

**TC
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**BULGARİSTAN VE YUNANİSTAN'DA TÜRK
AZINLIKLARIN SİYASİ HAKLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muharrem TAŞ

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Alaeddin YALÇINKAYA

MAYIS 2007

**TC
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**BULGARİSTAN VE YUNANİSTAN'DA TÜRK
AZINLIKLARIN SİYASİ HAKLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muharrem TAŞ

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

Bu tez 22/05/2007 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

**Prof. Dr. Alaeddin YALÇINKAYA
Jüri Başkanı**

**Yrd. Doç. Dr. Fuat SEKMAN
Jüri Üyesi**

**Yrd. Doç. Dr. Saynur BOZKURT
Jüri Üyesi**

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Muharrem Taş

15.05.2007

ÖNSÖZ

Balkanlar, tarih boyunca sürekli çatışmaların ve anlaşmaların odağında olmuş ve Avrasya'nın büyük gücü tarafından hep kontrol edilmek istenmiştir. Günümüzde bu etkinliği SSCB'den AB devralmaktadır. Türkiye bu değişimin neresinde yer alacaktır. Bulgaristan ve Yunanistan'daki Türk azınlık; Balkanlarda söz sahibi olacak aktif bir politika izlemek veya olayları geriden takip edip, etki değil tepki politikası üretmek noktasında Türkiye için hayati öneme sahiptir. Bu açıdan adı geçen iki azınlık ve bunların siyasal hakları üzerinde durulmaya değer bulunmuştur.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sn. Prof. Dr. Alaeddin Yalçinkaya' ya, çalışmanın başlangıç aşamasında beni bu konuyu incelemem yönünde cesaretlendiren Sn. Doç. Dr. İbrahim Kamil'e, ve dokümantasyon esnasında imkanlarını sunan Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği ile sargı değer üyesi Sn. Necmettin Hüseyin'e ve ASAM Ankara merkezindeki değerli görevlilerle Sn. Erhan Türbedar'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca, bu çalışmamı tamamlamamda çok önemli destekleri bulunan değerli arkadaşım Sn. Özgür Araz'a ve bu akademik çalışmayı yapmama katkıları olan tüm öğretim üyelerine de minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

Muharrem Taş

15 Mayıs 2007

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	vii
TABLO LİSTESİ.....	ix
ÖZET	x
SUMMARY.....	xi
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: BALKAN TÜRKLERİ VE AZINLIK KAVRAMI.....	4
1.1.Balkanlar Ve Balkan Türklerinin Tarihi.....	4
1.1.1. Coğrafi Bölge Olarak Balkanlar.....	4
1.1.2. Balkan Türklerinin Tarihi.....	5
1.1.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Öncesinde Balkanlarda Türk Varlığı.....	5
1.1.2.2. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Sonra Balkan Türkleri.....	6
1.2. Günümüzde Balkan Türkleri.....	8
1.3. Azınlık Kavramı.....	8
1.3.1. Etnik Azınlıklar.....	13
1.3.2. Dini Azınlıklar.....	14
1.3.3. Dilsel Azınlıklar.....	15
1.3.4. Ulusal Azınlıklar	15
1.4. Avrupa Birliği'nin Azınlıklarla İlgili Düzenlemeleri	17
1.4.1. Avrupa Birliği'nin Azınlıklara Bakışı.....	17
1.4.2. Temel Antlaşmalar.....	21
1.4.2.1. Maastricht Antlaşması.....	21
1.4.2.2. Kopenhag Kriterleri.....	24
1.4.2.3. Amsterdam antlaşması.....	25
1.4.2.4. Temel haklar şartı.....	29
1.4.3. İkincil Mevzuat.....	32
1.4.3.1. Avrupa Konseyi (Haziran 2000) Yönergeleri.....	32
1.4.3.2. Gündem 2000 Raporu.....	33
1.4.4. Diğer Düzenlemeler.....	33
1.4.4.1. Avrupa Toplulukları Adalet Divanı Kararları.....	33

1.4.4.2. Avrupa Parlamentosu Kararları.....	34
1.4.4.3. Avrupa Birliği Komisyonu Raporları.....	39
1.5. Dünyada Azınlık Kavramı.....	41
1.5.1. Birleşmiş Milletlerin Yapmış Olduğu Düzenlemeler.....	41
1.5.2. AGİT' in Yapmış Olduğu Düzenlemeler.....	45
1.5.3. Avrupa Konseyi'nin Yapmış Olduğu Düzenlemeler.....	47
BÖLÜM 2: BULGARİSTAN TÜRKLERİ VE SİYASİ HAKLARI.....	52
2.1. Bulgaristan cumhuriyeti.....	52
2.1.1. Bulgaristan'ın Tarihi.....	52
2.1.1.1. Prenslik dönemi.....	53
2.1.1.2. Krallık dönemi.....	54
2.1.1.3. Komünizm Dönemi.....	54
2.1.1.4. Demokrasi Dönemi.....	55
2.1.2. Bulgaristan'ın Kimlik Kartı.....	55
2.1.3. Temel Göstergeler.....	56
2.1.4. Coğrafi Konum.....	57
2.1.5. Bulgaristan'ın Jeopolitiği.....	57
2.1.6. Ekonomik Yapı.....	58
2.1.7. Nüfus Ve Sosyal Bilgiler.....	59
2.1.8. Dış Politika.....	62
2.2. Bulgaristan Türkleri.....	63
2.2.1. Coğrafi Yapı Ve Yerleşim Yerleri.....	64
2.2.2. Bulgaristan Türklerinin İktisadi Durumu.....	64
2.2. 3. Bulgaristan'da Türk Eğitim Ve Kültürel Hayatı	65
2.2. 4. Tarihi Süreç İçerisinde Bulgaristan'da Türk Nüfusu.....	67
2.3. Bulgaristan Türklerinin Hukuksal Konumunu Belirleyen Belgeler.....	69
2.3.1. Berlin Anlaşması (1878).....	71
2.3.2. İstanbul Protokolü Ve Sözleşmesi (1909).....	72
2.3.3. 1913 Antlaşması Ve Müftülerle İlgili Sözleşme.....	72
2.3.4. Neuilly Barış Antlaşması (1919).....	73
2.3.5. Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşması Ve İkamet Sözleşmesi (1925)...74	

2.3.6. 1947 Tarihli Bulgar Barış Antlaşması	75
2.3.7. 1968 Türk-Bulgar Göç Antlaşması (Akraba Göçü).....	75
2.3.8. İnsan Hakları İle İlgili Sözleşmeler	76
2.3.8.1. Birleşmiş Milletler Antlaşması	76
2.3.8.2. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi.....	76
2.3.8.3. Jenosit (Soykırım) Sözleşmesi.....	76
2.3.8.4. Irk Ayrımını Ortadan Kaldıran Sözleşme.....	77
2.3.8.5. Medeni Ve Siyasal Haklar İlgili Sözleşme.....	77
2.3.8.6. Helsinki deklarasyonu.....	77
2.3.8.7. Irk Ayrımının Önlenmesi Ve Cezalandırılması Hakkındaki Sözleşme.....	77
2.4. Bulgaristan'ın Siyasi Sistemi.....	77
2.5. Bulgaristan'daki Türk Siyasi Oluşumlar.....	79
2.5.1. Hak Ve Özgürlükler Hareketi.....	79
2.5.1.1. Hak Ve Özgürlükler Hareketinin Kuruluşu.....	79
2.5.1.2. Hak Ve Özgürlükler Hareketinin Seçim Performansları.....	81
2.5.1.3. Haziran 2005 Genel Seçimleri Ve HÖH.....	83
2.5.2. Diğer Partiler.....	85
2.5. Bulgaristan Siyasetinde Türkler.....	86
2.6. Bulgaristan – Türkiye İlişkilerinde Türk Azınlıkların.....	87
BÖLÜM 3: YUNANİSTAN TÜRKLERİ VE SİYASİ HAKLARI.....	91
3.1. Yunanistan Cumhuriyeti.....	91
3.1.1. Yunanistan'ın tarihi.....	91
3.1.1.1. Genişleme Dönemi.....	92
3.1.1.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönem.....	92
3.1.2. Yunanistan'ın Kimlik Kartı.....	93
3.1.3. Temel Göstergeler.....	94
3.1.4. Yunanistan'ın Jeopolitiği.....	95
3.1.5. Nüfus Ve Sosyal Bilgiler.....	95
3.1.6. Dış Politika.....	96
3.1.6.1. Yunanistan Dış Politikası'nda Türk-Yunan İlişkileri.....	97

3.1.6.2. Yunanistan Dış Politikası'nda Kıbrıs.....	98
3.1.6.3. 1974 Sonrası Dönem.....	100
3.1.6.4. 1980 Sonrası Dönem.....	104
3.1.6.5. 1990' lı Yıllar.....	109
3.1.6.6. Yakın Dönem.....	111
3.2. Batı Trakya Türkleri.....	114
3.2.1. Coğrafi Yapı Ve Yerleşim Yerleri.....	115
3.2.2. Batı Trakya Türklerinin İktisadi Durumu.....	115
3.2.3. Yunanistan'da Türk Eğitim Ve Kültürel Hayatı.....	116
3.2.4. Tarihi Süreç İçerisinde Yunanistan'da Türk Nüfusu.....	119
3.3. Batı Trakya Türklerinin Hukuksal Konumunu Belirleyen Belgeler.....	119
3.3.1. Yunanistan'ın Bağımsızlığı Ve 1830 Londra Protokolü.....	120
3.3.2. 1881 İstanbul Milletlerarası Sözleşmesi.....	120
3.3.3. 1913 Atina Antlaşması Ve 3 Numaralı Protokol.....	121
3.3.4. 10 Ağustos 1920 Yunan Sevr' i.....	121
3.3.5. Türkiye–Yunanistan Anlaşmalarında BTT' nin Hukuki Statüsü.....	122
3.3.5.1. Lozan Antlaşmasında Batı Trakya Türklerinin Hakları.....	123
3.3.5.2. 1926 Atina Antlaşması.....	123
3.3.5.3. 1930 Ve 1933 Anlaşmaları.....	123
3.3.5.4. 1951 Kültür Antlaşması.....	124
3.3.5.5. 1968 Ankara Ve Atina Kültür Protokolleri.....	124
3.3.6. Azınlıklar Konusunda Atina'nın İmzaladığı Diğer Belgeler.....	125
3.4. Yunanistan'ın Siyasi Sistemi.....	125
3.5. Yunanistan'daki Türk Siyasi Oluşumlar.....	126
3.6. Yunanistan Siyasetinde Türkler.....	126
3.7. Yunanistan – Türkiye İlişkilerinde Türk Azınlıkların Etkisi.....	129
SONUÇ.....	135
KAYNAKÇA.....	139

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABKA	: Avrupa Birliği Kurucu Antlaşması
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	:Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Teşkilatı
AKÇTKA	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Kurucu Antlaşması
ATAKA	: Aşırı Milliyetçi Bulgar Partisi (Bulgarca yazılışı: КОАЛИЦИЈА)
ATKA	: Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşması
ATRG	: Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi
DEB	: Dostluk Eşitlik Barış Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BSP	: Bulgaristan Sosyalist Partisi
BTT	: Batı Trakya Türkleri
EBLUL	: Az Kullanılan Diller İçin Avrupa Bürosu
ECU	: European Currency Unit (Avrupa Para Birimi)
EPP	: Avrupa Halk Partisi
ESKHS	: Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
ESP	: Avrupa Sosyalist Partisi
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HÖH	: Halk Ve Özgürlükler Hareketi

İMİF	: Uluslararası Para Fonu
KSHS	: Kişisel (Medeni) ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
NATO	:Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NDSV	: (Bulgar Siyasetinde) Kral II.Simeon Ulusal Hareketi
PASOK	: Panhelinik Sosyalist Hareket
SÖPA	: Selanik Özel Pedagoji Enstitüsü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TKZS	: (Bulgarca) Emek Kooperatif Tarım İşletmesi
YDP (NDP)	: Yeni Demokrasi Partisi

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Etnik, Anadil ve Dini kriterlere göre Bulgar nüfusu (1992).....	61
Tablo 2: Bulgaristan’da ana etnik unsurların eğitim seviyesi.....	67
Tablo 3: Yıllara göre Bulgaristan Türklerinin nüfusu.....	69
Tablo 4: Bulgaristan demokrasi hayatında HÖH ‘ün seçim performansları.....	82
Tablo 5: Batı Trakya Türkleri Azınlık Süreci Milletvekilleri.....	127
Tablo 6: Mart 2004 Genel seçimlerde Rodop bölgesi seçim sonuçları.....	128
Tablo 7: Mart 2004 Genel seçimlerde İskeçe bölgesi seçim sonuçları.....	129

Tezin Başlığı: Bulgaristan ve Yunanistan'daki Türk azınlıkların siyasi hakları	
Tezin Yazarı: Muharrem Taş	Danışman: Prof. Dr. Alaeddin Yalçinkaya
Kabul Tarihi: 15/05/2007	Sayfa Sayısı: XI (ön kısım) + 147 (tez)
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı: Uluslararası İlişkiler	
<p>Tarih boyunca Orta Doğudan sonra en çok gündemde olan problemlilerden biri, Balkanlarda hâkimiyet AB'ye doğru kaymaktadır. AB, ekonomik birliğin arkasından siyasi birliği başarıp bölgesel güç konumunu küresel güce dönüştürmesi durumunda Balkanlar Türkiye için daha da önemli olacaktır.</p> <p>Azınlıklar ve azınlık haklarının korunması konusu 20. yüzyılda uluslararası kamuoyunun giderek daha fazla önem verdiği bir konu olmakla birlikte hala dünyanın üzerinde mutabık kaldığı bir tanımlamadan uzaktır. Bununla birlikte Bulgaristan'ın ve Yunanistan'ın üyesi olduğu AB'de de uygulama/algılama farklılıkları ve hak ihlalleri yoğun olarak yaşanmaktadır. Ayrıca; azınlık kavramının, AB'nin çok fazla üzerinde durduğu bir konu olmadığı bunu bir geçici sorun olarak gördüğü gerçeğini ilave etmek gerekmektedir. Geleceğin Avrupa'sında ön görülen vatandaşlık modelinde azınlık ve azınlık haklarından ziyade; azami ölçüde bireysel özgürlüğün yanı sıra, sivil toplum örgütlenmesinin önem kazanacağı, ulusal veya üniter yapıların ortadan kalkacağı bir yapı olduğundan, bugün için AB'de genel geçer bir azınlık rejiminden söz etmek mümkün değildir.</p> <p>Türk azınlıkların hakları ve siyasi temsilleri açısından incelendiğinde Bulgaristan ve Yunanistan kendine münhasır özelliklere sahip iki ilginç örnek olarak öne çıkmaktadır. Doğu bloğu kökenli ve demokrasi geçmişi son derece kısıtlı olan Bulgaristan'da; Türk azınlığın temsili açısından dünyaya '<i>Bulgar modeli</i>' olarak ün salmış örnek bir uygulama mevcutken, 27 yıllık AB üyesi ve çok daha özgürlükçü bilinen Yunanistan'da Türk azınlığın diğer birçok hakları olduğu gibi siyasi hakları da ciddi şekilde ihlal edilmektedir. AB gibi büyük bir çağdaşlaşma projesinin içerisinde bile azınlık konusu ortak bir rejim altına alınamamış olması ve birçok hak ihlalleri yaşanıyor olması, üyelik sürecinde bu konuda büyük sıkıntılara muhatap olan Türkiye için ibretli bir gerçektir.</p>	
Anahtar kelimeler: Balkanlar, Azınlıklar, Siyasi temsil, Bulgaristan Türkleri, Batı Trakya Türkleri	

Sakarya University Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: The political rights of Turkish Minority in Bulgaria and Greece	
Author: Muharrem TAŞ	Supervisor: Prof. Dr. Alaeddin YALÇINKAYA
Date: 15/05/2007	Nu. of pages: XI (pre text) + 147 (main body)
Department: International Relations	Subfield: International Relations
<p>The control on Balkans, where is the most popular region with chaos on earth after middle east, is being passed to EU from Russia. While EU is being a regional power, Balkans will be more important for Turkey then ever.</p> <p>Minority and its rights doesn't have a international definition however, more people attach importance on this subject in 20th century. So that in EU, which contains Bulgaria and Greece, different applications and injustice could be seen about minorities. And it must be added that minority is a temporary problem for EU. The explanation of the reason of this idea is: The expectations about EU citizenship in the future are; individual liberty and NGO's will be preferred and national structures will be end. Because of this, there is no any description on the minatory subject.</p> <p>When you study on political rights of Turkish Minorities you will see that Bulgaria and Greece are two interesting models that have special characteristics. In Bulgaria, that has only a short time with democracy, there is a sample application named 'Bulgarian Model'. But Greece, that known more liberal than Bulgaria, do not accept political rights like the other minority rights. Minority subject could not make into a certain rule in EU, which is the biggest modernizing project, while Turkey facing up similar problems in the membership period. This is a serious lesson for Turkey.</p>	
Keywords: Balkans, Minorities, Political representing, Bulgarian Turks, Western Thrace Turks	

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz dönemde uluslararası ilişkilerin en önemli belirleyicisi, başka bir deyişle aktörlerin birbirlerini etkilerken kullandıkları en yaygın enstrüman *insan haklarıdır*. Bu aracın uygulamadaki uzanımları veya ortaya çıkış şekilleri ise, *Temel hak ve özgürlükler, Demokratik hayat ve Azınlık haklarıdır*. Günümüz dünyasında uluslararası ilişkilerin akışına temel parametreyi teşkil eden veya hâkim gücün hükmetme aracı olarak kullandığı en önemli silahlardan birisi azınlık haklarıdır.

Her hangi bir ülkenin dış politikada aktif ve etken bir tutum izleyebilmesinin olmazsa olmaz şartlarından bazıları: Güçlü bir ekonomi, baskın bir kültürel yapı ve modern bir ordunun yanı sıra uygun coğrafi konumdur. Tersinden hareketle, bu şartlara sahip olmayan aktörlerin pasif, edilgen ve zayıf bir dış politika izlemesi gereği de doğrudur. Milli güç unsurlarının tamamında üstün olan hâkim aktörlerin aktif dış politikalarının da etkinliğinin ölçütleri vardır.

Günümüz dünyasının uluslararası ilişkilerinin belirleyicileri açısından yeterli alt yapıya sahip olan Türkiye'nin, etken veya edilgen dış politika izleme çizgisindeki karar noktasının pozitif tarafına geçtiğinde kullanacağı araçlar da yine bugün hâkim aktörlerce kullanılan araçlar olacaktır. Bu bağlamda, Türkiye'nin geleceğini aradığı Batı dünyasında, hem kendisini *Batıya* doğru çekecek lokomotif görevini üstlenebilecek, hem de ihtiyaç duyduğunda yaptırım gücüne sahip etkin bir 'koz' olarak kullanılabilir unsurları mevcuttur. Almanya, Fransa, Belçika gibi AB'nin merkezi sayabileceğimiz noktalardaki hatırı sayılır miktarda Türk nüfusun yanı sıra, çok daha önceden AB' ye üye olan Yunanistan'da ve yeni üye Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlıklar Türkiye'nin geleceği açısından doğru kullanılması halinde belirleyici etmenler olacaktır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışma ile varılmak istenen sonuç Bulgaristan ve Yunanistan'daki Türk azınlık, siyasal haklar açısından ve siyasi temsil olarak yeterli olanaklara sahip midir, ayrıca bu azınlıkların, Türkiye ile ilgili ülkelerin ilişkilerine ve Türkiye'nin AB üyeliğine etkisi ne kadar olduğunu ortaya koymaktır. Yine çalışmanın neticesinde, "AB'nin Türkiye için öne sürdüğü koşulların ve yeterlik kriterlerinin ne kadarı üye ülkelerde mevcuttur

veya bu konuda 27 yıllık bir üye ile yeni üye arasında fark var mıdır?” sorusuna da cevap aranacaktır.

Çalışmanın Önemi

Çalışma bu konulardaki geçmiş araştırmalardan farklı olarak AB’ye 27 yıldır üye bir ülke ile yeni üye olmuş bir ülkenin azınlık hakları ve azınlıklarının siyasi faaliyetlerini karşılaştırma imkânı sunmaktadır. Ayrıca AB içindeki iki farklı yasal azınlık tek bir çalışmada incelenerek Türkiye’nin geleceği açısından, önce ilgili ülkelerle sonra da bütün AB ile ilişkilerine tesiri ele alınacaktır.

Çalışmanın Kapsamı

Çalışmada Bulgaristan ve Yunanistan’ı ele alarak, Türk azınlıklar ve siyasi hakları incelenecektir. Diğer birçok ülkede de Türk nüfus bulunmasına karşın, çalışmayı Türkiye’nin milli politikası olan AB ülkeleri ile sınırlamak, önceden yerleşik azınlıkları incelemek ve AB’ye daha önce üye olarak bu büyük çağdaşlaşma projesinde önemli mesafe kat etmesi düşünülen Yunanistan ile bu konuda daha yeni olan ve doğu bloku kökenli Bulgaristan’ı karşılaştırma imkânı elde etmek bakımından çalışma adı geçen iki ülke ile sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın Metodolojisi

Ancak çalışmanın temelini oluşturmak açısından, Bulgaristan ve Yunanistan azınlıklarına geçmeden önce Balkanlar’ın yakın tarihi, siyasi, kültürel, etnik özelliklerine bakmanın ve azınlık kavramının tam olarak ne ifade ettiğini ortaya koymanın faydalı olacağı düşüncesi ile birinci bölümde Balkanlar ve azınlık kavramına yer verilmiştir. Özellikle azınlık kavramı hem Türkiye’nin AB üyelik sürecinde, hem de birçok ülkenin insan hakları karnesinde sıkça yer almakta ve bu konuda somut bir terminoloji bulunmamaktadır. Birinci bölümde hem Avrupa’nın hem de dünyanın azınlık anlayışını ortaya koyup, konunun teknik analizi yapılarak, iki ve üçüncü bölümde incelenecek Türk azınlıklar açısından fikri alt yapı tesis edilmiştir.

İkinci ve üçüncü bölümde ise sırası ile Bulgaristan ve Yunanistan ele alınarak, ülkelerin bugünkü dünya fotoğrafındaki coğrafi, siyasi, ekonomik ve stratejik yeri ortaya konduktan sonra, adı geçen ülkelerdeki Türk nüfus ele alınmış, temel bilgileri ve

özellikleri tespit edildikten sonra siyasal hakları ve siyasi temsil durumları irdelenmiştir.

BÖLÜM 1: BALKAN TÜRKLERİ VE AZINLIK KAVRAMI

Bu bölümde Bulgaristan ve Yunanistan'ı ele alarak, Türk azınlıklar ve siyasal hakları incelenecektir. Ancak çalışmanın alt yapısını oluşturmak için önce Balkanlar'ın yakın tarihi, siyasi, kültürel, etnik özelliklerine bakmak ve azınlık kavramının tam olarak ne ifade ettiğinin ortaya koymak uygun olacaktır.

1.1. Balkanlar Ve Balkan Türklerinin Tarihi

Balkan yarım adasını incelemeye, öncelikle '*Balkanlar*' diye söz edilen bölgenin sınırları, yapısı, jeopolitik değeri, üzerinde yaşayan toplumlar ve bunların birbirleriyle etkileşimini ele alarak başlamak gerekmektedir.

1.1.1. Coğrafi Bölge Olarak Balkanlar

Balkanlar adını, bölgede bulunan Balkan dağlarından alır. Balkan kelimesi Türkçe bir kelimedir. Bu kelime, genellikle orman ya da çalılıkla kaplı, engebeli, sert ve yalçın araziye verilen isimdir. Sık ormanlarla kaplı sıradağlar şeklinde de ifade edilebilir (Akman, 2006: 24). Balkan yarımadasının sınırları, özellikle kuzey hududu tartışmalıdır. İçerisinde AB¹ kurumlarının da bulunduğu bazı görüşler, Balkanları mümkün olduğu kadar geniş tanımlama gayretiyle hareket ederken, diğer bir kısım bilim adamları da sadece Bulgaristan, Arnavutluk ve Yugoslavya'yı içeren bölge olarak tanımlamaktadırlar. En yaygın kaniya göre *balkanlar*; batıda Adriyatik, doğuda Karadeniz, Kuzeyde ise Tuna ve Sava Nehirlerinin açtığı ovalarla çevrilidir. Güneyde de birçok ada ve yarımada yer aldığı Akdeniz ile çevrilidir (İbrahimgil, 2003: 191). Hemen her yerde dağlara rastlamak mümkündür. Kuzeyde Karpatlar 2500 metreye ulaşırken Bulgaristan'da en yüksek nokta 2920 metre yüksekliktedir. Batıda ve güneyde Şar, Pindus ve Peloponnes dağlarını birleştiren Dinar kıvrımları bulunur. Bunlar çökmüş Adriyatik kıyılarında yer alır. Kıraç kalker ve billurumsu bloklardan oluşurlar. Yugoslavya ve Yunan adaları da bu Dinar sistemine bağlı özellik gösterirler (Duran, 1997: 37).

Balkanlar Avrupa ve Asya arasında bir köprü veya bir kavşak, bir halk salatası veya karışım potası, Avrupa'da bir barut fıçısı veya bir düello alanı olarak nitelendirilmiştir.

¹ Birçok resmi belgede Balkanlar yerine Güneydoğu Avrupa denilmektedir.

Bu nitelermeler Balkanların dünya üzerinde önemli bir coğrafi konumda olduğunun kanıtıdır. Çünkü birçok devletin Balkanlar üzerinde çeşitli politikaları vardır. Çeşitli kültür ve etnik yapıya sahip 60 milyona yakın insanın yaşadığı bölgede birbirleri ile problemleri bulunan Türkiye, Yunanistan, Arnavutluk, Sırbistan (Kosova özerk bölgesi), Makedonya, Hırvatistan, Karadağ, Slovenya ve Bosna Hersek devletleri bulunmaktadır.

Balkanlar'daki Türk varlığının başlangıcı, genel kanının aksine, Osmanlı döneminden çok öncelere dayanır (Gökdağ, 2003: 287). İlk olarak Hun Türkleriyle başlayan bu mevcudiyet, Orta Asya'dan göç eden çeşitli Türk boylarıyla devam etmiştir. Bu topluluklar bölgenin kültürel gelişimine büyük katkıda bulunmuş ancak büyük çapta asimilasyona uğramışlardır. Örneğin Volga boylarında yaşayan ve Türkçe konuşan Bulgar Türkleri, Slavların içinde asimile olmuş ve bir Slav topluluğu olarak anılmışlardır (Lütem, 2000: 14).

Konuya temel teşkil etmesi nedeniyle Balkanlardaki Türk varlığı daha detaylı irdelenecektir.

1.1.2. Balkan Türklerinin Tarihi

Balkanlardaki Türk varlığını Osmanlı imparatorluğunun öncesi ve sonrası şeklinde iki başlıkta incelemek konunun anlaşılması açısından önemlidir. Çünkü Osmanlı öncesindeki Balkan Türkleri, tarihi bir realite olmanın yanında büyük çoğunluğu günümüzde ne Türk olarak ne de azınlık olarak anılmamaktadırlar. Ancak Osmanlıyla birlikte Anadolu'dan göç ederek Balkanlara yerleşen nüfus halen Türk olarak tanımlanmakta ve konunun da ana unsurlarını teşkil etmektedirler.

1.1.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Öncesinde Balkanlarda Türk Varlığı

Hazar denizinin kuzeyindeki steplerde hüküm süren Hun Türkleri, Balkanlar ve Avrupa'ya ilk ayak basan Türklerdir. 4. yüzyılın başından itibaren batıya doğru ilerleyen Hunlar, 376 yılında Volga nehrini geçerek Balkanlar'da yerleşmeye başlamıştır. İlerleyen yıllarda Hun İmparatoru Attila liderliğindeki ordular Fransa ve İtalya'ya kadar ulaşmışlardır. Ancak bu ilerleyiş uzun sürmemiş, Türk boyları kısa süre

içinde eski etki ve güçlerini kaybetmişlerdir. Özellikle Slav göçlerini takip eden dönemde Türk boyları bölge halkının arasında asimile olmuştur (Eren, 1997: 14).

Türklerin Balkanlar'la olan ilişkisi Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu İmparatorluğu dönemlerinde de devam etmiştir. Bölgede Müslüman toplulukların oluşumu da bu dönemde başlamıştır. Özellikle II. Keykubat zamanında Bizans yönetimiyle iyi ilişkiler kurulmuş, Dobruca bölgesine Sarı Saltuklu Türkleri yerleştirilmiştir (Horata, 2003: 155).

13. yüzyıla kadar Balkanlar'da yaşayan Türk toplulukları burada Orta Asya'dan getirdikleri kültüre ait derin izler bırakmışlardır. Yapılan arkeolojik kazılarda Hunlara ait kazan, kupa, tas, deri aksesuar gibi çeşitli gündelik eşyalar ve silahlar bulunmuştur. Özellikle Bulgaristan'da yaşayan ve "Eski Bulgar Türkleri" olarak adlandırılan gruplar zengin bir edebiyat mirası bırakmışlardır. Ponta Bulgarları, Gagavuz Türkleri, Kuman ve Kıpçaklar Türk folklorunu bu bölgede yaşatmış ve yaygınlaştırmışlardır (Horata, 2003: 154). Kısacası Türkler, Osmanlı İmparatorluğu bölgeye hâkim olmadan çok önce Balkanlar'a yerleşmiş ve bölgenin etnik, sosyal ve kültürel yapılanmasında önemli bir rol oynamışlardır. Bu etki bölgenin adetlerine, geleneklerine ve hatta yemeklerine kadar günlük yaşamın bütün alanlarına yansımıştır (Osmançavuşoğlu Oktay, 2003: 127).

Balkanlar'da gerçek anlamda Türk varlığının üst noktalara ulaşması ise 13. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeye yerleşmesiyle gerçekleşmiştir (İbrahimgil, 2003: 191).

1.1.2.2. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Sonra Balkan Türkleri

13. yüzyılın sonlarında Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla Anadolu'da birçok beylik kuruldu. Bunlardan biri olan Osmanlı Beyliği, kısa bir süre içinde Eskişehir, Bilecik, İnegöl ve Bursa'yı fethederek Osmanlı Devleti'ni kurdu ve Anadolu'daki otorite boşluğunu doldurdu. Aynı dönemde, Moğol baskısından kaçan Türkmenlere de kapılarını açan Osmanlı Devleti, 14. yüzyıldan itibaren Batıya doğru fetihler yapmaya başladı (Sander, 2001a: 59).

Osmanlı Ordusu 1321 yılında Mudanya'yı alarak Rumeli topraklarında ilk üst bölgesini teşkil etti. 1345 yılında Karesi Beyliği'nin fethiyle Rumeli'ye geçiş kolaylaştı (İnbaşı, 2003: 1-2). Bu tarihten itibaren Türkmenler, başta Trakya olmak üzere Balkan topraklarına yerleştirilmeye başlandı (Tayfur, 2005).

1352'de, tahtı ele geçirmek için Osmanlılardan yardım alan Bizans İmparatoru Kantakuzenos, bu yardımın karşılığı olarak Çimpe kalesi ve çevresini Orhan Gazi'ye bıraktı (Schreiber, 1999: 17). 1361 yılında Edirne'nin fethi, Balkanlar'da Osmanlı için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Kısa süre sonra devletin merkezi buraya nakledilmiş ve batıya doğru genişlemeye ağırlık verilmiştir (Schreiber, 1999: 20). Osmanlı Devleti, dönemin Avrupa'sının şartları ve ele geçirdiği bölgelerde uyguladığı adaletli yönetim politikalarının sonucu oldukça kısa bir sürede batıya doğru genişlemiş ve ele geçen bölgelere Anadolu'dan Türkmenler getirilerek yerleştirilmiştir (İnbaşı, 2003: 10).

Osmanlı Devleti'nin gerçekleştirdiği bu büyük çaplı genişlemenin ardından, Balkanlar'da büyük bir Müslüman-Türk nüfusu oluşmuştur. Sadece Müslüman ve Türk gruplar değil, hâkimiyet altında olan bütün Balkan ulusları, Osmanlı yönetimi altında parlak bir dönem geçirmişlerdir (Öztürk, 1999). Bu istikrarlı dönem, 19. yüzyılın başından itibaren yerini karmaşaya bırakmış, ulus devletlerin kurulmasına kadar geçen süreçte büyük savaşlar yaşanmış, büyük can ve mal kaybı olmuştur. Çeşitli ideolojik-etnik çatışmalar sadece Müslüman-Türk grupları değil, Balkanlar'da yaşayan birçok ulusu olumsuz yönde etkilemiş, önemli etnik çatışmalar ve ayrışmalara sebep olmuştur.

Fransız İhtilali ile birlikte, aşırı milliyetçilik akımlarının etkisi altına giren Balkan ulusları, Osmanlı yönetimine karşı, peş peşe bağımsızlık savaşı başlatmış ve kendi ulus devletlerini kurmuşlardır (Sander, 2001a: 292). Bu dönemde, tersine bir göç yaşanmış, Balkan Türklerinin büyük bir kısmı Anadolu'ya dönmek zorunda kalmışlardır (İnbaşı, 2003: 16–17). Ancak bütün bu göçe rağmen, Balkanlar'da hatırı sayılır miktarda Müslüman-Türk nüfusu kalmış, bu gruplar Anavatan'la olan bağlarını koparmamışlardır (Tayfur, 2005). Osmanlı'nın yıkılmasından sonra da Balkanlar ve Balkan Müslüman-Türk halkları, Türk dış politikasının en önemli konularından biri olmuştur (Oran, 1994: 259).

1.2. Günümüzde Balkan Türkleri

Günümüzde, Bulgaristan, Kosova, Arnavutluk, Yunanistan (Batı Trakya Türkleri), Makedonya, Romanya (Dobruca Türkleri), Bosna-Hersek gibi hemen hemen her Balkan ülkesinde Türk nüfus yaşamaktadır. Bugün Türk olarak tanımlanmamak, azınlık haklarını (özerk eğitim, kültür, ibadet, dil...) kullanamamak, Türkiye'den beklediği ilgiyi görememek, en önemlisi de siyasal bölünmüşlük gibi problemleriyle birlikte varlığını sürdüren Balkan Türkleri, kendilerine iki çıkış yolu görmektedirler: Biri Anayurt'a göç, diğeri ise, Yunanistan istisnasını saymazsak¹, AB üyeliği.

Özellikle eski Yugoslavya sınırları içinde kalan Balkan Türkleri adeta Osmanlının Balkanlara ilk yerleşmesi esnasındaki savaşların intikamının alınacağı '*taraf*' olarak görülmüş ve çoğu geri kalmış sömürge ülkede bile rastlamayacak ölçüde insan hakları ihlallerine maruz kalmışlardır.

Günümüzde Balkan Türklerinin Soğuk savaş dönemi ve bu dönemin sonundaki karmaşa ortamına nazaran daha özgür ve demokratik ortamlarda yaşadığı söylenebilir. Ancak burada kastedilen, insanlık dışı hak ihlallerinin yerini, daha hafif, sindirme, aşağılama, üst düzey kamu görevinde istihdam etmeme gibi haksızlıkların aldığıdır. Başka bir deyişle birçok Balkan ülkesinde Türklerin durumu geçmişe nazaran iyileşmiş olsa da, modern anlamda temel azınlık haklarından da oldukça uzaktır (Tayfur, 2005; Türbedar, 2003).

1.3. Azınlık Kavramı

Çalışmanın konusunun Balkanlardaki Türk azınlıkları konu alması nedeniyle, öncelikle azınlık kavramının ne olduğu ve Dünyadaki azınlık rejiminin hangi temelde geliştiği hususu önem kazanmaktadır. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünün önemli bir kısmı "*azınlık kavramı ve bu kavramı olgunlaştıran mevzuat*"a ayrılmıştır.

Dünya çağdaş insanlık değerleri konusunda epey yol kat etmesine rağmen uluslararası alanda önemli bir problem teşkil eden azınlık kavramı ile ilgili üzerinde tam bir

¹ Bulgaristan'da AB'ye üyelik Türkler açısından son derece faydalı olmuşsa da, aynı şey Yunanistan için geçerli değildir. Yunanistan'ın AB üyeliği siyasi şartlar ve tarihsel konjonktür gereği müzakere ve uyum süreci bugünkü kadar irdelenmeden gerçekleştiğinden ve o günün AB'sinde azınlıklar konusunun bugünkü kadar olgun bir konu olmamasından dolayı, Yunanistan'ın AB üyeliği Batı Trakya Türklerine küçük istisnalar dışında bir fayda sağlamamıştır.

mutabakata varılmış hukuki bir tanım oluşturamamıştır. Sosyolojik açıdan, “Bir toplulukta sayısal bakımdan azınlık oluşturan, başat olmayan ve çoğunluktan farklı niteliklere sahip olan grup” (Oran, 2005: 26) olarak tarif edilen azınlık kavramı, hukuki açıdan birbirinden bağımsız çeşitli kaynaklarca farklı yönleriyle ele alındığından net bir tanımın oluşması mümkün olmamıştır.

Tarih boyu hep var olan ve günümüze kadar gelen süreçte savaşlar, göçler gibi büyük ölçekli toplumsal değişimlere yol açan önemli gelişmeler sonucunda da ortaya çıkmaya devam eden azınlıkların, devletlerce göz ardı edilmesi ve açık bir şekilde tanımlanmamasının çeşitli sebepleri vardır. Özellikle sınır ötesi azınlıkların kolektif haklarını kullanma girişiminde bulunarak komşu ülkelerdeki kendileriyle aynı özelliğe sahip topluluklarla birlikte bir devlet kurma amacıyla siyasi ayrılıkçı taleplerde bulunması endişesi üniter devletleri azınlık tanımlamasından uzaklaştırmaktadır (Kurubaş, 2004: 12). İkinci olarak, azınlık haklarının günümüzde insan haklarının vazgeçilmez ve en önemli parçalarından birisi olması nedeniyle, bu statüye girecek toplulukların birçok devlet ve uluslararası örgütün ilgi odağı haline gelecek olması devletleri ısrarla herhangi bir grubu azınlık tanımlaması içine sokmamaya itmektedir. Diğer bir neden ise, özellikle ulusal azınlık statüsüne girecek toplulukların ait oldukları ana ulusun içinde bulunduğu devlete, azınlığın yaşadığı devletin işlerine müdahale ve stratejik kazanımlar elde etme imkânı sağlaması ihtimali ve bundan yararlanmak isteyen devletlerin varlığı, devletleri azınlık statüsü vermekten kaçındırmaktadır (Kurubaş, 2004: 13).

Yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı kesin bir tanımı olmayan azınlık kavramı, birbirinden farklı şekillerde izah edilmekle birlikte, 16. yüzyıldan itibaren uluslararası anlaşmalar, bildiriler gibi resmi metinlerde yer almıştır.

Fatih Sultan Mehmet’in Bosna’daki Latin papazlarına verdiği 1478 tarihli ferman, içeriği açısından tarihteki ilk dini azınlık haklarını tanıyan belge olarak değerlendirilebilir ancak ‘azınlık’ kavramı bu fermanda yer almamaktadır.

Tarihte ilk olarak 1598’de yayınlanıp 1685’te kaldırılan ve Fransa’nın Protestan uyruklarına dinsel özgürlük tanıyan Nant Fermanında (Kurubaş, 2004: 2) azınlık kavramı yer almıştır. Bundan sonra, 1606’da Macaristan ile Transilvanya arasında

imzalanan ve Transilvanya’da yaşayan Protestanların dini haklarını garanti altına alan antlaşmada yer alan azınlık konusu, özellikle Otuz yıl savaşlarının sonunda Avrupa’daki devletlerin sınırlarını netleştiren 1648 Westfalya Barışı’nı müteakiben yaşadıkları topraklar başka bir ülkeye geçtiği için dinsel azınlık statüsüne giren insan topluluklarının haklarını koruyan maddeler içeren 1660 Oliva, 1678 Nijmegen, 1697 Ryswick, 1713 Utrecht, 1745 Dresden, 1763 Paris antlaşmalarında da önemli yer tutmuştur (Kurubaş, 2004: 33). Bunların yanı sıra Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya arasında yapılan ve Katolik Hıristiyan toplulukların haklarını garanti altına alan 1615 Antlaşması ve 1699 Karlofça Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında yapılan ve Ortodoks Hıristiyan toplulukların haklarını garanti altına alan 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması da dinsel azınlık konusuna önemli ölçüde temas etmiş diğer antlaşmalardır (Kurubaş, 2004: 34).

Dikkat edildiğinde azınlık kavramının ilk olarak dinsel azınlık olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Ancak, etnik azınlıklara değinen geniş katılımlı ilk antlaşma 9 Haziran 1815 tarihli Viyana Nihai Senedi’dir. Bu Antlaşma Rusya, Avusturya ve Prusya’da yaşayan Polonyalılara ulusal temsil ve ulusal kurumlarını kurma hakkını vermiştir (Özkan - Duvan, 2004: 191).

Uluslar arası antlaşmalarda siyasi bir koz olarak doğrudan azınlıkları korumaya yönelik düzenlemeler ise daha çok Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılma sürecindeki belgelerde ortaya çıkmıştır (Özkan - Duvan, 2004: 191). Muhatap ülkeye karşı ‘siyasi koz’ olan ve daha çok etnik azınlıkları konu edinen antlaşmalardan önemlileri aşağıdadır;

Sırlara özerklik hakkı veren 1812 Bükreş Antlaşması (Pazarcı, 1998: 185-186),

Yunanistan’a bağımsızlığını tanıyan ve bu ülkeye bırakılan topraklarda yaşayan Müslümanların korunmasına ilişkin maddeler içeren 1830 Londra Protokolü,

Osmanlı İmparatorluğu’nun yayınladığı ve Müslüman olmayan azınlıklara eşit muamele yapılmasını içeren Islahat Fermanı’nın Avrupalı Devletlerce onaylandığı 1856 Paris Antlaşması (Kurubaş, 2004: 35),

Doğu Rumelililere muhtariyet, Bulgarlara prenslik kazandıran 1878 Berlin Antlaşması (Kamil, 1989: 82),

Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Müslüman olmayan azınlıkların korunması ile ilgili olarak Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, İngiltere, İtalya ve Rusya arasında imzalanan 1881 İstanbul Antlaşması (Kurubaş, 2004: 36),

Ulahlara okul açma özgürlüğü veren 1913 Antlaşması,

Bulgaristan'daki Türk azınlık haklarını güvence altına alan 1913 tarihli antlaşma (Hakov, 2002: 421),

Osmanlı İmparatorluğu'nun terk ettiği topraklarda kalan Müslümanlara Türkçe eğitim hakkı veren 1914 Türk-Sırp Antlaşması'dır (Pazarcı, 1998: 191).

Dinsel ve etnik özelliklerin öne çıktığı sözleşmelerden sonra, azınlık kavramının kültürel kimliğinin ön plana çıkarıldığı ilk uluslararası antlaşmalara örnek ise; 1919 Versay Barış Konferansı'nda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu ve Prusya Krallığı arasında imzalanan ve azınlıklara kendi eğitim kurumlarını, dini cemaatlerini kurma, yargıda, toplantılarında ve yayınlarında kendi dillerini kullanma haklarını veren barış antlaşmasıdır (Özkan - Duvan, 2004: 191).

Görüldüğü gibi azınlık kavramı birçok antlaşmaya konu olmuş fakat net bir şekilde çerçevesi çizilmemiştir. Hukuki anlamda ilk kez Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nda görülen "Yukarı Silezya Azınlık Okulları Davası"nda hukukçu Mello Toscana tarafından "bir devletin nüfusunun, topraklarının belirli bir bölümüyle tarihsel olarak bağlı, kendine özgü bir kültüre sahip, ırk, dil ve din farklılığı nedeniyle devletin diğer uyruklarının çoğunluğuyla karıştırılması imkânsız, kalıcı parçası" olarak tanımlanmıştır (Kurubaş, 2004: 15).

Hukuki olarak başka bir tanım ise; Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nın 06.04.1935 tarihli Arnavutluk'taki Yunan Azınlık Okulları hakkındaki Danışma görüşünde "Bir devlette yerleşmiş bulunan ve nüfusu ayrı bir ırk, dil ya da dinden oluşan toplumsal gruplar" olarak ifade edilmiştir (Pazarcı, 1998: 163).

Fakat uluslararası belgelerde özellikle de Birleşmiş Milletler raporlarında en çok geçen ve genel kabul gören iki azınlık tanımı bulunmaktadır.

Bunlardan birincisi, adı 1999 yılında İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Alt Komisyonu olarak değiştirilen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu Raporörü Francesco Capotorti tarafından 1978 yılında yapılan:

“...bir devletin nüfusunun geri kalanına göre sayısal olarak az olan, egemen olmayan konumda bulunan, üyeleri o ülkenin vatandaşları olarak etnik, dinsel ya da dilsel açıdan nüfusun geri kalanından ayrılan özellikler taşıyan ve kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ya da dillerini korumak amacıyla üstü örtülü bir dayanışma duygusu gösteren bir grup”tur (Kurubaş, 2004: 16).

İkinci tanım ise aynı alt komisyon üyesi Jules Deschênes’in 1985 yılında (Kurubaş, 2004: 16) yaptığı,

“Bir devletin; sayısal olarak azınlık oluşturan ve o devlette hâkim konumda bulunmayan, nüfusun çoğunluğundan farklı etnik, dinsel ya da dilsel özelliklere sahip, birbirleriyle dayanışma duygusu içinde, üstü örtülü de olsa varlıklarını sürdürmek için ortak bir istekle yönelmiş ve amacı çoğunluk ile fiili ve hukuki eşitlik elde etmek olan bir grup vatandaşı” tır (Çavuşoğlu, 1999: 36).

Yakın zamanda dikkat çeken diğer bir tanım da: Avrupa Konseyi’ne bağlı Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu)’nce 1991 yılında hazırlanan Azınlıkların Korunması İçin Avrupa Sözleşmesi tasarısında geçer:

“Azınlık terimi, bir devletin nüfusunun geri kalanından sayısal olarak az olan, üyeleri bu devletin vatandaşı olan ve nüfusun geri kalanından farklı etnik, dinsel ya da dilsel özelliklere sahip olan ve kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ya da dillerini koruma isteğiyle hareket eden bir grubu belirtir” tanımıdır (Kurubaş, 2004: 17).

Bütün bu tanımlar ve tarihsel süreç göz önüne alındığında bir insan topluluğunun azınlık sayılması için sahip olması gereken nitelikleri şöyle sıralayabiliriz:

Öncelikle bir topluluğa azınlık denilebilmesi için üyelerinin diğer ülke nüfusunun geri kalanından etnik, dilsel, ırksal ya da dinsel bakımdan farklı olmalıdır (Kurubaş, 2004: 17).

Ayrıca bu topluluk bulunduğu ülkede nüfusun geri kalanına egemen olmamalıdır (Kurubaş, 2004: 18). Yani sayıca ve siyasi güç olarak üstün olmamalıdır.

Bu topluluğun üyelerinde azınlık bilinci ve dayanışma duygusu olmalıdır (Kurubaş, 2004: 19).

Diğer bir husus da, topluluğun üyeleri buldukları ülkenin vatandaşı olmalıdır (Kurubaş, 2004: 18).

Son olarak bu topluluğun üyeleri farklı niteliklerini koruyabilecek ve sürdürebilecek yeterlilikte fakat nüfusun geri kalanından az sayıda olmalıdır (Kurubaş, 2004: 18).

Tarih boyunca azınlıkların tümü aynı farklılık unsuruyla içinde buldukları çoğunluktan ayrılmamış, farklılıklarını oluşturan ana kimlik öğeleri çeşitlilik arz etmiştir. Kimi azınlıklar Almanya'daki Yahudiler gibi dini yönden ayrılırken, kimi azınlıklar da İspanya'da yaşayan Basklar gibi etnik olarak esas toplumdan farklılık göstermiştir.

Azınlık tanımlamasına uyan bir grup doğal olarak beraber yaşadığı başat toplumdan, bir değil birden fazla farklılığa sahip olabilir, fakat sınıflandırma yapılırken dâhil olacağı azınlık türü kimliğinin temelini oluşturan farklılığa göre belirlenir. Fakat vatandaşı olunan ülkenin bazı siyasi amaçlarla özellikle farklılıklardan birini öne çıkarmak istemesi de söz konusu olabilir.

Her hangi bir topluluğunun hangi tür azınlık sayıldığı önemlidir. Çünkü klasik azınlık haklarından yararlanmada bu özellik hayati önem kazanır. Yani hangi azınlık grubuna ait haklarından yararlanacağı bu şekilde belirlenir. Örneğin dilsel azınlıklar dilin hayatın farklı alanlarında kullanımı ve öğrenimiyle ilgili azınlık haklarından yararlanabilirken, dini azınlıklar sadece dini uygulamalara yönelik azınlık haklarından yararlanabilirler. Etnik azınlıklar ise dilsel azınlık hakları ile dinleri farklıysa, dini azınlık haklarının yanı sıra kültürel haklardan da yararlanabilirler. Ulusal azınlıklar ise tüm bunlara ilaveten ulusal kimliklerin koruma hakkından da faydalanabilirler. Fakat pek uygulama alanı bulunmasa da modern azınlık hakları yukarıdaki hakların yanı sıra bu toplulukların bu özellikleriyle devamına müsaade etmenin ötesinde yardım etmesi gerekmektedir.

Azınlık kavramını derinliğine irdelemenin ardından şu yargıya varmak mümkündür: Farklılıkların çeşitleri açısından; Etnik, Dini, Dilsel ve Ulusal olmak üzere dört çeşit azınlık bulunmaktadır.

1.3.1.Etnik Azınlıklar

Antik Yunan dilinde halk anlamını ifade eden “Ethnos” kelimesinden türemiş (Arısoy, 2002: 9) olan etnik grup kavramı, ayrıca bir siyasal özelliği bulunmamakla birlikte üyeleri ortak bir kökene ve aynı kültürel, tarihsel ve topraksal kimlik vasıflarına sahip insan topluluklarına verilen addır (Kurubaş, 2004: 22).

Azınlık kavramının kendisi gibi yerine ve zamanına göre farklı faktörlerle tanımlanan Etnik Grup; dil, din, ulusal köken gibi bir insan topluluğunu bir arada tutan birkaç faktörü içeren tüm grupları ifade etmek için kullanılmıştır. Bu kavram; adı 1999 yılında İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Alt Komisyonu olarak değiştirilen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu’nda ırk kelimesinin etnik kelimesiyle desteklenmesine karar verilmesiyle uluslararası hukuk terminolojisine girmiştir (Arısoy, 2002: 9).

Dünyada etnik azınlıkların göze çarpan en önemli özelliklerinden birisi genelde aynı zamanda dilsel ve dini azınlıklar olmalarıdır; fakat bu tüm etnik azınlıkların ulusal azınlıklar oldukları anlamına gelmez. İspanya’da yaşayan Katalanlar etnik azınlıklara bir örnek teşkil etmektedirler (Kurubaş, 2004: 23).

1.3.2. Dini Azınlıklar

Avrupa’da 16. Yüzyılda gerçekleşen dini yenilenme sürecinde¹ topluma hâkim olan kilisenin farklı dinlere karşı çıkması sonucunda oluşan dini azınlıklar, 1598’de ilan edilen Nant Fermanı’nda yer alarak, tarihte ilk kez azınlık kavramının ortaya çıkmasına yol açtılarından büyük önem arz etmektedir. O dönemdeki tutunum ideolojisi, yani "bir toplumu bir arada tutan temel ideoloji" (wdyd.com, 2006), olan dinin, yerini, milliyetçilik hareketlerinin etkisiyle, millet anlayışına bırakmasıyla kimliğin belirlenmesindeki en önemli unsur din olmaktan çıkmış dolayısıyla dini azınlıklar ulusal azınlıklar halini almıştır (Kurubaş, 2004: 22).

Günümüzde dini farklılıklar varlığını sürdürmekteyse de bir azınlığa üyeliği belirleyen tek başına yeterli bir prensip olmaktan çıkmış olup, din faktörü azınlık grubunun farklı yönlerinden birisini teşkil ediyorsa önemli kabul edilmektedir. Kişisel (Medeni) ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’nin 27. Maddesinin de kapsamına giren dini azınlıklara etnik

¹ Tarih kitaplarına *Reform hareketi* diye geçen; 15 ve 16 yy.da Avrupa’da kilisenin tartışmasız kutsal üstünlüğünün sorgulayarak, düşünsel özgürlük ve laik devletlerin temelini teşkil eden akım (Sander 2001a: 83-88). Çalışmada Türkçeye sadık kalmak amacıyla bu hareket dini yenilenme olarak anılacaktır.

olarak Çinli olmakla birlikte dini ve dolayısıyla da kültürel ve yaşamsal olarak farklılık gösteren Müslüman Hui'ler örnek gösterilebilir (Kurubaş, 2004: 22).

1.3.3. Dilsel Azınlıklar

Dilsel olan azınlıkların ana kimlik öğeleri ve başat toplumdaki ayrıldıkları yön dilleridir. Dini yenilenme döneminde daha çok dini azınlıklar ön plandayken, bu dönemi müteakiben Protestanlık mezhebinin ortaya çıkması nedeniyle Hıristiyanlığın birleştirici olma özelliğini kaybetmesi ve milliyetçilik akımlarının yaygınlaşması sonucu dilsel azınlıklar ortaya çıkmıştır.

Günümüzde görülmektedir ki dilsel ayrılık kültürel olarak ayrılmanın ana ögesidir. Çünkü genelde bir dil azınlığı aynı zamanda etnik veya ulusal azınlığı oluşturmaktadır. Bu nedenle bir çoğunluk dilinin diyalekti¹ azınlık dili olarak kabul edilmez (Kurubaş, 2004: 22).

Dilsel azınlık kavramı Kişisel (Medeni) ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 27. Maddesinde: "Etnik, dinsel ya da dilsel azınlıkların bulunduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup kişiler, kendi gruplarının diğer üyeleriyle birlikte toplu olarak, kendi dinlerini açıklamak ve uygulamak ya da kendi dillerini kullanmak hakkından mahrum edilemezler" (Özkan - Duvar, 2004: 191) şeklinde geçerek uluslararası hukukta kabul görmüştür. Bu azınlıklara örnek olarak İtalya'da yaşayan Franko-Provençaller ve Walserler verilebilir (Kurubaş, 2004: 22).

1.3.4. Ulusal Azınlıklar

1. Dünya Savaşı'nı müteakiben azınlıkların korunmasını amaçlayan düzenlemelerle uluslararası hukuk literatürüne giren (Arısoy, 2002: 11) ulusal azınlık kavramı, farklı tanımlara sahiptir. Will Kymlicka ulusal azınlığı "tarihi vatanlarında tüm kurumlarıyla işleyen bir topluma sahipken bir başka devletin egemenliği altına giren gruplar" olarak tanımlarken (Arısoy, 2002: 13), Cristoph Pan göçmen işçiler, mülteciler ve sığınmacılar vb. grupların ulusal azınlık sayılmayacağını belirterek ulusal azınlığın şu özelliklere sahip olması gerektiğini belirtmiştir: "Bir devletin sınırları içinde –toplu ya da dağınık

¹ Burada geçen 'diyalekt' kelimesi bir dilin kollarını sınıflandırmada kullanılan bir dil bilimi terimi olup, bir dilin belirli bir bölgede konuşulan ve mahalli hususiyetler taşıyan en küçük kolu anlamına gelmektedir (wikipedia.org, 2006).

olarak- geleneksel bir biçimde yerleşmiş olması, bu devletin geriye kalan nüfusundan sayıca az olması, bu devletin vatandaşı olması, etnik, dilsel veya kültürel varlıklarının devletin diğer vatandaşlarının bu alandaki varlıklarından farklı olması ve azınlık grubunun, kendine has bu özelliklerini koruma isteğine sahip olması (Arısoy, 2002: 13).

Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi’nce 1993’te hazırlanan “Ulusal Azınlıklara Mensup Kişiler Hakkında İnsan hakları Avrupa Sözleşmesi’ne Ek Protokol Önerisi”nde ise bir insan topluluğunun ulusal azınlık statüsüne dâhil olması için;

Bir devletin ülkesinde ikamet etmek ve bundan dolayı o devletin vatandaşı olmak, bu devletle uzun süreden beri devam eden sıkı ve sürekli bağlara sahip olmak, ayırt edici etnik, kültürel ya da dilsel özelliklere sahip olmak, söz konusu devletin ya da o devletin bir bölgesinin geriye kalan nüfusundan sayıca az olmasına rağmen yeterli düzeyde temsil edilmek ve ortak kültürlerini meydana getiren kültür, gelenekler, dil ve din gibi unsurları koruma kaygısı gütmek, niteliklerine sahip olması gerekmektedir (Çavuşoğlu, 1999: 38).

Avrupa Konseyi tarafından 1995’te imzaya sunulan “Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme”de ise ulusal azınlık tanımına yer verilmemekle birlikte, ulusal azınlıkların başka bir ulusla etnik bağı olan azınlık anlamına gelip gelmediği tartışmaya açılmıştır (Çavuşoğlu, 1999: 44). Bu konudaki genel kanaat, ulusal azınlığın, bir ulus devlette egemen çoğunluğu oluşturmakla birlikte, başka bir devlette azınlık durumunda bulunan insan topluluğunu ifade ettiği (Kurubaş, 2004: 23) ve bu niteliği ile diğer etnik azınlıklardan ayrıldığı (Arısoy, 2002: 14) yönündedir. Bu tür azınlıklara Romanya’daki Macarlar, Polonya’daki Almanlar ve Bulgaristan’daki Türkler iyi birer örnektir (Kurubaş, 2004: 23).

Fakat ulusal azınlıkların tanımlanmasındaki bu ana eğilim hukuksal açıdan geçerli değildir. Zira Almanya, bu ülkede yaşayan hem Danimarkalı azınlığı hem de başka herhangi bir ülkede egemen olmayan Sorb azınlığını ulusal azınlık statüsüne almakta, bunu da “Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme”nin ulusal azınlık kavramını tanımlamayarak bu statü ilkelerinin hangi insan toplulukları için uygulamaya

konulacağını ülkelerin kendilerine bıraktığı tezine dayandırmaktadır (Arısoy, 2002: 15).

1.4. Avrupa Birliği'nin Azınlıklarla İlgili Düzenlemeleri

Çalışmada ele alınacak azınlıklar (Bulgaristan ve Yunanistan Türkleri) Avrupa Birliği ülkeleri mensubu olmaları nedeniyle, sıradan bir ekonomik birlik olmanın ötesinde nihai hedefi siyasi birlik olan AB'nin azınlıklar konusundaki içtihadı, mevzuatı, uygulamaları ve bunların dünyadakilerle karşılaştırılması ihtiyacı doğmuştur.

1.4.1. Avrupa Birliği'nin Azınlıklara Bakışı

Avrupa Kıta'sı dünya üzerinde uluslararası sistem değişikliklerinin en sık ve en çarpıcı şekilde yaşandığı coğrafya olmuştur. Özellikle 1648 Westfalya Barışı (Sander, 2001a: 98) ile ortaya çıkan modern ulus-devlet yapılarının siyasal sınırlarının etnik ya da dinsel esaslara göre değil de, güç mücadeleleri sonucu varılan antlaşmalara göre çizilmesi, Avrupa'daki çoğu ulus-devlette çoğunluktan farklı köken, dil veya inamışa sahip grupların yani azınlıkların oluşmasına yol açmıştır (Kurubaş, 2004: 113).

Günümüzdeki Avrupa Birliği'nin başlangıcı sayılan Avrupa Ekonomik Topluluğu, 1952'de kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun gösterdiği başarılı gelişme sonucu Avrupa'da sektör kısıtlaması olmayan daha geniş tabanlı bir ekonomik birleşmenin gerçekleştirilmesi amacıyla kurulduğundan (Karluk, 2005: 15), azınlık sorunlarını en orijinal haliyle bulunduran bir coğrafyada kurulmasına (Kurubaş, 2004: 113) rağmen, temel belgelerinde insan ve azınlık haklarına yer verilmemiş, toplumsal temelde yalnızca 1957 Roma Antlaşması giriş bölümünde Avrupa halklarını birleştirmekten bahsedilmiş (Türkmen, 2003: 133), bireysel temelde de yalnızca kadın ve erkekler için ücret eşitliğine, mal ve hizmetlerin ve kişilerin serbest dolaşımını içeren pazar özgürlüklerine değinilmiştir (Döner, 2003: 118). Bunda kuruluş amacının ekonomik olmasının yanı sıra, o tarihte antlaşmaya taraf olan devletlerin insan ve azınlık haklarının ulusal yargı makamları tarafından korunması fikrine sahip olmaları ve azınlık sorunlarının en yoğun yaşanabileceği Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin demir perde yönetimi gerisinde kalması da önemli rol oynamıştır (Bilener, 2003: 165).

Birliğin erken zamanlarında, Avrupa Ekonomik Topluluğu döneminde topluluğun insan ve azınlık haklarını korumadaki rolü; kendi üyelerine ekonomik ve siyasal baskılar uygulamayla sınırlı kalmış, üye olmayan devletlerle kurulan ilişkilerde ise azınlık hakları dikkate alınmamıştır (Bilener, 2003: 168). Bu durum, 1990'lı yıllara kadar yaklaşık 40 yıl sürmüştür. Çünkü liberal demokrasiye dayalı aynı kültürü paylaşan birlik üyeleri daha kapsamlı bir insan hakları düzenlemesine gereksinim duymamışlardır (Türkmen, 2003: 134).

Fakat 1990'lı yıllardan sonra Avrupa Birliği'nin gerek daha fazla entegrasyona yönelik bir sürece girmesi (Özkan - Duvan, 2004: 194), gerekse de "tarihinin en kapsamlı genişleme hareketine" (Bilener, 2003: 166) girişmesi sonucu, "demokrasi geleneklerinden uzak kalmış" (Türkmen, 2003: 134) ve aynı zamanda nüfusuna oranlandığında çok büyük bir Rus azınlığı barındıran Estonya (Feldman, 2003: 228) ve Letonya (Galbreath, 2003: 42), 1,6 Milyon gibi büyük sayıda Macar'ın yaşadığı Romanya (Dobre, 2003: 74), toplam 3,5 milyon Romani halkının yaşadığı Slovakya, Slovenya, Bulgaristan (Goldston, 2002: 152), Çek Cumhuriyeti (Ram, 2003: 33) ve Polonya (Fleming, 2003: 397) gibi ülkelerden oluşan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin adaylığı insan ve azınlık haklarının Avrupa Birliği müktesebatı içerisinde önemli yer kaplayacak şekilde yasalaşması sürecini zorunlu kılmıştır. Bu süreçteki ilk aşama 7 Şubat 1992'de Maastricht'te imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması ile siyasi birliğe yönelik ilk adımlar atılırken insan haklarının birlik müktesebatı içerisinde yasalaşmasıdır. Müteakiben 1993 Kopenhag Zirvesi'nde daha çok aday ülkelere hitap eden ve Kopenhag Kriterleri olarak adlandırılan siyasi şartlar üzerinde antlaşmaya varılmıştır (Özkan - Duvan, 2004: 194).

Müteakip safhada, sırasıyla Haziran 1997 Amsterdam Zirvesi'nde kabul edilen ve 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren 'Bütünleştirilmiş Haliyle Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma' (Karluk, 2005: 117) ve 2000 yılındaki Avrupa Temel Haklar Şartı ile birlikte azınlık hakları ile ilgili düzenlemeler en gelişmiş safhaya ulaşmıştır (Özkan - Duvan, 2004: 195).

Ayrıca, 16 Temmuz 1997'de açıklanan Avrupa Komisyonu tarafından açıklanan Gündem 2000 Raporu (Karluk, 2005: 119) ve 29 Haziran 2000'de yayınlanan Avrupa Konseyi Yönergesinde de azınlık haklarına değinilmiştir (Özkan - Duvan, 2004: 198).

Tüm bu düzenlemelere karşın Avrupa Birliği'nin azınlıklarla ilgili anlayışı net bir çerçeveye oturmamıştır. Çünkü azınlık hakları daha çok Avrupa Birliği'ne üye olmaya çalışan devletlerin önüne sürülen bir konu olmuştur. Avrupa Birliği üyesi devletlerin birliğin karar alma sürecine katılırken ve yükümlülüklerini yerine getirirken azınlıklara ne seviyede yetki tanıyacakları ise kendi anayasal düzenleri gereğince bir iç mesele statüsündedir. Çünkü üye ülkelerin azınlıklar konusunda ortak bir anayasal gelenekleri oluşmuş değildir (Özkan - Duvan, 2004: 195). Bu durumda da üye ülkeler tarafından çok farklı uygulamalara başvurulmaktadır.

İlk olarak etnik azınlık ile dilsel azınlık ayırımında farklılıklar görülmektedir. Örneğin İtalya'da dilsel azınlık kabul edilen Katalanlar, İspanya'da ulusal azınlık olarak görülmektedir (Kurubaş, 2004: 117).

Bunun gibi bir durum etnik azınlık ve ulusal azınlık ayırımında da geçerlidir. İtalya'da yaşayan Almanlar, Almanya'da yaşayan Danimarkalıları teknik olarak ulusal azınlık olmalarına rağmen, bu devletlerce hukuken Brötonlar, Frizyanlar gibi etnik azınlık kabul edilmektedir (Kurubaş, 2004: 117).

Benzer şekilde yerli halk ile azınlık ayırımında Birleşmiş Milletler ile Avrupa Birliği uygulamaları arasında farklılıklar bulunmaktadır. Avrupa Birliği, tarih boyunca kendi topraklarında kapalı olarak yaşayan ve bunun doğal sonucu olarak günümüzde bile farklılıklarını koruyan fakat bugün buldukları ülkede azınlık statüsüne düşen Sorblar, Samiler gibi toplulukları diğer azınlıklardan farklı kabul etmemektedir (Kurubaş, 2004: 118).

Bunun yanı sıra Avrupa Birliği üye devletleri, eski ve yeni azınlık ayırımında da farklı uygulamaları hayata geçirmişlerdir. Hollanda gibi sömürgeci geçmişi olan bazı ülkeler, göçmenleri yeni azınlıklar olarak nitelerken, Fransa, Almanya gibi diğer bazı ülkeler, sayıları ne kadar çok olursa olsun, vatandaş olsalar dahi azınlık statüsüne almamaktadırlar (Kurubaş, 2004: 118).

Birlik içerisindeki azınlıklarla ilgili diğer değişken hususlar ise;

Öncelikle Ladinler, Brötonlar gibi bazı azınlıklar tek bir ülke içerisinde yaşarken, Katalanlar, Basklar gibi bazı azınlıkların birden fazla ülke içerisinde yer alması;

Daha sonra Katalanlar gibi bazı azınlıklar buldukları ülkelerin belirli bir coğrafyasında çoğunluğu oluştururken, Romaniler (Çingeneler) gibi bazı azınlıkların yoğunlaştıkları yerlerde dahi azınlık olmaları;

Son olarak da Frizyanlar, Friulanlar, Ladinler gibi bazı azınlıklar pek siyasallaşmamışken, Basklar, İrlandalılar ve İskoçlar gibi bazı azınlıkların aktif siyasette çok etkili olmalarıdır (Kurubaş, 2004: 119).

Böylesine çok farklılık ve değişken sonucunda oluşan kavram karmaşasına rağmen Avrupa Birliği'nin azınlıklar ve haklarıyla bu denli ilgilenmesinin sebepleri şunlardır:

Türkmen'e göre; "İnsan hakları kavramının felsefi ve siyasi beşiğinin Avrupa olması"dır (Türkmen, 2003: 134),

İkincisi; azınlık hakları ve azınlıkların korunmasının, Avrupa'nın temel değerleri olan ayrımcılık ve ırkçılıkla mücadele, insan haklarına saygı ve demokrasinin doğal sonucu ve bütünleyici parçası olmasıdır (Kurubaş, 2004: 166),

Üçüncüsü; kökleri geçmişe dayanan etnik, dinsel ve kültürel azınlık sorunlarının giderek artan bir gerilime dönüşmesi sonucunda, eski Yugoslavya'da görüldüğü gibi kanlı çatışmalara yol açması ihtimalidir. Bu tür çatışmalar sonucunda AB üye ülkelerine yönelecek mülteci akımlarının, söz konusu ülke toplumlarındaki istikrarı sarsması, ırkçılık benzeri akımları güçlendirmesi, yani yakınındaki bölgelerdeki istikrarsızlıkların, AB'nin kendi istikrarını da bozacağı düşüncesidir (Bilener, 2003: 165),

Bir diğeri; Avrupa Birliği'nin ulus-üstü yapılanmasının, ulus-altı kimlikleri canlandırıp Avrupalılık kimliğinin önündeki en büyük engel olan ulusal kimliklerin zayıflatılması yoluyla mümkün olacağı düşüncesidir (Kurubaş, 2004: 165),

Son olarak; 1990 sonrasında Doğu Avrupa'da ve SSCB'de çok-etnikli siyasal birliklerin dağılması sonucu farklılık bilincinin gelişmesi ve işçilerin serbest dolaşımı sonucu az gelişmiş ülkelere kaynaklanan göç hareketlerinin artması sonucu azınlık konusunun daha da karmaşık bir yapıya kavuşmasıdır (Kurubaş, 2004: 166).

Yukarıda sıralanan nedenlerden ötürü ortaya çıkan ve “son derece yeni ve gelişmekte olan bir alan” (Özkan - Duvan, 2004: 195) olan Avrupa Birliği azınlık hakları mevzuatını kronolojik bir sıraya göre incelemek uygun olacaktır.

1.4.2. Temel Antlaşmalar

Öncelikle çalışmamızın ana unsuru olan Bulgaristan ve Yunanistan’ın da tam üye olduğu AB’nin azınlıklarla ilgili rejimini oluşturan temel anlaşmaları incelemek, söz konusu azınlıkların siyasi yönetime katkılarını ne ölçüde yapabildikleri, başka bir deyişle yasaların kendilerine tanıdığı temsil yetkilerini kullanıp kullanamadıkları ortaya konacaktır.

1.4.2.1. Maastricht Antlaşması

Avrupa Toplulukları’na üye ülkeler tarafından 7 Şubat 1992’de imzalanan ve 1 Kasım 1993’te yürürlüğe giren (Karlık, 2005: 87) Maastricht Antlaşması’nın daha başlangıç bölümünde taraf devletler, “Özgürlüğe, demokrasiye ve insan hakları ile temel özgürlüklere ve hukuk devletine saygıya bağlılıklarını teyit” (Reçber, 2005: 12) etmiş, daha sonra ise çeşitli maddelerinde insan ve dolaylı yoldan olsa da azınlık haklarına değinmiş (Özkan - Duvan, 2004: 195) ve bu alanlarda “bir ilki gerçekleştirerek temel hak ve özgürlüklerle hukukun üstünlüğünü Birlik hukukunun temeline yerleştirmiştir” (Arısoy, 2002: 38).

Son dönemlerde Avrupa Birliği’nin ekonomik birlikten siyasi birliğe geçiş süreci içerisinde bu tür insan ve azınlık haklarını koruyan girişimlere yönelmesi bir tesadüf olarak değil, “Avrupalılık kimliğinin oluşturulmasına hizmet eden bir adım” olarak değerlendirilmelidir (Özkan - Duvan, 2004: 196). Antlaşmanın temel insan hak ve özgürlüklerine değinen ABKA¹ F maddesi şöyledir:

Birlik, hükümet sistemleri demokratik ilkeler üstüne kurulu olan üye devletlerin ulusal kimliklerine saygı gösterir.

Birlik, 4 Kasım 1950 tarihinde Roma’da imzalanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile garanti altına alındığı ve Topluluk hukukunun genel ilkeleri şeklinde üye devletlerin ortak anayasal geleneklerinden kaynaklandığı hali ile temel haklara saygı gösterir.

¹ Avrupa Birliği Kurucu Antlaşması

Birlik, hedeflerine erişmek ve politikalarını sürdürmek için gerekli araçlarla donatılacaktır (Türkmen, 2003: 147).

F Maddesi'nin önemli bir özelliği Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin, Avrupa Birliği'nin genel hukuk ilkelerinden birisi olarak kabul edilmesidir. Maastricht Antlaşması'nın insan haklarıyla ilgili diğer bir maddesi olan ABKA J.1 maddesinde ise insan haklarına saygı birliğin dış politika hedefleri arasına alınmıştır (Türkmen, 2003: 147).

Maastricht Antlaşması ile kabul edilen ve dolaylı bir yoldan azınlık haklarının korunmasına yönelik olan ATKA¹ 6. maddesi ise şöyledir:

Bu Andlaşmanın uygulanması kapsamında, özel düzenlemeler saklı kalmak kaydıyla, uyrukluk esasına dayalı ayrımcılık yasaktır. Konsey, 251. maddede benimsenen usul uyarınca hareket ederek böyle bir ayrımcılığı yasaklamaya yönelik kurallar kabul edebilir (Reçber, 2005: 58).

Maastricht Antlaşması'nın ATKA 9. başlığı olan Kültür Başlığı altındaki 128. Maddesi ise kültürel çeşitlilik vasıtasıyla dolaylı yoldan da olsa azınlıkları ima eden (Kurubaş, 2004: 127) ve azınlık hakları açısından en önemli sayılan maddesidir. Bu maddenin içeriği şöyledir:

Birlik, üye Devlet kültürlerinin, ortak kültür mirasını da dikkate alarak, ulusal ve bölgesel çeşitliliklerine saygı kapsamında yaygınlaşmasına katkıda bulunur.

Birlik faaliyetleri aşağıdaki alanlarda üye Devletler arasındaki işbirliğini teşvik etmeyi ve gerektiği takdirde faaliyetlerini desteklemeyi ve tamamlamayı amaçlar:

Avrupa halklarının kültürlerinin ve tarihlerinin tanınmasının ve yaygınlaştırılmasının geliştirilmesi;

Avrupa siyasetinde önemli olan kültür değerlerinin muhafazası ve korunması;

Ticari nitelikli olmayan kültürel alışveriş;

Görsel-işitsel sektör de dâhil olmak üzere, sanatsal ve edebi eserlerin yaratılması.

¹ Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşması

Birlik ve üye Devletler, üçüncü Devletler, yetkili uluslararası örgütler ve özellikle AB Konseyi ile kültür alanındaki işbirliğini desteklerler.

Birlik, bu Andlaşmanın diğer düzenlemeleri uyarınca yürüteceği faaliyette, özellikle kültürlerinin çeşitliliğini gözetmek ve geliştirmek için kültürel unsurları dikkate alır.

Bu maddede yer verilen hedeflerin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak için, Konsey: 189 B. Md.'nde benimsenen usul uyarınca ve Bölgeler Komitesi'ne danıştıktan sonra, üye Devletlerin her türlü yasa ve düzenlemelerinin uyumlaştırılması hariç olmak üzere, teşvik edici önlemleri belirler. Konsey, 189 B Md.'nde benimsenen usul çerçevesinde oybirliği ile kara verir; komisyonun önerisi üzerine, oybirliği ile tavsiyelerde bulunur (Reçber, 2005: 145).

Bu maddenin özellikle 4. paragrafı Avrupa Topluluğu'na yürüteceği faaliyetlerde bir tür "kültürel etki değerlendirme" yapma zorunluluğu getirmiştir (Özkan - Duvan, 2004: 196). 128. Madde'nin bir diğer özelliği de Topluluğun kültür ve dil alanlarındaki faaliyetleri için somut bazı çalışmalara daha belirgin bir yasal dayanak oluşturmasıdır (Kurubaş, 2004: 127). Örneğin, bölgesel kültürlerin araştırılması, geliştirilmesi ve korunması, azınlık dillerinin araştırılması, çağdaş literatüre ait eserlerin azınlık dillerine çevrilmesi, gibi azınlıklara yönelik kültürel çalışmalara finans desteği sağlanması (Özkan - Duvan, 2004: 196) ve bu konularda sivil toplum örgütlerinin ürettiği projelerin desteklenmesinin hukuksal dayanaklarını güçlendirmiştir (Kurubaş, 2004: 127).

Maastricht Antlaşmasının azınlıklar ve haklarına yönelik getirmiş olduğu diğer iki önemli düzenlemeden birisi, azınlık temsilcilerinin iradi ve tüm devletlerin anayasal geleneklerine uygun bir şekilde 'bölgeler ve Yerel İdareler Komiteleri'ne katılımının öngörülmesi (Özkan - Duvan, 2004: 196), diğeri ise Avrupa Komisyonu bünyesinde '*lokal çeşitlilik*' ve 'üye devletlerdeki kültürlerin gelişmesi' konularında çalışacak teknik yönden ağır basan bir danışma organının kurulmasıdır (Arısoy, 2002: 39).

Özetle Maastricht Antlaşması, insan hakları konusunun Avrupa Birliği'nin temel kaygılarından birisi olduğunu ısrarla belirtmiş ve aynı zamanda Avrupa Birliği üyeleri, dış ilişkilerini bu temel üzerine bina etmeyi garanti etmişlerdir (Bilener, 2003: 168).

Antlaşmanın diğerk bir önemli yanı da üye devlet vatandaşlarının tümünü, insanlığın durumu ve birey özgürlüğü konularında aynı ahlaki değerleri içeren, çok-kültürlü ve çok-lisanlı uygarlığı paylaşmaya davet etmesi ve üye devletlerin tüm vatandaşlarını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nce güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklere saygı göstermeyi yüklenen bir birliğin vatandaşlığına almasıdır (Kurubaş, 2004: 127).

Antlaşmanın tek eksik yönü ise yeni katılacak üyelere azınlık haklarıyla ilgili hiçbir ön şart getirmemesidir (Türkmen, 2003: 148).

1.4.2.2. Kopenhag Kriterleri

Avrupa Birliği, 1990'lardan önce yaşadığı üç genişleme aşamasında, yeni katılan devletlere siyasal kıstas olarak azınlıklarla ilgili şartlar öne sürmemekle beraber, insan hakları konusunu tamamen göz ardı etmemiş, Yunanistan, İspanya ve Portekiz örneklerinde görüldüğü gibi, cunta rejimlerinden demokrasiye geçmelerini müteakiben bu ülkelerle üyelik müzakerelerine başlamıştır (Kurubaş, 2004: 154).

Fakat, Sovyet Bloğu'nun dağılmasıyla "demokrasi, insan hakları ve liberal ekonomi konularında yetersiz sicili bulunan" (Türkmen, 2003: 148) Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin kendileri için cazibe merkezi haline gelen Avrupa Birliği'ne yönelmesi ve Avrupa Birliği'nin de "azınlık sorunlarının canlılığını koruduğu" (Kurubaş, 2004: 155) bu ülkeleri yeni genişleme sürecine dahil etmesi, adı geçen ülkelerin üyeliklerine yönelik yeni siyasi kriterler oluşturmayı zorunlu kılmıştır.

Bu zorunluluk sonucu, 21-22 Haziran 1993'te Kopenhag'da yapılan Avrupa Birliği Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi'ni müteakiben yayınlanan Sonuç Bildirisi'nde tam üyelik için gereken şartlar belirtilmiştir (Karluk, 2005: 103).

Siyasi, Ekonomik ve Birlik Müktesebatına Uyum başlıkları altında belirlenen Kopenhag Kriterleri'nin siyasi bölümü şöyle ifade edilmiştir: "Üyelik, aday ülkelerin demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıkların korunmasını ve saygı görmesini teminat altına alan kurumların istikrara kavuşturulmuş olmasını" (Türkmen, 2003: 148) varsayar.

Böylelikle, Avrupa Birliği çok net bir biçimde Kopenhag Siyasi Kriterleri bağlamında, azınlıkların korunmasını tam üyelik için ön şart kabul etmiştir. Burada, siyasal kriterleri

garanti altına alan, sağlıklı işleyen ve süreklilik arz eden, bir kurumsallaşmadan söz edilmesi çok önemli bir noktadır. Zira, Aralık 1995 Madrid Avrupa Konseyi toplantısında alınan kararlar Kopenhag Kriterleri'ne eklendiğinde, diğer konularla birlikte azınlıkların korunmasında da Avrupa Birliği yetkililerini uyum problemi yaşanmayacağına dair ikna edebilecek bir idari yapılanmaya sahip olunması gerektiği görülmektedir (Kurubaş, 2004: 156).

Avrupa Birliği, Kopenhag Kriterleriyle birliğe katılacak yeni ülkelerin azınlık sorunlarının tam üyelikten önce çözüme kavuşturulmasını amaçlamıştır (Kurubaş, 2004: 156). Çünkü azınlıklar konusu, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarının tamamlayıcı bir ögesi ve demokratik istikrarın güvencesidir. Ayrıca “AB için çeşitlilik ve farklılıklar demokrasinin vazgeçilmez unsurları”dır (Kurubaş, 2004: 156).

Aslında Kopenhag Kriterleri Avrupa Birliği'nin insan ve azınlık haklarına radikal bir yenilik getirmemiştir (Bilener, 2003: 170). Çünkü daha önce de belirtildiği üzere Avrupa Birliği daha önceki genişleme süreçlerinde de insan hakları ve demokrasi doğrultusunda seçici davranmıştır. Ancak Kopenhag Kriterleri, Avrupa Birliği'ne ilk defa aday ülkelerin önüne gerekli şartları toplu bir şekilde öne sürme imkânı vermiştir (Bilener, 2003: 170).

1.4.2.3. Amsterdam Antlaşması

16-17 Haziran 1997 tarihleri arasında Avrupa Birliği Dönem Başkanlığı'nı yürüten Hollanda ev sahipliğinde Amsterdam'da gerçekleştirilen Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde taslağı üzerinde antlaşmaya varılan ve 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren (Karluk, 2005: 115-117) Amsterdam Antlaşması, Avrupa Birliği bünyesinde insan ve azınlık haklarının korunması adına atılmış adımların en büyüğü sayılabilir (Türkmen, 2003: 149).

Öncelikle, Maastricht Antlaşması'nın ABKA F(2) Maddesine tekabül eden 6(2) Maddesine, 6(1) Maddesi eklenerek (Türkmen, 2003: 149), 6. Madde şu şekilde değiştirilmiştir:

Birlik, üye Devletlerin ortak ilkeleri olan hürriyet, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkeleri üzerine kurulmuştur.

Birlik, 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanan Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Sözleşmesi ile garanti altına alınan ve Birlik hukukunun genel ilkeleri şeklinde üye devletlerin ortak anayasal geleneklerinden kaynaklanan temel haklara saygı gösterir.

Birlik, üye Devletlerin ulusal kimliklerine saygı gösterir.

Birlik, hedeflerine erişmek ve politikalarını sürdürmek için gerekli gördüğü araçlarını oluşturacaktır (Reçber, 2005: 16).

Bu madde ile Maastricht Antlaşması'nın başlangıç bölümünde belirtilen ilkelere uymak, üye devletler için bir zorunluluk haline getirilmiştir. 6. Maddenin 1. Paragrafının önemi Amsterdam Antlaşması'nın bu maddeyi referans gösteren müteakip maddeleriyle birlikte incelendiğinde daha iyi anlaşılabilir.

Amsterdam Antlaşması'nın metni incelenecek olursa:

Konsey, üye Devletlerin üçte birinin, Avrupa Parlamentosu'nun veya Komisyon'un gerekçeli önerisi üzerine, Avrupa Parlamentosu'nun onayı alındıktan sonra, 6. Maddenin 1. Paragrafında benimsenen ilkelere yönelik, bir üye Devlet tarafından ciddi bir ihlal riski oluşturulduğunu, üyelerinin beşte dört çoğunluk kararı ile tespit edebilir ve ilgili Devlete uygun tavsiyelerde bulunabilir. Konsey, böyle bir tespit yapmadan önce, ilgili üye devleti dinler ve aynı usul uyarınca karar tesis ederek, bağımsız kişilerden söz konusu Devletin durumu ile ilgili makul bir sürede rapor sunmalarını isteyebilir. Konsey, böyle bir tespite neden olan hususların devam edip etmediklerini düzenli olarak kontrol eder.

Devlet veya Hükümet Başkanları düzeyinde toplanan Konsey, üye Devletlerin üçte birinin veya Komisyon'un önerisi üzerine ve Avrupa Parlamentosu'nun onayını aldıktan sonra oybirliği esası ile hareket ederek, ilgili üye Devlet Hükümeti'ni gözlemlerini sunmak üzere davet ettikten sonra, altıncı maddenin birinci paragrafında benimsenen ilkelerin söz konusu üye Devlet tarafından ciddi ve sürekli olarak ihlal edildiğini tespit edebilir. 2.Prg.'da belirtilen böyle bir tespitte bulunması halinde

Konsey, ağırlıklı çoğunluk esası ile hareket ederek, üye Devletin Hükümet temsilcisinin Konsey’de oy kullanma hakkı da dahil olmak üzere, Bu Andlaşmanın söz konusu üye Devlete uygulanmasından doğan bazı hakların askıya alınmasına karar verebilir. Bunu yaparken Konsey, askıya almanın gerçek ve tüzel kişilerin hakları ve yükümlülükleri üzerindeki olası sonuçlarını dikkate alır. Bu Andlaşma uyarınca söz konusu üye Devletin yükümlülükleri, her durumda o Devlet üzerinde bağlayıcı olmaya devam eder. Aksi halde yaptırım öngörülmüştür.

Konsey, önlem alınmasına neden olan durumda daha sonra değişiklikler meydana gelmesi halinde, 3.Prg. uyarınca alınan önlemleri ağırlıklı çoğunluk ilkesi ile hareket ederek değiştirebilir veya bunlara son verebilir.

Bu maddenin amaçları doğrultusunda Konsey, söz konusu üye Devletin Hükümet temsilcisinin oyunu dikkate almadan hareket eder. Şahsen hazır bulunan veya temsil edilen üyelerin çekimser kalmaları, 2.Prg.’ta belirtilen kararların alınmasına engel olmaz. Ağırlıklı çoğunluk, ATKA’ nın 205. Md.’sinin 2.Prg.’da benimsendiği gibi ilgili Konsey üyelerinin sayısının ve ağırlıklı oylarının aynı oranı olarak tanımlanır. 6.1 ve 2. Paragrafların amaçları doğrultusunda, Avrupa Parlamentosu, üyelerinin çoğunluğunu temsil edecek şekilde kullanılan oyların üçte ikisiyle karar tesis eder (Reçber, 2005: 16-17).

ABKA 7. Maddesine göre, üye devletlerin 6(1) Maddesi’nde geçen ilkeleri ihlal halinde Bakanlar Konseyi’nin nitelikli çoğunlukla karar almasıyla (Karluk, 2005: 117), oy haklarının askıya alınmasına kadar varabilecek hak kısıtlamaları şeklinde yaptırımlarla karşılaşması öngörülmüştür (Bilener, 2003: 168). Bir yandan Avrupa Birliği tam üyeliği adayı olan ülkelere yönelik bir uyarı ve ciddi bir tehdit olarak değerlendirilen aşırı sağ partilere gözdağı olarak yorumlanan (Arısoy, 2002: 40) bu madde, uygulanabilirlik açısından sembolik görülse de (Arısoy, 2002: 40) Amsterdam Antlaşması’nın Avrupa Birliği’ni kuran diğer antlaşmalardan insan ve azınlık haklarını koruması bakımından en önemli farkıdır.

Amsterdam Antlaşması’nın azınlık haklarına yönelik olarak getirdiği yeniliklerden bir tanesi de topluluğun dış politikası amaçlarının içeriğinin genişletilmesidir (Türkmen, 2003: 151).

Fakat, önemle üzerinde durulması gereken şudur ki, Kopenhag Kriterleri'nde yer alan 'azınlıklara saygı' kavramı, Fransa gibi bazı üye ülkelerin azınlıklar konusundaki kaygıları nedeniyle 6(1) Maddesi'nde açık bir şekilde yer almamıştır. Yani, Avrupa Birliği, üyeleri arasında anlaşmazlığa yol açabilecek bir şartı öngörmemekte, bununla birlikte Birliğe üye olacak ülkelerin buna benzer problemlerini katılım öncesinde çözmelerini istemektedir (Türkmen, 2003: 149).

Amsterdam Antlaşması, ayrıca Maastricht Antlaşması'nın ATKA 6. Maddesine tekabül eden 12. Madde'ye aşağıda bütün ayrıntısı bulunan; 13. Madde'yi ekleyerek, daha önce sadece milliyete dayalı ayrımcılığı kapsayan yasağı sekiz alana yayarak genişletmiştir (Arısoy, 2002: 40);

Konsey, bu Andlaşmanın diğer düzenlemelerine zarar vermeksizin ve Andlaşma tarafından Topluluğa tanınan yetkilerin sınırları dahilinde Komisyon'un önerisi üzerine ve Avrupa Parlamentosu'na danıştıktan sonra oybirliğiyle hareket ederek, cinsiyet, ırk ve etnik köken, din veya inanç, engellilik, yaş veya cinsel konuma dayanan ayrımcılıkla mücadele etmek için uygun girişimlerde bulunabilir.

Birinci paragrafa bir istisna: Konsey, 1.Prg.'ta belirtilen amaçların geliştirilmesine katkı sağlamak gayesiyle üye Devletler tarafından alınan eylemleri desteklemek için teşvik edici Topluluk önlemleri aldığıında, üye Devletlerin kanun ve düzenlemelerinin uyumlu hale getirilmesi konusu hariç olmak üzere, 251. Md.'de benimsenen usul uyarınca karar tesis eder (Reçber, 2005: 58).

13. Madde'de belirtilen ayrımcılıkla mücadelenin amacı, ırk veya etnik kökenden kaynaklanan farklı uygulamalarla mücadelede sınırları belirleyerek, üye ülkelerde eşit muamele ilkesini, yani ırk veya etnik kökene dayalı direkt veya endirekt bir ayrımcılığın bulunmamasını, geçerli hale getirmektir. Direkt ayrımcılık, bir kişinin ırk veya etnik köken nedeniyle aynı statüdeki başka birine göre olumsuz muameleye tabi tutulması, endirekt ayrımcılık ise objektif bir hükmün, belirli bir ırk veya etnik kökenden olan kişiler için mazur sayılabilecek meşru bir amaç ve bu amaca ulaşmanın uygun ve gerekli vasıtaları olmadıkça, diğer kişilere nazaran daha dezavantajlı bir konum oluşturmasıdır (Karluk, 2005: 377).

Amsterdam Antlaşması, azınlıklarla ilgili düzenlemelerin diğer baskı gruplarına ilaveten özellikle Avrupa Parlamentosu'ndan, azınlıklara daha fazla özen gösterilmesine yönelik gelen baskılar nedeniyle gerçekleştirilmiş olduğu ve denetim mekanizmasının, Birliğin üç organının çeşitli seviyelerde iştirakini gerektiren kompleks bir yapıda olması nedeniyle doğrudan etki yapamayacağı (Arısoy, 2002: 40) yönündeki yorumlara rağmen, Avrupa Birliği'nin siyasetleşme sürecinde azınlık hakları politikasının gelişimi bakımından çok önemli bir adım oluşturmaktadır (Türkmen, 2003: 151).

1.4.2.4. Temel Haklar Şartı

AET' nun ilk yıllarında kurumlar sahip oldukları geniş yetkileri kullanırken, bireylerin temel haklarını ihlal edebilecekleri gerekçesiyle, Toplulukların temel insan hakları konusunda uymak zorunda olacağı net kurallar getirilmesi fikri güç kazanmıştır (Karluk, 2005: 1090). Bu ihtiyaç sonucunda, ilk kez ATAD' ın 1960'lı yılların sonundan itibaren geliştirdiği içtihat hukukuyla tanınan ve 5 Nisan 1977'de Konsey, Komisyon ve Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen ortak bir bildiriyle siyasi kurumlarca da tanınan (dpt.gov.tr, 2005) temel haklar, 1992'de imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması ile antlaşma metnine girmiştir (Karluk, 2005: 1090).

Köln Zirvesi¹ Sonuç Bildirisi'nde Avrupa Birliği Konseyi tarafından alınan ve "İnsan haklarına saygının Avrupa Birliği'nin kurucu ilkelerinden biri ve Birliğin meşruiyetinin vazgeçilmez şartı olduğunu, Birliğin insan haklarına saygı ile yükümlü bulunduğunu ve şu aşamada hakların kapsamını ve büyük önemini Birlik vatandaşlarının gözü önünde vurgulamak amacıyla bir temel haklar Şartı düzenlemenin gerekli olduğunu" (Türkmen, 2003: 152) belirten karar yayınlanmıştır. Aynı kararda, bu şartın, özgürlük ve eşitlik haklarına ilaveten AİHS, üye devlet anayasaları ve Birliğin genel hukuk ilkelerinin içerdiği hakları, Birlik vatandaşlarının temel haklarını ve Avrupa Birliği Temel Sosyal İşçi Hakları Şartı'nın içerisindeki ekonomik ve sosyal hakları kapsayacağı da vurgulanmıştır (Türkmen, 2003: 152).

¹ 3-4 Haziran 1999 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir (Karluk, 2005: 285).

Köln Zirvesi'nde varılan bu direktif gereği Tampere Avrupa Birliği Konseyi Zirvesi¹'nde oluşturulan ve başkanlığını eski Federal Almanya Cumhurbaşkanı ve Alman Anayasa Mahkemesi eski Başkanı Roman Herzog'un yaptığı Konvansiyon tarafından, tüm toplantı ve belgelerin halka açıldığı derecede bir şeffaflık ve Uluslararası İnsan Hakları Dernekleri Federasyonu, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği gibi (Türkmen, 2003: 153) çeşitli uluslararası örgüt, sivil toplum kuruluşları ve hatta bireylerin görüşlerinin ve eleştirilerinin dikkate alındığı benzeri görülmemiş bir doğrudan demokrasi uygulamasıyla yapılan (Türkmen, 2003: 153) çalışmalar sonucunda, Avrupa Temel Haklar Şartı, 14 Kasım 2000'de Avrupa Parlamentosu'nda onaylanmasını müteakiben (Kurubaş, 2004: 156) Nice Zirvesi²'nde imzalanmış ve 18 Aralık 2000'de ATRG³'nin C serisinin 364. sayısında yayınlanmıştır (Karluk, 2005: 285).

Bir bildiri olması açısından bağlayıcı değil de yönlendirici niteliğe sahip olmasına karşı Temel Haklar Şartı, ileride Birlik Antlaşmalarına eklenebilecek ve bağlayıcı bir etkiye sahip olacak bir şekilde kaleme alınmıştır (Döner, 2003: 125). Şartın Antlaşmalara eklenip eklenmeyeceğine ve eklemenin nasıl olacağına müteakiben karar verilmesi (dpt.gov.tr, 2005) konusunda antlaşmaya varılmıştır.

Bildiride; "Birlik, bir yandan bu değerlerin korunmasına ve değiştirilmesine katkıda bulunurken, diğer yandan Avrupa halklarının kültür ve gelenek farklılıklarına, üye devletlerin, milli kimliklerine ve üye devlet kamu kurumlarının ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde örgütlenme biçimlerine saygı gösterir" (dpt.gov.tr, 2005) ifadesiyle de azınlık haklarına değinilmiştir.

Yedi bölümden oluşan bildiri (Döner, 2003: 126) 21. Madde⁴'de; "Cinsiyet, ırk, renk, etnik veya sosyal köken, genetik özellikler, dil, din veya inanç, siyasi veya diğer her türlü düşünce, bir ulusal azınlığa mensubiyet, servet, doğum, sakatlık, yaş veya cinsel eğilime dayalı her türlü ayrımcılık yasaktır" (dpt.gov.tr, 2005) denilmiştir. Yine 22.

¹ 15-16 Haziran 1999'da toplanmıştır.

² 7 Aralık 2000 tarihinde toplanmıştır.

³ Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi

⁴ Maddenin başlığı *ayırıcılık yapmamadır*

Madde¹'de "Birlik, kültür, din ve dil çeşitliliğine saygı gösterir" (dpt.gov.tr, 2005) denilerek azınlık haklarına temas edilmiştir.

Belgenin son bölümünde²; Bu şartın içeriğindeki ilkelerin tüm birlik sınırları içerisinde geçerli olduğu, bu şartın içeriğindeki hakların kısıtlanmasının yasa ile ve oransallık prensibine uygun şekilde olabileceği,

Bu şarttaki hükümlerin birlik, topluluk ve tüm üye devletlerin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ile devletlerin kendi anayasalarında geçen insan hakları ve temel özgürlükleri sınırlayıcı ve zedeleyici şekilde yorumlanamayacağı,

Bu şarttaki hükümlerin, belirtilen hakları öngörülenden daha fazla kısıtlayıcı bir eyleme girişme hakkı verir şekilde yorumlanamayacağı vurgulanmıştır (dpt.gov.tr, 2005).

Özellikle bu son bölümde oldukça bağlayıcı ifadeler bulmasıyla; Batı Trakya Türklerinin çok uzun süredir, Bulgaristan Türklerinin ise 2007 yılının başından itibaren sözleşmenin bu bölümünü yüksek sesle dile getirmesi gerektiği değerlendirilebilir.

Temel dayanağı, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, üye devletlerin ortak anayasal gelenekleri, Avrupa Sosyal Şartı, AB Temel Sosyal İşçi Hakları Şartı, Avrupa Konseyi'nin, BM (Birleşmiş Milletler)'in ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün çeşitli sözleşmeleri, AİHM ve ATAD içtihatları" (Türkmen, 2003: 154) olduğundan ve kurucudan çok deklare edici kabul edilen (Döner, 2003: 128) ve uluslararası belgelerde mevcut olan hükümleri bir araya toplayan (Türkmen, 2003: 154) şart, temel hakları bu şekilde bir katalog haline getirerek vatandaşlar açısından şeffaflık ve yasal güvenlik sağlamıştır (Döner, 2003: 128).

Temel Haklar Şartı, yaptığı düzenlemelerle, öncelikle ekonomik bütünleşmeden siyasal bütünleşmeye geçiş sürecinde demokratik Avrupa toplumlarının ortak değerlerini deklare ederek Birliğin siyasi ve etik meşruiyetini kanıtlamış, temel haklar konusundaki karışıklıkları bitirerek Avrupa Birliği içerisinde korunmasına adli bir güvence oluşturmuş (Türkmen, 2003: 153), ATAD' ın içtihat yetkisinin sınırlarını net bir şekilde tespit ederek (Döner, 2003: 128) günümüze kadar sadece içtihat bakımından gelişmiş olan sistemin yerine "normatif bir referans" (Türkmen, 2003: 153) oluşturmuş ve

¹ Maddenin başlığı Kültür, din ve dil çeşitliliğidir.

² 51, 52, 53 ve 54. maddeler.

Avrupa Birliği'nin üye ülkeleri ile aday ülkeleri arasında azınlık hakları konusunda ikilik uyguladığı iddialarını ortadan kaldıracabilecek bir atılım yapmıştır (Özkan - Duvan, 2004: 198).

Özetle, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, Birlik vatandaşlarının temel haklarını ve Birliğin vatandaşlarına yönelik sorumluluklarını düzenlemiştir (Özkan - Duvan, 2004: 197). Bu düzenlemeyle birlikte AB'nin yeni süreçte azınlıklar hususunda izleyeceği yol ve takınacağı tavır belirginleşmiştir.

1.4.3. İkincil Mevzuat

Buraya kadar yukarıda incelenen temel belgelerin yanında, AB'nin azınlıklara bakışının anlaşılmasına ışık tutacak ikincil belgeler de mevcuttur.

1.4.3.1. Avrupa Konseyi (Haziran 2000) Yönergeleri

Avrupa Konseyi tarafından Amsterdam Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden hemen sonra önerilen Yönerge¹ ile "Avrupa Birliği'nin özgürlük, demokrasi, insan haklarına, temel özgürlüklere saygı gibi üye ülkelerde ortak ilkeler üzerine kurulduğunu, ayrıca, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin korunmasına dair Avrupa Sözleşmesi, üye ülkelerde ortak olan Anayasal gelenekler ile Topluluk Hukukunun genel ilkelerinden (AT Antlaşması Md.6) kaynaklanan temel haklara saygı göstermesi gerektiği belirtilmiştir (Karluk, 2005: 377).

Aynı tarihteki diğer bir yönergede² de azınlıklarla doğrudan ilgili olarak; istihdam, eğitim, mesleki eğitim, sosyal koruma, kamuya açık mal ve hizmet arzına erişim gibi alanlarda, tüzel kişiler ile üçüncü ülke vatandaşları da dahil olmak üzere tüm kişilerin eşit muameleye tabi tutulması karara bağlanarak bu konudaki azınlık hakları güvenceye alınmıştır (Özkan - Duvan, 2004: 198). İkinci yönerge, hem üye devletleri, kendini etnik veya ırksal ayırmacılık kurbanı kabul eden tüm kişiler için yargı ve idare ile ilgili yöntemlerin uygulanması konusunda sorumlu kılması, hem de herhangi bir ayırmacılık iddiası karşısında ispat yükümlülüğünü iddia sahibine değil mahkemeye yüklemesi nedeniyle önemlidir (Özkan - Duvan, 2004: 198).

¹ 29 Haziran 2000 tarih ve 2000/43 sayılı yönerge.

² Irk ve Etnik Kökene Bakılmaksızın İnsanlara Eşit Muamele İlkesinin Uygulanmasına Dair Yönerge (Duvan, 2004: 198).

1.4.3.2. Gündem 2000 Raporu

Avrupa Komisyonu, 16 Temmuz 1997’de, “Avrupa Birliği’nin 21. yüzyıldaki güçlenme ve genişleme perspektiflerini ortaya koyan” Gündem 2000 adındaki 1300 sayfalık bir Strateji açıklayarak (Karluk, 2005: 119), Kopenhag Kriterleri’ni daha detaylı bir şekilde tanımlama ve içeriğini kuvvetlendirmiştir. Bu raporda, azınlık hakları konusunda asıl önemli olan hususun, bu grup mensuplarının herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmalarından çok, bu insanların içerisinde yaşadıkları topluma entegrasyonunun sağlanması olduğu belirtilmiş yani negatif ayrımcılığın önlenmesine ilaveten pozitif ayrımcılığın uygulanması gerekli kılınmıştır (Bilener, 2003: 170).

Rapora göre aday ülkeler, azınlıkların siyasal anlamda özellikle yerel yönetimler başta olmak üzere parlamento gibi siyasal organlarda temsil edilmelerini, ilk ve orta öğretim seviyesinde kendi dillerinde eğitim görmelerini, kendi dillerinde her türlü yayını yapabilmelerini ve idare ve yargı kurumlarında kendi dillerini kullanabilmelerini sağlamaktan sorumludur (Özkan - Duvar, 2004: 199). Bu raporla AB’nin daha önce üye olan ülkelerde aramadığı daha geniş hakları, yeni adaylardan talep etmesi dikkat çekmektedir. Bu durum üye ülkelerdeki AB karşıtlarının da önemli bir argümanı olmuştur.

1.4.4. Diğer Düzenlemeler

AB’nin azınlıklar konusundaki çoklu anlaşma ve belgelerinin yanı sıra birliğin görüş ve anlayışını yansıtacak kararlarda mevcuttur.

1.4.4.1. Avrupa Toplulukları Adalet Divanı Kararları

7 Ekim 1958’de faaliyete başlayan Avrupa Toplulukları Adalet Divanı, hem Avrupa Birliği’nin en yüksek yargı organıdır(Karluk, 2005: 244) hem de ATKA’ nın Adalet Divanı ve İlk Derece Mahkemesi, kendi yetkileri çerçevesinde, bu Andlaşmanın yorumlanmasında ve uygulanmasında en üst makam konumundadır.

Bunun yanı sıra Avrupa Toplulukları Adalet Divanı nihai yargı organıdır. Kararlarının temyiz edilmesi mümkün değildir ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarından farklı olarak yaptırım gücü vardır (Karluk, 2005: 249). Özellikle 15 Temmuz 1964’te almış olduğu ve Topluluk hukukunun ulusal hukuka üstünlüğe ilkesini getiren Costa-

ENEL kararı gibi kararlarla Topluluğun bütünleşmesinde etkin bir rol oynayan (Karluk, 2005: 249) Avrupa Toplulukları Adalet Divanı aynı zamanda Avrupa Birliği kurucu antlaşmalarında insan ve azınlık haklarına açık bir şekilde yer verilmemiş olması nedeniyle (Türkmen, 2003: 134) topluluk çerçevesinde bireysel hakların nasıl korunacağı yönünde oluşan boşluğu da içtihatlarıyla doldurmuştur (Döner, 2003: 119).

Avrupa Toplulukları Adalet Divanı, azınlıklar ve haklarının korunması açısından önemli olan vatandaşlığa dayalı ayrımcılığın engellenmesi ilkesinin uygulanmasında gerek zaman gerek konu bakımından sınır tanınmayacağını, 5 Mart 1980 tarihli J.Pesostaing/Belçika Devleti, 18 Mart 1980 tarihli Kraliyet savcısı/Dehane ve diğerleri ve 1 Temmuz 1993 tarihli Hubbard gibi kararlarla hükme bağlamıştır. Bu ilkeye yönelik tek sınırlama kişi bakımındandır, bu hüküm ise "bu ilke Avrupa Birliği vatandaşlarına uygulanır" (Türkmen, 2003: 135) şeklindedir.

Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın vatandaşlığa dayanan ayrımcılık yapılmaması ilkesine yönelik almış olduğu kararlardan birisi 13 Şubat 1985 tarihli "Belçika'da çizgi film öğrenimi görmek isteyen bir Fransız öğrenciye, Belçika vatandaşı öğrencilerden daha fazla harçlık ödenmemesi gerektiğini" hükme bağlayan Gravier Kararı (Karluk, 2005: 250), bir diğeri de 12 Mayıs 1998 tarihli "bir üye devlet vatandaşının diğer bir üye devlette uyrukluğuna sebebiyle ayrımcılığa maruz kalması durumunda, Avrupa vatandaşlığının sağladığı imkânlardan yararlanabileceğini" hükme bağlayan Martinez-Sala Kararı'dır (Karluk, 2005: 252).

Yukarıda örnek olarak bahsedilen ve konudan fazla uzaklaşmamak için yer verilmeyen diğer kararların hiçbirisi, azınlıklar konusuyla ilgili olarak üye devletlerin ortak bir anayasal gelenekleri olmadığından (Özkan - Duvan, 2004: 200) bir Avrupa Toplulukları hukuku genel ilkesi oluşturacak statüde görülememektedir (Kurubaş, 2004: 125). Ancak genel anlamda oluşan içtihadın, AB normlarına göre "Modern Azınlık Hakları"nın tanındığı ve bütün üyeleri de bu yöne kanalize ettiği yargısına varılabilir.

1.4.4.2. Avrupa Parlamentosu Kararları

Roma Antlaşması'na bağlı Roma Sözleşmesi ile; AKÇT' nin Ortak Meclisi ile Roma Antlaşması gereğince kurulan Meclis'in 1958'de birleşmesi sonucu ortaya çıkan

Avrupa Parlamentosu, Avrupa Topluluğu içinde Komisyon ve Konsey arasında paylaşılmış yasama ve yürütme yetkilerinin kullanılmasını demokratik biçimde denetleme, Avrupa Komisyonu üyelerinin atamalarını onaylama ve üçte iki oy çokluğuyla Komisyonu görevden alma yetkilerine sahip, önemli bir Topluluk kurumudur (Karluk, 2005: 211-213).

Parlamento, Komisyon ve Konsey'in hükümetlere ve ulusal yasama organlarına karşı olan yükümlülüklerini paylaşmadığından, hükümetlerin ortak iradelerini dengeleyebilmekte ve siyasal olarak daha geniş bir özgürlüğe sahip bulunmakta ve bunların doğal sonucu olarak da Avrupa Birliği'nin siyasal kurumları içerisinde insan ve azınlık haklarına en büyük önemi veren kurum olarak ön plana çıkmaktadır (Türkmen, 2003: 139).

Avrupa Parlamentosu'nun azınlık haklarına önem vermesinin diğer bir önemli sebebi de siyasal yapısıdır. Parlamento'da, ilk seçimlerin yapıldığı 1979 yılından 1999 yılına kadar, gayri merkezileşme ve bölgeselleşme talepleri bulunan bölgesel partilerle işbirliği içinde bulunan Avrupa Sosyalist Partisi(ESP)'nin siyasal üstünlüğe sahip olması, bu sürede üyeleri arasında çoğunlukla federal gelenekten gelen Alman partilerinin ve Romanya ve Slovakya'daki azınlığı temsil eden iki partinin bulunduğu Hıristiyan Demokrat eğilimli Avrupa Halk Partisi(EPP)'nin ikinci büyük siyasal grup olması ve diğer grupların da azınlıklar konusunda bu iki büyük grup gibi gayri merkezileşme, bölgeselleşme ve federalleşme yönünde düşüncelere sahip olmasalar da ayrımcılığın önlenmesi, temel insan hak ve özgürlükler kapsamında azınlıklar ve haklarının özellikle de dillerinin korunmasına olumlu yaklaşan düşüncede olması (Arısoy, 2002: 50-53) Parlamento'yu azınlık hakları konusunda duyarlılığı giderek artan ve yaptırım gücü olmasa da uluslararası kamuoyunu etkileyen, Avrupa Birliği'nin rüyalarındaki ahlaki değerleri yansıtan ve azınlık dillerinin korunmasına yönelik maddi kaynak sağlayan (Özkan - Duvan, 2004: 200) kararlar alan bir kurum haline getirmiştir (Bilener, 2003: 170). Ancak burada hemen belirtmek gerekir ki; AB üyeliğini, bu düşünce yapısı oluşmadan önce ve son genişleme sürecindekinden daha az sancılı gerçekleştiren Yunanistan'ın, Batı Trakya'da ihlal ettiği azınlık hakları üzerinde ciddi bir yaptırım gözlenmemektedir. Oysa geçen her yıl, yeni katılan ülkeler için azınlık hakları oldukça önemli bir müzakere konusu olmaktadır. Günümüzde Bulgaristan

Türklerinin, Batı Trakya Türklerinde daha fazla haklara sahip¹ olmasının arkasındaki önemli nedenlerden biri de budur.

Çalışma sistemi Komitelere dayanan Parlamento'ya gelen bir konunun, ilgili çalışmalar yapan Komiteye havale edilmesini müteakiben Komite, bir üyesini konuyla ilgili olarak rapor hazırlaması için Raportör olarak belirler ve Raportör'ün Komisyon'a sunduğu görüşün kabul edilip Genel Kurulda ele alınmasıyla bu görüş Avrupa Parlamentosu'nun görüşü olur (Karluk, 2005: 234).

Parlamento'nun azınlıklar ve haklarının korunması ile ilgili olarak bu sistemle almış olduğu azınlıkları direkt konu alan ve yukarıda belirtildiği üzere uluslararası kamuoyunu etkileyen kararları şunlardır:

1.4.4.2.1. Bölgesel Dil Ve Kültürlerle İlgili Topluluk Şartı Ve Etnik Azınlıkların Haklarına İlişkin Topluluk Şartı

16 Ekim 1981 tarihinde kabul edilen bu kararla Avrupa Parlamentosu, ulusal, bölgesel ve yerel makamları, bölgesel dil ve kültürleri her seviyedeki eğitim kurumlarında resmi müfredata eklemeye, bölgesel dillerde eğitimi sağlamaya, bu dillerin kitle iletişim araçlarında kullanımına yardım etmeye, azınlık gruplarına mensup bireylerin resmi kuruluş ve mahkemelerde kendi dillerini kullanmalarına izin vermeye davet etmiştir (Kurubaş, 2004: 144). Bunlara ek olarak karar, bölgesel fonların, bölgesel kültürleri ve ekonomik projeleri desteklemek amacıyla kullanılmasını ve Avrupa Birliği Komisyonu'nun azınlık dillerine ayrımcılık yapan hukuki mevzuatı ve uygulamaları kontrol etmesini tavsiye etmektedir (Özkan - Duvan, 2004: 201). Kararın dikkat çekici özelliklerinden birisi bölgesel dil ve kültürlerle ilgili haklardan yararlanacak olanların 'bireyler' olduğunu vurgulaması, bir diğeri ise ayrımcılığın önlenmesi gibi negatif haklardan ziyade azınlıkların korunmasında aktif eyleme yönelik pozitif haklara yer vermesidir (Arısoy, 2002: 44).

1.4.4.2.2. Dilsel Ve Kültürel Azınlıklar Yararına Tedbirlere İlişkin Karar

1983'te kabul ettiği bu kararla Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği vatandaşlarından 30 milyonunun anadilinin bölgesel veya az konuşulan bir dil olduğuna dikkat çekerek,

¹ Bunu en azından siyasi temsil, seyahat özgürlüğü veya ülke dışına çıkma hakkı için rahatlıkla söyleyebiliriz.

1981 tarihli kararının önemini bir kez daha belirtmiş (Özkan - Duvan, 2004: 201), Avrupa Birliği Komisyonu'nu bu alandaki aktivitelerini arttırmaya ve bu konuya ilişkin olarak o tarihe kadar alınmış ve alınması planlanan önlemleri rapor etmeye davet etmiştir (Arısoy, 2002: 44).

Bu kararda ayrıca azınlıklarla ilgili çalışmaların etkinleştirilmesi için Avrupa seviyesinde bölgesel ve azınlık dillerinin temsilcilerinin de yer alacağı bir örgüt kurulması gündeme getirilmiş ve bunun sonucunda Avrupa Az Kullanılan Diller Bürosu (EBLUL) kurulmuştur (Kurubaş, 2004: 144).

1.4.4.2.3. Avrupa Topluluğu'nda Etnik Ve Bölgesel Diller Ve Kültürlere Dair Karar (Kuijpers Kararı)

30 Ekim 1987'de kabul ettiği bu kararla Parlamento, üye devletlere bölgesel özerkliğin güçlendirilmesi çağrısında bulunmuş, eğitsel, idari ve yasal düzenlemelerle, kitle iletişimi, sosyal ve ekonomik alanlarda bölgesel ve azınlıklara ait dillerin kullanımını teşvik edilmesini tavsiye etmiş ve azınlıklara ait dillere ayrımcılık uygulayan mevzuat ve uygulamaların gözden geçirilmesini istemiştir (Kurubaş, 2004: 145).

Bu kararda ayrıca, bölgesel ve azınlık dillerinin soyadı ve yer isimlerinde, posta hizmetlerinde, tüketici bilgilerinde ve yol işaretlemelerinde kullanılmasının sağlanması tavsiye edilmiş ve ekonomik desteğin gerekliliği belirtilerek 1988 bütçesinden en az 1 milyon ECU (Avrupa Para Birimi)'nin azınlıklara ait dillere ayrılması konusunda Parlamento'nun kararlılığı vurgulanmıştır (Özkan - Duvan, 2004: 201). Kararda hükme bağlanan diğer bir konu da, Parlamento üyeleriyle bazı azınlık gruplarının bir araya gelerek fikir alışverişinde bulunmalarını sağlamak amacıyla önceden gayri resmi olarak oluşturulmuş bulunan 'Seyrek Kullanılan Diller Aracı Grubu (Intergroup on Lesser Used Languages) 'nun bu tarihten sonra Parlamento'nun resmi aracı gruplarından birisi olarak kabul edileceğidir (Arısoy, 2002: 46).

1.4.4.2.4. Katalan Kimliğini Tanıyan 1990 Tarihli Karar

Katalan kimliğini resmen tanıyarak Katalan dilinin Avrupa Birliği bağlamında geçerliliğini ve kullanımını kabul eden 1990 tarihli karar (Kurubaş, 2004: 145).

1.4.4.2.5. Avrupa Topluluğu'ndaki Dilsel Azınlıklara Dair Karar (Killilea Kararı)

9 Şubat 1994 tarihinde kabul edilen bu kararla Avrupa Parlamentosu, 1981 tarihli kararına atıfta bulunmuş, üye devletleri dil azınlıklarını tanımaya, bu dillerin korunması ve geliştirilmesi için temel şartları oluşturmaya, yapılacak yasal düzenlemelerle bu dillerin, eğitim, adalet ve kamu idaresi, medya, kamu ve kültür hayatının diğer sektörlerinde kullanılmasının ve teşvik edilmesinin sağlamaya ve Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'nı imzalamaya davet etmiştir (Özkan - Duvan, 2004: 202).

Ayrıca aldığı bu kararla Parlamento, Konsey ve Komisyon'u Avrupa dil topluluklarını temsil eden kuruluşları, özellikle Az Kullanılan Diller İçin Avrupa Bürosu (EBLUL)'nu desteklemeye davet etmiş ve tüm bu tavsiyelerin üye devletlerin ülke bütünlüğünü ve kamu düzenini tehlikeye sokmaması gerektiğini ve Roma halkı gibi dağınık yaşayan azınlıklar için de geçerli olacağını vurgulamıştır (Kurubaş, 2004: 145).

Bu kararın önemli bir özelliği de, bir taraftan dil çeşitliliği ile demokrasi ve barış arasında bağlantı kurarken, diğer taraftan da konuya bir 'dış boyut' ekleyerek, Avrupa Birliği'nin üçüncü ülkeler karşısında da azınlık haklarını vurgulaması ve gerektiğinde bu ülkelere azınlıklar konusunda yardımcı olunması, azınlık hakları ihlalleri olduğunda da bu ülkelerin kınanması gerektiğini belirtmesidir (Arısoy, 2002: 46).

Avrupa Parlamentosu yukarıda belirtilen kararların dışında dolaylı yoldan da olsa azınlıklara değinen bazı kararlar da almıştır. Bu kararlar ise şunlardır:

1.4.4.2.6. Çoğulcu Medya Toplumunda Televizyon Üzerinden Kamu Hizmetinin Rolüne İlişkin Avrupa Parlamentosu Kararı

1996 Yılında kabul ettiği bu kararla Avrupa Parlamentosu, kamu yayıncılarını, televizyon alanındaki istihdamda kadınların ve etnik azınlıkların gerçekten eşit olarak temsil edilmesini sağlamaya davet etmiştir (Kurubaş, 2004: 145).

1.4.4.2.7. Avrupa Birliği'ndeki Cezaevlerinin Kötü Koşullarına Dair Karar

1996 Yılında kabul edilen bu kararla Parlamento, etnik ve dinsel azınlıklara mensup kişilerin özel muameleye tabi tutulması gerektiğini vurgulamıştır (Arısoy, 2002: 48).

1.4.4.2.8. Avrupa Birliği'nde İnsan Haklarına Dair Karar

1998’de kabul ettiği bu Kararla Parlamento, temel insan haklarına saygı göstermeyen devletler için Avrupa Birliği’ne katılımın mümkün olmayacağı vurgulamış ve Konsey ile Komisyon’u genişleme müzakereleri esnasında azınlık haklarına özel önem vermeye çağırmıştır (Özkan - Duvan, 2004: 202).

1.4.4.2.9. Irkçılık, Yabancı Düşmanlığı Ve Anti-Semitizm İle Irkçı Ayrımcılıkla Mücadelede İleri Adımlar Atılmasına Dair Karar

1996 Yılında kabul edilen bu kararlar Parlamento, göçmenler ve dini azınlıklara yönelik ayrımcılıkla mücadelenin, daha geniş çapta yürütülecek bir ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele politikasının ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtmiş ve bu mücadelenin etkin bir şekilde sürdürülebilmesi için tüm azınlıkların hem sosyal hem de siyasi karar alma mekanizmalarına katılımının sağlanması gerektiğini vurgulamıştır (Arısoy, 2002: 48).

Tüm bu kararlarla görüldüğü üzere Avrupa Parlamentosu, insan ve azınlık haklarını Avrupa Birliği için bir örnek politika alanı olarak belirtmekte ve diğer ülkelerle kurduğu ilişkileri buna endekslemekte dolayısıyla bir yandan Avrupa Birliği’nin insan hakları ortamını korurken bir yandan da üçüncü ülkelere model sunmaktadır (Türkmen, 2003: 142).

1.4.4.3. Avrupa Birliği Komisyonu Raporları

Üye devletler tarafından atanan 25 üyeden oluşan, siyasi bir tabana sahip olmayan ve teknokrat bir yapıda olan (Karlık, 2005: 201-202) Avrupa Birliği Komisyonu, çalışmalarını Avrupa Birliği çıkarlarını ön plana alarak yürüttüğünden Avrupa bütünleşmesinin lokomotifi sayılabilir (Kurubaş, 2004: 132). Bu denli önemli bir yürütme organının azınlık haklarına yaklaşımı Avrupa Birliği’nin yaklaşımını da önemli ölçüde yansıtmaktadır.

Avrupa Komisyonu’nun azınlıklarla ilgili faaliyetleri çoğunlukla bölgesel ve az kullanılan diller bağlamında gelişmiştir (Arısoy, 2002: 53). Komisyon’un bu çerçevede hazırlamış olduğu raporlar şunlardır:

1.4.4.3.1. 1990 Yılında Hazırlanan Komisyon Raporu

Avrupa Birliği'ne o zamana kadar en son katılan Yunanistan, İspanya ve Portekiz'de bulunan dil azınlıkların durumu incelenmiştir (Kurubaş, 2004: 132).Bunu biraz genişlet

1.4.4.3.2. 1996 Yılında Hazırlanan Komisyon Raporu

Bu raporla Komisyon, Avrupa Birliği'nin insan haklarını ve azınlıklara ait hakları ve kültürleri korumaya yönelik faaliyetlerinin, KSHS (Kişisel (Medeni) ve Siyasi Haklar Sözleşmesi) ve ESKHS (Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi) ile tamamlanan Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin oluşturduğu genel çerçeve içerisine girdiği ve bu faaliyetlerin insan haklarının korunmasıyla ilgili temel uluslararası ve bölgesel belgeler dahilindeki taahhütlere dayandığını vurgulamıştır (Kurubaş, 2004: 133).

Bu raporla Avrupa Birliği'nin özellikle genişleme sürecinde problem çıkarabilecek azınlıklar konusunun Komisyon için önemi vurgulanmış ve Avrupa Birliği içerisinde 40 milyondan fazla insan tarafından 30'dan fazla azınlık dilinin konuşulduğunun altı çizilmiştir(Arısoy, 2002: 57).

Komisyon, bu raporda ayrıca Avrupa Birliği'nin azınlık dilleri konusuna yeterince zaman ve para ayırmadığını belirtmiştir (Kurubaş, 2004: 134).

1.4.4.3.4. 1999 Yılı Haziran Ayında Hazırlanan Komisyon Raporu

'Aday Ülkelerde Irkçılık, Yabancı Düşmanlığı ve Anti-Semitizm' adlı görüş raporu Komisyon'un azınlıkların korunmasında gösterdiği hassasiyeti gösteren diğer bir rapordur (Kurubaş, 2004: 135).

1.4.4.3.5. 1999 Yılı Ekim Ayında Hazırlanan Komisyon Raporu

Avrupa Birliği İnsan Hakları Yıllık Raporu'nun 'Ayırıcılık Yasağı ve Farklılıklara Saygı' başlıklı bölümünde, devletlerin ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve her türlü ayırıcılığın ortadan kaldırılması ile azınlığa mensup kişilerin sosyal ve ekonomik hayattan dışlanmalarının engellenmesi konularındaki sorumluluklarının altı çizilmiştir (Kurubaş, 2004: 135).

Bunun yanı sıra, ağırlıklı olarak Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinde yaşıyan ve sayılarının 6-8 milyon civarında olduğu tahmin edilen Roma Halkı'nın (Çingener)

durumu vurgulanarak bunların ayrımcılığa uğraması ve ırkçı saldırılara maruz kalması ile ilgili endişeler belirtilerek bu konuda tedbirler alınması gerektiği dile getirilmiştir (Kurubaş, 2004: 135).

1.4.4.3.6. 2000 Yılında Hazırlanan Komisyon Raporu

‘Bölgesel Dil ve Kültürlerle Azınlık Kültürlerin Teşvik Etmeye ve Korumaya İlişkin Tedbirlere Avrupa Komisyonu Desteği’ adını taşıyan bu raporda, Avrupa Birliği’nde kullanılan 40’den fazla yerel dilinin Avrupa Birliği vatandaşlarının kültürlerinin bir parçası olduğu belirtilmiş, bunlardan bazılarının gelecek 50 yıl içerisinde kaybolma tehlikesi içerisinde bulunduğu vurgulanarak bu dillerin korunması ve geliştirilmesinde Avrupa Birliği’nin sorumluluğunun altı çizilmiştir (Arısoy, 2002: 57).

1.5. Dünyada Azınlık Kavramı

Azınlıklar konusunun Avrupa’nın dışında nasıl algılandığı ve oluşan içtihadın şeklini anlamak için, dünyada en geniş anlamda kabul gören kurum olan BM ile AB dışında bir inisiyatif olan AGİT Avrupa Konseyi kurumlarının belgeleri incelenecektir.

1.5.1. Birleşmiş Milletlerin Yapmış Olduğu Düzenlemeler

Dünyada 189 ülkenin kayıtlı olduğu, evrensel bir karakter taşıyan BM’ nin, 1945 kuruluş Antlaşması’nın 1., 13., 55., 56., 62., 68. ve 76. maddelerinde azınlık haklarının korunmasına yönelik vurgular yer almıştır (Döner, 2003: 35-36).

BM’nin temel amaçlarından birisinin “insan haklarına ve temel hak ve özgürlüklere herkes bakımından ırk, cinsiyet, dil ya da din farkı gözetmeksizin saygı duymayı teşvik etmek ve bunu yerleştirmek” (Kurubaş, 2004: 46) olduğu belirten birinci maddenin yanında, 13. Madde de; BM Genel Kurulu’nun sorumluluklarından birisinin “ırk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarından ve ana hürriyetlerinden faydalanmasını kolaylaştırmak” (Döner, 2003: 35) olduğu vurgulanmıştır.

BM’nin ekonomik ve sosyal amaçlarından bir tanesi “herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine bütün dünyada bilfiil saygı gösterilmesini” (Döner, 2003: 36) kolaylaştırmak olduğuna dikkat çekilirken, 56. Madde’de ise üye devletlerin “55. maddedeki beyan olunan amaçlara erişmek için gerek beraberce gerek tek başlarına

Teşkilatla” (Döner, 2003: 36) işbirliği içerisinde hareket etmekle yükümlü oldukları vurgulanmaktadır.

62. Madde’de Ekonomik ve Sosyal Konsey’in “herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine ve ana hürriyetlerine bilfiil saygı gösterilmesini sağlamak üzere” (Döner, 2003: 36) öneriler getirebileceği, 68. Madde’de ise “insan haklarının gelişmesi” (Döner, 2003: 36) maksadıyla komisyonlar kurabileceği ve 76. Madde’de ise Vesayet Rejiminin temel amacının “herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine saygı gösterilmesini teşvik etmek ve dünya milletlerinin birbirlerine bağlı oldukları duygusunu geliştirmek” (Döner, 2003: 36) olduğu belirtilmiştir.

‘İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’¹nde azınlık haklarına doğrudan temas edilmemiş, bu konu ayrımcılığın engellenmesi ilkesi içeriğine eklenmiştir (Arısoy, 2002: 23). Hukuken bağlayıcı olmayıp tavsiye niteliği taşıyan (Döner, 2003: 36) Bildiri’nin 2. Maddesi’nde ayrımcılık yasağına, 26. ve 27. Maddelerinde de azınlık haklarına temel oluşturabilecek kültürel haklara değinilmiş (Kurubaş, 2004: 47) ve BM İnsan Hakları Komisyonu’na bağlı çalışan Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu’na azınlık sorunlarının araştırılması ve çözülmesi görevi verilmiştir (Özkan - Duvan, 2004: 204).

1948 yılında BM tarafından azınlıkların korunmasına yönelik olarak kabul edilen ikinci belge olan ‘Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi’nin önemi azınlıkların fiziki varlıklarını garanti altına almasıdır (Arısoy, 2002: 23). Bu sözleşmenin eksik yanı ise kültürel soykırımdan bahsetmemesi yani azınlıkların ‘kimlik hakkını’ sağlayamamış olmasıdır (Kurubaş, 2004: 49).

Bu belgeyi müteakiben ‘Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi’²nin (Özkan - Duvan, 2004: 207) 1. Maddesi’nde; siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel ya da kamusal yaşamın herhangi bir alanında eşit, insan hakları ve temel özgürlüklere dayalı, yararlanma ya da kullanmayı ortadan kaldırma ya da engelleme amacına dönük ırk, renk, soy, ulusal ya da etnik kökene dayalı her hangi bir ayırımın, dışlamanın, sınırlamanın veya tercihin ırk ayrımcılığı anlamına geleceği

¹ 10 Aralık 1948’de kabul edilmiştir.

² 7 Mart 1966’da imzalanmış ve 4 Ocak 1969’da yürürlüğe girmiştir.

(Kurubaş, 2004: 49) belirtilerek ayrımcılığın tanımı yapılmış, 2. Madde'de ise sözleşmeyi kabul eden devletlerin, kişiler, gruplar ve kuruluşlara karşı ırk ayrımcılığı içeren fiil ve uygulamalardan kaçınmak, ulusal ve yerel tüm resmi kurum ve kuruluşlarının bu yönde hareket etmelerini sağlamak, özel kişi ve örgütleri ırk ayırımı yapmaya teşvik etmekten, desteklemekten kaçınmak ve bu hareketleri engellemek, hukuki mevzuattaki ırkçı maddeleri temizlemek ve bunları yasaklayan kanunlar kabul etmekle yükümlü olduğu belirtilmiştir (Özkan - Duvan, 2004: 207). Sözleşmenin 8. Maddesi ile bağımsız on sekiz üyeden oluşan 'Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına Dair Komite'nin kurulması öngörülmüş (Döner, 2003: 52), 9. Maddesi ile de taraf devletlerin, iki yılda bir ya da komitenin talebi üzerine, sözleşmenin yürütülmesiyle ilgili olarak alınan tüm yasal, yargısal ve idari tedbirleri içeren raporları sunmakla yükümlü olduğunun altı çizilmiştir (Özkan - Duvan, 2004: 208).

Daha sonra BM İnsan Hakları Komisyonu'na bağlı çalışan Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu'nun çalışmaları sonucu 1966 yılında kabul edilip 1976 yılında yürürlüğe giren İnsan Hakları Sözleşmeleri ortaya çıkmıştır (Özkan - Duvan, 2004: 204). İkiz Sözleşmeler olarak da anılan bu sözleşmelerden ilki olan Kişisel (Medeni) ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 2. Maddesi'nde; Mevcut yasal tedbirlerin ya da başka tedbirlerin henüz yeterli olmadığı durumlarda, bu sözleşmeye taraf olan her devlet, kendi anayasal kurallarına ve Sözleşmenin hükümlerine uygun olarak, bu sözleşmede tanınan hakların uygulanması bakımından gerekli olan yasama tedbirlerini ve öteki tedbirleri almakla yükümlüdür (Özkan - Duvan, 2004: 204) denilerek hukuki yapıları sözleşmeye uygun olmayan devletlere önemli bir yükümlülük verilmektedir. Sözleşmenin 4. Maddesi'nde ise taraf devletlerin olağanüstü durumlarda, bu sözleşmenin kendilerine yüklediği sorumluluklarına aykırı olarak, durumun gerektirdiği ölçüde olmak, uluslararası hukuktan kaynaklanan diğer sorumluluklarla bağdaşmak ve ırk, renk, dil, din vb. sebeplere dayalı bir ayırım yapmamak şartıyla, bu haklarda sınırlamalara gidebileceği, fakat yaşama hakkı (md.6), işkence yasağı (md.7), kölelik yasağı (md.8), kişiyi borçlarından ötürü özgürlüğünden mahrum bırakma yasağı (md.11), kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi (md.15), herkesin kanun önünde kişi olarak kabul edilme hakkı (md.16), düşünce, din ve vicdan özgürlüğü (md.18) haklarına yönelik olarak hiçbir şart altında sınırlama getiremeyeceği belirtilmiştir (Döner, 2003: 41).

Sözleşmenin 14. Maddesi yargılanan kişilerin mahkemede kendi dillerinde temsil edilmesini, 20. Maddesi her türlü etnik, dinsel ya da ırksal düşmanlığın yasalarla cezalandırılmasını ve 26. Maddesi ise herkesi yasalar önünde eşitlik ilkesine göre muamele görmesini öngörmektedir (Özkan - Duvan, 2004: 206).

BM kapsamında azınlıkların korunmasıyla ilgili olarak yapılmış ilk (Özkan - Duvan, 2004: 205) ve en kapsamlı hukuki düzenleme sayılan (Arısoy, 2002: 24) 27. Madde'de ise; etnik, dinsel ya da dilsel azınlıkların var olduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup bireyler, kendi gruplarının diğer üyeleriyle birlikte, kendi kültürlerini yaşama, kendi dinlerini ifade etme ve gereklerini yerine getirme ve kendi dillerini kullanma haklarından yoksun bırakılamazlar (Kurubaş, 2004: 50) denilerek devletlere bağlayıcı sorumluluklar getirilmiştir.

İkiz Sözleşmelerden ikincisi olan 'Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi' nin 2. Maddesi'nde her devletin 'kendi imkânları ölçüsünde' gerek tek başına gerekse de uluslararası işbirliği yoluyla başta hukuki düzenlemeler yapma olmak üzere tüm uygun araçları tüketerek Sözleşmede tanınan hakları 'zaman içerisinde' sağlamaktan sorumlu olduğu belirtilerek devletlere ekonomik, kültürel ve sosyal hakları kaynaklarının mevcudiyeti orantısında ve zaman kısıtlaması olmaksızın sağlama yükümlüğü yüklenmektedir (Özkan - Duvan, 2004: 206).

Daha sonra, etnik çatışmaların ve azınlıklarla ilgili sorunların çözümlenebilmesi için yapılabilecekleri konu edinen bir rapora dayanan (Kurubaş, 2004: 61) 'Ulusal ya da Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Bildirge'¹ sadece azınlık haklarını konu edinen ilk uluslararası insan hakları belgesidir (Özkan - Duvan, 2004: 208). Bir sözleşme değil de yalnızca bir bildirge olduğundan yasal bağlayıcılığı olmayan (Arısoy, 2002: 26) bu belge BM uygulamasında ayrımcılığın önlenmesinden, azınlıkların korunmasına bir geçiş niteliği taşımakta, devletlere bir yandan dernek kurma ve sınır ötesi ilişki kurma konularında engel olmama gibi 'negatif' görevler verirken, diğer yandan da kimliğini ifade etme, kendi dilini öğrenme ve o dilde eğitim görme konularında yardımcı olma gibi 'pozitif' sorumluluklar yüklemekte (Özkan - Duvan, 2004: 208) ve böylelikle azınlık gruplarını desteklemeye yönelik devlet

¹ 18 Aralık 1992 tarihinde kabul edilmiştir.

önlemlerini belirleme konusunda KSHS' nin eksikliklerini ortadan kaldırmaktadır (Kurubaş, 2004: 61).

BM' nin azınlıklara yönelik olarak düzenlemeler yaptığı bir diğer belge olan ve 1993 yılında BM Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda kabul edilen 'Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı'nda ise 1992'de kabul edilen bildirgenin ilkeleri teyit edilmiş ve azınlık haklarının korunması için daha etkin mekanizmaların geliştirilmesi çağrısında bulunulmuştur (Arısoy, 2002: 26).

1992'de kabul edilen bildirgenin yorumlanmasına ilişkin olan ve 2001 yılında hazırlanan Azınlık Çalışma Grubu Raporu'nda ise, vatandaşlık ölçütünün azınlık haklarının kullanımını bakımından ayırıcı bir ölçüt olamayacağı belirtilmekte ve yerli halkların hakları, self-determinasyonu da içeren kolektif haklar iken, azınlık haklarının bireysel haklar olduğu vurgulanmaktadır (Kurubaş, 2004: 61).

1.5.2. AGİT'in Yapmış Olduğu Düzenlemeler

Soğuk savaş sonrası güvenlik anlayışının, tehditlerin Avrupa'nın jeopolitik yönden iki bloğa ayrılmasının yol açtığı siyasi gerilimlerden değil de devletlerin kendi içlerindeki farklı etnik unsurların huzursuzluklardan geleceği yönünde değişmesi (Arısoy, 2002: 33) azınlıklar ve hakları konusunun AGİT kapsamında önemini arttırmıştır.

AGİT çerçevesinde azınlıklarla ilgili olarak yaşanan ilk gelişme, 1973-1975 yılları arasında devam eden Konferans sonunda katılan 35 devletin kabul ettiği 'Helsinki Nihai Senedi' nde azınlık haklarıyla ilgili maddelerin bulunmasıdır (Arısoy, 2002: 33). Bu Senedin sonuç kararlarında; Ülkelerinde ulusal azınlıklar bulunan katılımcı Devletler, bu azınlıklardan olan kişilerin yasa önünde eşitlik hakkına saygı göstererek onlara insan hakları ve temel özgürlüklerden gerçekten yararlanmaları için tam fırsat tanır ve bu amaçla bu alandaki yasal çıkarlarını korumasını öngörmektedir (Özkan - Duvan, 2004: 210) denilerek azınlıkların korunması hedeflenmiştir. Daha sonra ise '1983 Madrid İzleme Toplantısı Sonuç Bildirisi'nde Nihai Senet'te geçen ulusal azınlıklara mensup bireylere ait haklara saygı gösterilmesinin ve bu haklardan etkili biçimden yararlandırılmalarının yanında bu kişilerin meşru çıkarlarının korunmasında da sürekli bir ilerleme sağlamanın önemli olduğu belirtilmiştir (Kurubaş, 2004: 58).

Bu gelişmelere ek olarak, 4 Kasım 1986'da başlayıp 19 Ocak 1987'ye kadar devam eden Viyana İzleme Toplantısı sonucunda 1989'da kabul edilen (Özkan - Duvan, 2004: 210) 'Viyana İzleme Toplantısı Sonuç Bildirisi'nde katılımcı devletlerin, ulusal azınlıkların etnik, kültürel, dinsel ve dilsel kimliklerinin korunmasına ve geliştirilmesine yardım edecek ortamı oluşturmaları ve azınlıklara mensup bireylerin haklarını serbestçe kullanmalarına saygı göstermeleri istenmiş (Kurubaş, 2004: 58) ve azınlık sorunlarının AGİT bünyesinde tartışılabilmesi açısından önemli sayılan (Çavuşoğlu, 1999: 145) ve katılımcı devletlerin İnsani Boyut alanına giren vaatlerinin uygulanmasını takip etme maksatlı 'İnsani Boyut Mekanizması' kurulmuştur (Gündüz, 2000: 674).

İlerleyen aşamada, 1990 yılı Haziran ayında kabul edilen ve AGİT'in azınlık hakları konusundaki temel felsefesini yansıttığı kabul edilen (Özkan - Duvan, 2004: 210) 'Kopenhag İnsani Boyut Konferansı Belgesi'nde de, ulusal azınlığa mensubiyetin bireysel bir tercih olduğu ve bu tercihin hiçbir dezavantaj oluşturmayacağı belirtilerek (Kurubaş, 2004: 75), azınlık hakları, başta kendi anadillerini kullanma hakkı olmak üzere, eğitim, kültür alanlarında özgürce örgütlenme ve dini faaliyetlerini yerine getirebilme gibi konular da dahil olacak şekilde detaylı bir biçimde düzenlenmiştir (Döner, 2003: 109). Bu düzenlemeler arasında, ulusal azınlıklara özel ve kamusal hayatlarında anadilini kullanma, eğitimle ilgili, kültürel ve dini dernekler kurma, kendi anadillerinde bilgi alışverişi yapma, ortak bağları olan diğer devlet vatandaşlarıyla iletişim kurma gibi hakların sağlanması bulunmaktadır (Kurubaş, 2004: 75).

Bunlara ek olarak, 1990 yılında kabul edilen (Özkan - Duvan, 2004: 210) 'Yeni Avrupa İçin Paris Şartı'nda azınlık haklarının ihlali durumunda ulusal ve uluslararası hukuki yollara başvurma hakları teyit edilerek, azınlık haklarına saygının da içerisinde bulunduğu insan haklarıyla ilgili ilkelerin yeni Avrupa düzeninin temelini oluşturduğu vurgulanmıştır (Döner, 2003: 110).

'1992 Helsinki-II Zirve Bildirisi' ile de azınlıkların korunması amacıyla, terörle ilgili azınlık sorunlarının ve bireysel olayların yetki alanına girmediği (Çavuşoğlu, 1999: 155), özel bir 'Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği' kurulmuştur (Döner, 2003: 110).Yüksek Komiser'in temel görevi AGİT bölgesinde ulusal azınlıklarla ilgili bir

sorun çıkmaması için ‘erken ihbar’ ve ihtiyaç duyulduğunda ‘erken harekete geçme’ imkanı sağlamaktır (Özkan - Duvan, 2004: 211).

Son olarak, 18-19 Kasım 1999 tarihlerinde İstanbul’da gerçekleştirilen AGİT devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı zirvede kabul edilen bildiriye ulusal azınlıklara ait hakların temel hak ve özgürlükler çerçevesinde özel olarak korunması gerektiği vurgulanmıştır (Döner, 2003: 111).

1.5.3. Avrupa Konseyi’nin Yapmış Olduğu Düzenlemeler

Kuruluş amaçları İnsan hakları, hukukun üstünlüğü ve çoğulcu demokrasi ilkelerini korumak ve güçlendirmek, azınlıklar, ırkçılık, hoşgörüsüzlük, yabancı düşmanlığı, uyuşturucu madde ve çevre sorunlarına çözüm aramak ve paylaşılmış ortak değerlerin meydana getirdiği ortak Avrupa kültürel benliğini oluşturmak ve geliştirmek (Özkan - Duvan, 2004: 211) olan Avrupa Konseyi’nin azınlıklar ve haklarına yönelik olarak hazırladığı 3 temel belge Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Yerel ve Bölgesel Diller Sözleşmesi ve Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme’dir (Bilener, 2003: 172).

4 Kasım 1950’de imzalanıp 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe giren (Döner, 2003: 81) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi¹’nin ‘Ayrımcılığın Önlenmesi’ başlıklı 14. Maddesi’nde “Bu Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır” (Arısoy, 2002: 28) denilerek azınlık haklarına temas edilmektedir. 14. Madde Sözleşmenin din özgürlüğünü düzenleyen 9. Maddesi ile dil özgürlüğü çerçevesinde kültürel kimliğin korunması ile bağlantılı olarak ifade özgürlüğünü düzenleyen 10. Maddesi’nin de önemini arttırmaktadır (Özkan - Duvan, 2004: 212).

4 Kasım 2000’de imzaya açılan 12. Ek Protokol ise yasaların uygulanmasında ırk, dil, din veya bir ulusal azınlığa mensup olmanın bireylere ayrımcılık uygulanmasına yol açamayacağını hükme bağlamıştır (Bilener, 2003: 172).

¹ Tam adı: İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme (Kurubaş, 2004: 75)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne göre kişiler ya da gruplar, bir azınlığa mensup oldukları için ayırımı uğradıklarında Avrupa Konseyi'nin yargı organı olan Avrupa İnsan Hakları Divanı'na başvurabilirler fakat birey gruplarının başvurusu durumunda bu gruplar topluluk olarak değil, bir bireyler topluluğu olarak işleme tabi tutulurlar. Ayrıca her üye ayrımcılığa maruz kalmış olmalıdır yani başka üyelere yapılan ayrımcılıktan dolayı şikâyetle bulunamaz (Arısoy, 2002: 28) ve sivil toplum kuruluşlarının şikâyet edebilmeleri için bizzat ayrımcılığın kurbanı olmaları gerekir fakat bir devlet başka bir devlette bulunan azınlığa yapılan ayrımcılıktan dolayı şikâyetçi olabilir (Özkan - Duvan, 2004: 213).

1 Mart 1998'de yürürlüğe giren (Bilener, 2003: 173) 'Avrupa Yerel ve Bölgesel Diller Sözleşmesi'nin temel amacı, bir bölge veya azınlık grubuna ait olan bir dilin, kamusal ve özel yaşamda özgürce kullanılmasını garanti altına almaktır. Şart'ın giriş kısmında, bölgesel veya azınlık dillerinin korunmasının Avrupa'nın kültürel geleneklerinin ve zenginliklerinin korunması ve geliştirilmesine bir katkı olduğu (Kurubaş, 2004: 64), 'kültürlerarasıcılık (interculturalism)' ve 'çokdillilik (multilingualism)' değerleri kapsamında resmi dillere zarar vermeden bölgesel ve azınlık dillerinin korunması ve teşvik edilmesinin, kültürel farklılıklar ve demokrasi ilkelerine dayalı bir Avrupa'nın inşası açısından çok önemli olacağı (Özkan - Duvan, 2004: 216) vurgulanmaktadır.

Şart'ın 1. Maddesi'nde bölgesel veya azınlık dilleri, devletin resmi dilinden farklı şekilde, nüfusun geri kalanından sayı bakımından daha az olan ve devletin bir bölgesinde geleneksel olarak bir grup tarafından kullanılan diller olarak tanımlanmakta (Kurubaş, 2004: 64), resmi dilin lehçeleri ve göçmen dilleri bu sınıfa dahil edilmemektedir (Arısoy, 2002: 29).

Bu sözleşmeye göre, taraf devletlerce, yerel ve bölgesel dillerin kamusal veya özel alanda sözlü veya yazılı olarak kullanımı cesaretlendirilmeli, bu dilleri konuşan kişilerin sınır ötesi bağlantılar kurmaları engellenmemelidir (Bilener, 2003: 174).

Şart'ın uygulanmasının denetiminin, sadece taraflarca üç yılda bir Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne sunulacak olan azınlık dilleriyle ilgili uygulamaları kapsayan raporlarla sınırlandırılması, bireysel ve ülkesel şikâyet mekanizmalarının

öngörülmemesi nedeniyle, zayıf ve siyasi olacağı değerlendirilmektedir (Kurubaş, 2004: 65).

Kasım 1994'te Bakanlar Komitesince kabul edilen, 1995'te imzaya açılan ve 1 Şubat 1998'de yürürlüğe giren (Kurubaş, 2004: 68) 'Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme', tamamen azınlıkların korunması ile ilgili olarak düzenlenmiş, yasal bağlayıcılığa sahip olan ilk çok taraflı belgedir (Arısoy, 2002: 29) ve temel amacı, etnik faktörün istikrarı bozucu etkisini ortadan kaldırarak azınlık haklarını iç barışı ve uluslararası istikrarı sağlayacak bir güvence olarak kullanmaktır (Bilener, 2003: 174).

Sözleşme'nin 1. Maddesi'nde, ulusal azınlıklar ve bu azınlıkların üyeleri olan fertlerin hak ve özgürlüklerinin korunmasının, insan haklarının uluslararası alanda korunmasının ayrılmaz bir parçası olması nedeniyle uluslararası işbirliği alanında yer aldığı, 2. Maddesi'nde ise ulusal azınlık gruplarına üyeliğe dayalı tüm ayrımcılıkların yasaklandığı ve taraf devletlerin ulusal azınlık gruplarına üye olanlar ile çoğunluğa mensup olanlar arasında, ekonomik, siyasi ve kültürel yaşamın tüm alanlarında tam bir etkinliği sağlamaya yönelik uygun tedbirleri almakla yükümlü oldukları belirtilmiştir (Özkan - Duvan, 2004: 213).

Sözleşme'nin azınlıklarla ilgili diğer bazı maddeleri, taraf devletlerin, kanunlar önünde eşitliği sağlama, teşvik etme ve ayrımcılık yapmama sorumluluklarını vurgulayan 4. Madde, azınlık gruplarının üyelerine kendi kültürlerini yaşatma ve geliştirme, dil, din gelenek gibi kimliklerinin asli öğelerini oluşturan unsurları koruma imkanlarını oluşturma, zorla asimile etmeme yükümlülüklerini belirten 5. Madde ve kültürler arası diyalogu arttırmaya, karşılıklı saygı ve hoşgörüyü arttırmaya yönelik tedbirleri alma, ayrımcılık ve şiddet tehdidi altındaki kişileri koruma görevlerine değinen 6. Madde'dir (Kurubaş, 2004: 69).

Bunlara ek olarak Sözleşme'nin 7. Maddesi'nde ulusal azınlık gruplarına üye kişilerin barışçı maksatlarla toplanma, dernek kurma, ifade, düşünce, vicdan ve din özgürlüklerine sahip olduğu (Özkan - Duvan, 2004: 214), 8. Maddesi'nde bu kişilerin dinini veya inancını açıklama, dinin kurum, örgüt ve dernekler kurma haklarına sahip olduğu (Kurubaş, 2004: 69), 9. Maddesi'nde bu kişilerin yazılı ve görsel kitle iletişim araçlarını kurabilecekleri ve kullanabilecekleri (Kurubaş, 2004: 70) ve 10. Maddesi'nde

de bu kişilerin kendi dillerini özel ve kamusal alanda yazılı ve sözlü olarak özgürce kullanabileceği (Kurubaş, 2004: 70) belirtilmiştir.

Sözleşme'nin 11. Maddesi'nde taraf devletlerin azınlık gruplarına üye kimselerin azınlık dilindeki soyadını kullanma, kamuya açık tabelalar ve sokak adlarında kendi dillerini kullanma haklarını kendi hukuki sistemlerine uygun olarak düzenleme sorumluluğunda olduğu belirtilmekte ve 12,13 ve 14. Maddelerde azınlık kimliğinin eğitim ve öğretim alanlarında eşit bir şekilde kullanılması hükme bağlanmaktadır (Özkan - Duvan, 2004: 215).

Bunların dışında, azınlıklarla ilgili olarak, taraf devletlerin 15. Madde'de azınlıklara mensup kişilerin ekonomik, sosyal ve kamusal hayata etkin katılımını sağlama, 16. Madde'de ise azınlıkların yaşadıkları bölgelerin nüfus oranlarını değiştirmeye ve bu sözleşmede geçen hak ve özgürlüklerini sınırlamaya yönelik tedbirlerden kaçınma yükümlülükleri vurgulanmaktadır (Kurubaş, 2004: 70).

Bu maddelerden başka, 17. Madde, taraf devletlerin ulusal azınlık gruplarına üye kimselerin başka ülkelerde yaşayan ve kendileriyle ortak etnik ve kültürel kimliğe sahip şahıslarla barışçı amaçlarla ilişki kurmalarını engellemekten sorumlu olduklarını (Özkan - Duvan, 2004: 216), 18. Madde, taraf devletlerin diğer devletlerle azınlıkların korunmasına yönelik anlaşmalar yapma yönünde çaba göstermekle yükümlü olduklarını (Kurubaş, 2004: 70) ve 21. Madde, sözleşme hükümlerinin uluslararası hukuka ait temel ilkelere, Devletlerin egemen eşitliği, toprak bütünlüğü ve siyasal bağımsızlıklarına aykırı bir eylem yapma veya faaliyete girişme hakkını sağladığını ima edecek şekilde yorumlanamayacağını (Özkan - Duvan, 2004: 216) hükme bağlamaktadır.

Hukuki yönden bağlayıcı olan Sözleşme'nin, ilkeleri 24,25 ve 26. Maddelerde belirtilen denetim mekanizması, taraf devletlerin Avrupa Komisyonu Bakanlar Komitesi'ne sunacakları periyodik raporlara dayandığından ve bireysel şikâyetlere yer verilmediğinden (Arısoy, 2002: 31), sınırlı, gevşek ve siyasi olarak nitelendirilmektedir (Kurubaş, 2004: 72).

Sözleşme'nin önemli özelliklerinden birisi, bir azınlığa mensup olmanın tamamen bireysel bir tercih olduğunu ısrarla vurgulayarak, bireylerin çoğunluğu oluşturan kitleye

zorla dâhil edilmesini veya çoğunluğu oluşturan grup tarafından ihraç edilmesini engellemeye çalışması (Bilener, 2003: 175) ve azınlık haklarını ‘kolektif haklar’ olarak değil, azınlık gruplarına üye kimselerin kendi kişisel hakları olarak tanımlayıp bu yönde bir anlayış ortaya koymasıştır (Bilener, 2003: 176).

BÖLÜM 2: BULGARİSTAN TÜRKLERİ VE SİYASİ HAKLARI

2.1. Bulgaristan Cumhuriyeti

Bugünkü Bulgaristan'ın ilk sakinleri Hint-Avrupa kökenli bir kavim olan Traklardır. Milatla birlikte bölge Roma İmparatorluğu'nun kontrolüne girmiştir. Bugünkü Bulgarların ataları olan Türklerin ilk defa bu topraklara gelişiyle (M.S. 681) Tuna Nehri ile Balkan dağları arasındaki bölgede ilk Bulgar devleti kuruldu ve zamanla genişleyerek 9. yüzyılın başlarında bölgede önemli bir devlet konumuna geldi (Alp, 1987: 251-253). Bulgarların Hıristiyanlığı kabulü ve Slavlaşması bu dönemde gerçekleşmiştir (Lütem, 2000: 14). Yaklaşık 100-150 yıllık bir ömrü olan birinci Bulgar Devleti iç isyanlar, dirayetsiz yönetim ve çarpık inanışların körüklediği yağmalar ile 10. yüzyılın ortalarında yıkıldı ve Bizans imparatorluğunun hakimiyetine girdi.

İkinci Bulgar Devleti, 12 yüzyıl sonlarına doğru, Bizans'ın doğuda Anadolu Selçuklu Devleti ile ilgilenmek zorunda kaldığı dönemde yine bir Türk boyu olan Kıpçaklar, Peçenekler ve Guzlar tarafından kuruldu. Kısa zamanda genişleyip güçlenen bu devletin de ömrü uzun olmadı. 14. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı Devleti ile etkileşime giren İkinci Bulgar devleti 1393 yılına gelindiğinde tamamen bu devletin hâkimiyetine girdi (Ülkeler ansiklopedisi, 1991: 50). Bölgeyi tamamen kontrol altına alan Yıldırım Beyazıt'tan itibaren Osmanlı imparatorluğu diğer fetihlerde olduğu gibi bu bölgede de yerli halkın kültürel değerlerine dokunmamış ancak Anadolu'dan getirdiği Türk vatandaşlarını aralarına yerleştirerek kültürel kaynaşma ile bir millet oluşturma politikasını burada da uygulamıştır (Turan, 2003: 19).

2.1.1. Bulgaristan'ın Tarihi

Bugünkü Bulgaristan'ın bulunduğu bölge yaklaşık 400 yıl Osmanlı İmparatorluğu'nun idari yönetiminde kalmış olup, oldukça sakin bir süreç yaşamıştır. Osmanlı Hâkimiyetinin öncesindeki ve sonrasındaki kanlı iç çekişmeler ve çatışmaların aksine, 15. yüzyılın başından 18. yüzyılın sonlarına kadarki zaman diliminde bölge barış içerisinde ve yüksek refah düzeyinde bir dönem geçirmiştir (Lütem, 2000: 16). Bulgaristan Cumhuriyeti'nin yaklaşık 150 yıllık tarihini 4 döneme ayırmak mümkündür.

2.1.1.1. Prenslik Dönemi

Osmanlı ve Balkan tarihinde çok önemli bir dönüm noktası olan 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı¹ sonunda mağlup olan Osmanlı İmparatorluğu, Balkanları büyük ölçüde kaybettiği bir anlaşma olan, Ayastafanos Andlaşması²'ni imzalamak zorunda kalmıştır. Avusturya ve İngiltere'nin başını çektiği büyük devletler; bu anlaşma ile bugünkü Bulgaristan topraklarının yanı sıra Yunanistan'ın kuzey yarısını, Makedonya'nın hepsini ve Türkiye'nin Trakya'daki topraklarını da içeren büyük bir uydu devlet kuran Rusya'nın Balkanlardaki dengeleri kendi lehine bozduğu kaygısıyla, Ayastafanos anlaşmasına itiraz ederek yeni bir anlaşma yapmak üzere Berlin'de tarafları bir araya getirdiler (Sander, 2001a: 315). Uluslararası anlaşma niteliğinde olan ve taraflara birçok konuda yükümlülükler getiren Berlin Konferansı ile Osmanlı imparatorluğu'nun bölgedeki topraklarında, Bulgar Prenslığı ve Doğu Rumeli Eyaleti isimleriyle iki ayrı özek bölge kuruldu. Çoğunluğu Türk olan bu iki bölgeden Bulgar Prenslığının seçeceği prence onay yetkisi ve Doğu Rumeli Eyaletinin de kolluk kuvvetlerini teşkili Osmanlı İmparatorluğu'na verilmişti. Özellikle Bulgar prensliğinin bağılılığı sadece şekilden ibaretti. (Lütem, 2000: 20). Adı geçen anlaşma ile, günümüze kadar gelen Bulgaristan devleti resmen olmasa bile fiilen kurulmuştu (Kamil, 1989: 81). Nihai olarak imzalanan anlaşmanın Berlin Antlaşması olmasına karşın Ayastafanos Andlaşmasının önemi; Bulgaristan'ın yayılcı yöneticilerinin idealindeki "Büyük Bulgaristan"ın sınırlarının bu anlaşmada belirtilen sınırlar olmasıdır. Bu da Bulgaristan'ın dış politikasını uzun yıllar etkilemiştir.

1885 yılında bir oldubitti ile Doğu Rumeli Eyaletini kendi topraklarına katarak Yeşilköy anlaşması ile belirlenen "Büyük Bulgaristan" ideali yolundaki ilk adımı atan Bulgar prensliğine karşı Osmanlı imparatorluğu günün siyasi koşulları gereği hiçbir tepki gösterememiştir. İlerleyen yıllarda iyi yönetilen ve gelişmişlik adına büyük bir mesafe kaydeden Bulgar prensliği 1908 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun içerde İkinci meşrutiyetin sancılarını yaşamasını da fırsat bilerek tek taraflı bağımsızlığını ilan etti. Tıpkı Doğu Rumeli'nin ilhakında olduğu gibi, Osmanlı yönetimi sert bir protesto dışında fiili hiçbir tepki gösteremedi (Lütem, 2000: 23).

¹ Tarihe "93 Harbi" olarak geçmiştir.

² 3 Mart 1878 Yeşilköy anlaşması.

2.1.1.2. Krallık Dönemi

1910' lu yıllara gelindiğinde oldukça iyi yönetilerek güçlü bir ülke haline gelmiş olan Bulgaristan'ın, hedeflediği sınırlara ulaşabilmesi için gerekli kendi ordusu da hazırды. Öncelikle diğer Balkan ülkeleri ile işbirliğine giderek Osmanlı Devletine karşı savaşan ve bu savaştan¹ önemli bir zaferle çıkan Bulgaristan, bu savaşla Osmanlı'dan alınan toprakların paylaşımı konusunda müttefikleri ile anlaşamadı (Demirtaş - Coşkun, 2001a: 6). Özellikle Makedonya'nın "Büyük Bulgaristan"ın önemli bir parçası olduğunu savunan Bulgar yönetimi, bu defa Sırbistan ve Yunanistan'a savaş açtı.² Savaşın Bulgaristan aleyhine tüm Balkanlara yayılması sonucunda ağır bir yenilgi alan Bulgaristan kısmi toprak kazançlarının yanı sıra asıl hedeflediği yerleri (Makedonya, Dobruca, Edirne) alamadı (Akşin, 2004: 50). Bu olaydan henüz kısa bir süre geçmişken Bulgar kralı büyük ideale ulaşmak için yeni bir fırsat olarak gördüğü birinci dünya savaşına Almanya'nın yanında girdi. Ne var ki yanlış tarafta yer alan Krallık büyük Bulgaristan hedefine ulaşamadığı gibi Batı Trakya'yı Yunanistan'a terk ederek Ege Denizi'ne olan hayati çıkışını da kaybetti. Ayrıca Bulgarlar kendilerini yüklü bir tazminatın altına da sokan Neuilly Andlaşmasıyla Dobruca'yı da Romanya'ya terk etmek zorunda kaldılar (Sönmezoğlu, 2000: 538). Tarihi hedeflerinin oldukça uzağında kalan Bulgaristan, ara dönemde sınırların değişmezliğini ilke edinen veya saldırmazlık garantisi veren bölgesel ittifaklardan özenle uzak durarak Ayastafanos' la kendisine vaat edilen sınırlarına genişlemek için adeta fırsat kolladı.³

2.1.1.3. Komünizm Dönemi

Bulgaristan aradığı fırsatı ikinci dünya savaşıyla buldu. Mihver devletlere katılarak, Almanya'nın tarafında savaşa girdi. Savaşın başında Bulgar milliyetçilerin hayallerini süsleyen toprakların bir kısmını teşkil eden Dobruca ve Batı Trakya ellerine geçse de, Bulgaristan yine yanlış tarafta yer almıştı. Ancak Bulgarlar bu defa sadece savaşı değil aynı zamanda siyasi yönetim anlayışlarını da kaybettiler (wikipedia.org, 2006a). Savaşın sonunda Rusya'ya teslim olmak zorunda kalan ülke, "vatan cephesi" iktidarı

¹ Birinci Balkan Savaşı

² İkinci Balkan Savaşı

³ Türkiye'nin öncülüğünde kurulan Balkan Antantı, isim vermeden çok açık bir kararla Bulgaristan'ı birliğe davet etmesine rağmen kesinlikle üyeliğe yanaşmamıştır (Demirtaş-Coşkun, 2001a:11).

ile yüzünü doğuya dönmüş, 1947 anayasası ile de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) yörüngesinde tam bir uydu devlet konumuna gelmiştir.

Soğuk savaş dönemi boyunca SSCB'nin en sadık müttefiklerinden biri olarak uluslararası arenada boy gösteren Bulgaristan, doğu bloğunun çökmesi ile birlikte sivil bir darbe ile demokrasi dönemine geçti. 10 Kasım 1989 da, Berlin Duvarı'nın yıkılmasından bir gün sonra, dışişleri bakanı Petar Mladenov başkanlığındaki reformcu bir grup, darbe ile Komünist parti genel sekreteri ve devlet başkanı Todor Jivkov'u iktidardan uzaklaştırarak Bulgaristan tarihindeki komünist dönemi kapatıp, demokratik dönemi başlattılar (Demirtaş - Coşkun, 2001a: 39).

2.1.1.4. Demokrasi dönemi

Demokratik dönemde Bulgaristan değişen dünya düzeninde ve güçler dengesi içerisinde kendisine çağdaş batı modelini benimsedi ve bu yolda kendisine öncelikli iki hedef belirledi: Avrupa Birliği (AB) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'ya üyelik. Bu hedeflerine ulaşma yolunda çok büyük aşamalar kaydeden Bulgaristan'ın; adı, istikrarsızlık ve çatışmayla özdeşleşmiş bir bölgede bulunmanın vereceği tedirginlikle, uyumlu bir AB üyesi ve problemsiz bir NATO müttefiki olarak gelişmişlik düzeyini arttıracak ve iç istikrarını sürdürecektir politikalar üretmesi beklenebilir. 1 Ocak 2007 gününden itibaren bazı kısıtlamalarla da olsa resmen AB üyesi olan Bulgaristan bundan sonra daha demokratik ve müreffeh bir ülke olması beklenebilir.

2.1.2. Bulgaristan'ın Kimlik Kartı

Balkanlarda 110.993 km² 'lik bir alanı işgal eden Bulgaristan topraklarının 1,191 Km'si kara sınırları (Eski Yugoslavya Cumhuriyetleri, Yunanistan ve Türkiye sınırı), 686 Km'si Tuna nehri (Romanya sınırının büyük bir bölümü), 378 Km'si ise Karadeniz ile çevrilidir. Türkiye ile müşterek sınırı 259 km'dir (tsk.mil.tr, 2006). Her ne kadar anayasasında azınlık sözcüğü geçmese de, halkın yaklaşık %20 'si Bulgar değildir (kirildouhalov.net, 2006). Dolayısıyla başta Türkçe olmak üzere Bulgarcanın haricinde çeşitli diller mevcuttur. Yine başta İslam olmak üzere Ortodoks Hıristiyanlığının dışında dinler mevcuttur. Bulgaristan hakkından önemli ipuçlarından biri de nüfus artış hızının eksi değerlerde olması ve bunun azınlıkların nüfusu sürekli artarken

gerçekleşmesidir. Bulgaristan'ı anlamamıza yardımcı olacak diğer bir bilgi de: Yaklaşık yüz yıllık devlet hayatı boyunca çok uç ve değişken idari zihniyetlerin kontrolünde kalması nedeniyle kendi vatandaşı olan ancak Bulgar kökenli olmayan vatandaşlarıyla içten ve samimi bir barışıklığının olmayışıdır. Bir başka deyişle, Bulgar olmayan Bulgaristan vatandaşlarının her an eskiye dönülme korkusu ve Bulgar ırkından bazı aşırı uçların¹ da Bulgar olmayanları her an ülkeyi bölecek potansiyel tehdit endişesiyle değerlendirmesi, çağdaş Avrupa değerlerine sahip bir özgürlükler ülkesi olmasının önünde büyük bir psikolojik engel teşkil etmektedir.

2.1.3. Temel Göstergeler

Ülkenin uluslararası platformdaki yerini tam olarak tespit etmek için bakılması gerek bazı göstergeler, aşağıdadır:

Gayri safi milli hasıla	: 24.13 milyar dolar
Kişi başına düşen yıllık gelir	: 2750 dolar
İşsizlik	: %13,7
Enflasyon	: % 6,3 (2006)
İthalat	: 18,181 milyar ABD Doları
İhracat	: 11,725 milyar ABD Doları
İnternet kullanımı	: %283 kişi (worldbank.bg, 2006)

Ancak, unutulmamalıdır ki, AB üyeliğinin gerçekleşmiş bulunması ve kapalı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine yeni geçmiş bir ülke olması nedeniyle Bulgaristan'ın ekonomik göstergeleri yakın zamanda olumlu yönde süratle değişim gösterecektir.

2.1.4. Coğrafi Konum

¹ Örneğin aşırı milliyetçi ATAKA partisi seçim kampanyalarında, HÖH' ü protesto ederken açıkça, Türklerin ülkeyi ele geçirmeye çalıştığı söylemi ile seçim kampanyası yapmış ve yaklaşık %9 oy almıştır. Ayıca 2006 cumhurbaşkanlığı seçiminde de ikinci sırayı, yaklaşık %20 oy toplayarak ATAKA adayı almıştır.

Bulgaristan, Avrupa'nın güneydoğu kesiminde, Balkan yarımadasının kuzeydoğusunda bulunmaktadır (Duran, 1997: 37). Kuzeyde Romanya, güneyde Türkiye ve Yunanistan, batıda ise Sırbistan ve Karadağ devletleri ve Makedonya ile komşudur. Doğusunda Karadeniz bulunmaktadır (ireminternet.com, 2006). Yüzölçümü 110.993,6 km² olan ülkenin güney ve batısı Rodop ve Balkan dağları ile çevrilidir. Başkenti, 1,122,302 nüfuslu Sofya olup, önemli şehirleri: Filibe, Varna, Burgaz, Rusçuk, Plevne, Dimitrovo, Razgrad, Kırcaali, Şumnu' dur. (government.bg, 2006).

2.1.5. Bulgaristan'ın Jeopolitiği

Son zamanlarda Avrupalıların özellikli bir ısrarla '*Güneydoğu Avrupa*' dedikleri Balkanlar, Avrupa'nın güneyinde, Akdeniz'e uzanan üç yarım adadan en doğuda olanını ifade eder. Balkan ülkeleri kavramı ise, aynı zamanda, bu yarım adada ve yarım adaya komşu coğrafyalarda yaşayan ülkeler için kullanılır. Bu ülkeler, Türkiye Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Arnavutluk, Bosna Hersek, Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan ve Slovenya'dır. Dolayısıyla balkanların siyasal coğrafyası, fiziksel coğrafyasından daha geniş ve nüfus olarak daha kalabalıktır. Balkan yarımadasının bulunduğu herhangi bir haritaya bakılacak olursa, balkanların, hem geçmişte, hem de günümüzde göç, ulaşım ve ticaret yollarının geniş güzergâhı üzerinde olduğu görülür. Bölge batı ve orta Avrupa ile Ortadoğu arasında bir köprü durumundadır (Dugin, 2004: 174-175). Batı Asya ile orta Avrupa kuzey Afrika ile orta ve kuzey Avrupa arasında ulaşım ve taşımacılık açısından oldukça anlamlı bir bölgedir (Lütem, 2001: 3). Üzerinde Bulgaristan'ın da çok önemli bir yer tuttuğu Balkanlar, gerek geçmişte gerekse günümüzde, Avrupa'nın güvenliğiyle doğrudan ilgili bir coğrafya özelliğine sahip olmuştur. Geçmişte, doğudan gelen akımları ve istilaları ileriden karşılama açısından; günümüzde ise daha çok içerdiği istikrarsızlık ve krizler nedeniyle Avrupa'nın güvenliğini yakından etkilemiştir. Yeraltı kaynakları yönünden de zengin olan balkanlar, Avrupa'nın güvenliği ve bütünleşmesi bakımından önem arz eden stratejik bir işleve sahiptir. Bu nedenle, balkanların bütünüyle veya büyük ölçüde, güçlü bir devletin kontrolüne girmesi, o devlete bu sayılan coğrafyalarda etkili olma imkânı verecektir.

Balkanlar'ın bu karmaşık ve istikrarsız yapısının yanında geçmişten beri anlamlı olan değerlendirme; bölgenin, Karadeniz ve Ege deniziyle birlikte orta ve doğu Akdeniz'i

kontrol edebilen coğrafi konuma sahip olmasıdır. Bu değerlendirme; Balkanlar'ın, günümüzde Hazar bölgesi enerji kaynaklarının uluslar arası pazarlara taşınmasında önemli role sahip olması nedeniyle daha da anlam kazanmıştır. Dolayısıyla, hem enerji kaynaklarının sahibi olan ülkeler, hem de bu enerji kaynaklarına bağımlı ülkeler açısından balkanların önem arz ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durumu, özellikle, gelişmiş sanayileri nedeniyle enerji ihtiyaçları sürekli artma eğilimi gösteren batı Avrupa ülkeleri açısından görmek gerekir.

Başka bir açıdan Balkanlar, sahip olduğu coğrafi bütünlüğe rağmen, tarihi gelişmeler sonucu, oldukça karmaşık bir etnik çoğulculuğu dil ve din farklılıklarını içerir. Balkanlarda Müslümanların, Hıristiyanların ve Yahudilerin kültürel miraslarını yan yana görmek mümkündür. Bu özellikleri nedeniyle tarih boyunca bunalımlardan ve istikrarsızlıktan kurtulamamıştır. Etnik çoğulculuk ile din ve dil farklılıkları, balkanlara yönelik hedeflerin gerçekleştirilmesinde, bölge içi ve bölge dışı devletlerce kullanılmış, istismar edilmiştir. Bu hususun günümüzde de geçerli olduğu söylenebilir.

Bu uzun Balkanlar değerlendirmesini Bulgaristan'la bire bir örtüştürebiliriz. Çünkü bulunduğu coğrafi konum itibarıyla Balkan yarım adasının en hâkim noktasında, adeta köşe başında yer alan Bulgaristan, yarım adanın bütün stratejik değerlerine ya tamamen sahip, ya da ikinci, üçüncü bir ülke ile paylaşıyor.

Bütün bu yorumların ışığında, AB'nin Avrupa'nın merkezinde ve güneyinde yer alan, Bulgaristan ve Romanya'dan daha çok Avrupalı diyebileceğimiz ülkelerden¹ daha önce, Bulgaristan ve Romanya'yı üyeliğe almasını daha anlamlı bulabiliriz. Bütün bunlar Bulgaristan'a, SSCB'nin soğuk savaş döneminde gösterdiği ilgiyi, AB ve NATO'nun da yeni dönemde sergilediği yakın alakayı daha kolay anlamamıza yardım edecektir.

2.1.6. Ekonomik Yapı

Demokratik döneme geçiş ile birlikte serbest piyasa ekonomisini uygulamaya çalışan Bulgaristan yönetimi 1997 yılının başında büyük bir ekonomik kriz yaşamış, 1996 yılı sonu enflasyonu %311 olarak hesaplanmış ve 1997 yılında da artarak sürmüştür. Artan baskılar nedeniyle istifa eden hükümetin yerine Sofya belediye başkanı Stefan

¹ Örneğin Eski Yugoslavya ülkeleri veya Arnavutluk coğrafi açıdan daha öncelikli olarak Avrupalıdır.

Sofuyanski yönetiminde seçim hükümeti iktidara gelmiş ve IMF ile “standby“ anlaşması yaparak krizin etkilerini kısmen ertelemiştir (Demirtaş-Coşkun, 2001a: 76). Nisan 1997 de yapılan seçimi batılılaşma taraftarı “Birleşik Demokratik Güçler” yüzde elliden fazla oy alarak kazanmış ve ülkede daha istikrarlı bir ekonomik ortam oluşmuştur. Yeni hükümetin önemli icraatlarından biri; 1 Temmuz 1997’de Leva’nın değerini korumak için yeni bir kanun çıkararak ulusal para kurulu meydana getirmek oluşturmuştur. Bu tarihten itibaren para devalüasyona giderek Levayı, Alman Mark’ına eşitleyen Bulgaristan’da Leva, “1 Leva = 1 Mark” esasıyla serbest piyasada işlem görmeye başlamıştır (tsk.mil.tr, 2006).

1997 yılı sonu enflasyonu % 578.6 iken, uygulanan sıkı para politikası ile 1998 yıl sonunda enflasyon rakamı %1’e indirilmiştir. Takip eden yıllarda enflasyon %10 lara kadar tekrar tırmansa da kontrol altında tutulmuş ve kısmen ekonomik istikrar ülkeye hakim olmuştur.

2.1.7. Nüfus Ve Sosyal Bilgiler

Nüfus	: 7.718.750 (2005) (nsi.bg, 2006)
Nüfus yoğunluğu ¹	: 67 kişi/km ² (wikipedia.org, 2006b)
Nüfus artış oranı	: - % 6
Başkent	: Sofya (nüfus:1.122.302)
Yönetim şekli	: Parlamenter cumhuriyet
Ortalama yaşam süresi	: Erkek 69 yıl, kadın 76 yıl
Okuma yazma oranı	: % 98

Halen, etnik nüfus konusunda Bulgaristan’ın resmi dayanağı durumundaki 1992 nüfus sayımı değerlerine de kısaca değinmek gerekmektedir. Ortaya çıkan rakamların oldukça tartışmalı olduğu, birçok otorite tarafından telaffuz edilen 1992 sayımı sonuçları Bulgaristan tarihinde ilk defa ülkede yaşayan azınlıklar, dil, din ve ırk olarak tespit edilmiştir. Bu sayımdaki genel Tablo 1’ dedir. Komünizm döneminde özellikle

¹ Bu rakam 2001 nüfus sayımında 75 olarak tespit edilmişti.

Türklere uygulanan ve “Bulgar ırkıdan olmayanları Bulgarlaştırma” gayretleri anlamına gelen “öze dönüş” politikasının devamı niteliğindeki bir anlayışla yapıldığı açıkça görülen bu sayımda çok ciddi anlamsızlıklar mevcuttur. Bilimsellikten yoksun, tamamen politik tercihlerin etkisiyle ortaya konmuş bu rakamların bilimsel bir çalışmada yer almaması düşünülebilir, ancak resmi olarak Bulgaristan devleti’nin kabul ettiği azınlık rakamları bunlar olduğundan, bu rakamları dikkate alınmıştır. 1992 sayımının çelişkilerinden kısaca söz etmekte yarar vardır:

1992 nüfus sayımında Makedon, Pomak ve Romen azınlıkların Bulgar olduğu varsayılarak sayım formuna bu seçenekler konulmamıştır. Makedonlar bu duruma tepki göstermek için “Çinli” etnik seçeneğini işaretlemişlerdir. Yine bir kısım Bulgarlar da kendilerini etnik grup olarak işaretlemeyi reddetmişlerdir. Sayım sonuçlarında da oldukça büyük tutarsızlıklar mevcuttur. Örneğin bu çalışmaya göre Tatarca konuşanların yarısı Tatar değildir. Başka bir örnek, kendini Gagavuz olarak tanımlayan 1478 kişi varken, Gagavuzca konuşan nüfus sadece 402’dir. Ayrıca çok etkin sayıda bulunan Pomaklar etnik seçenekte yer almazken, Alevi nüfusu ayrı bir ırk olarak gösteren “Kızılbaş” seçeneği de formda yer almıştır. Önceki sayımlarla ve toplum lider ve derneklerinin telaffuz ettiği sayılarla asla uyuşmayan ancak resmi söylemlerde dikkate alınan bu çalışmanın hatalı veriler içerdiğinin bir göstergesi de farklı kaynaklarda farklı rakamların yer alması ve sayım sonuçlarının oldukça geç açıklanmış olmasıdır (Özgür, 1999: 42-45).

Halen anayasasında azınlık sözcüğü yer almayan Bulgaristan, bahsi geçen toplulukları ana dili Bulgarca olmayan gruplar olarak algılamakta ısrarcıdır (Bulgaristan Anayasası md 36/2). AB uyum sürecinde bu konuda sürekli eleştirilen ülkede, komünist döneme nazaran bu grupların haklarına kısmen daha fazla riayet edilmektedir.

Tablo 1: Etnik, Anadil ve Dini kriterlere göre Bulgar nüfusu (1992)

Etnik grup	Sayı	Yüzdellik oranı
Bulgar	7.271.185	85,670
Türk	800.062	9,426
Roman	313.396	3,692
Ermeni	13.677	0,161
Tatar	4.515	0,053
Yahudi	3.461	0,041
Gagavuz	1.478	0,017
Çerkez	573	0,007
Diğer	70.489	0,831
Bilinmeyen	8.481	0,100

Ana dil	Sayı	Yüzdellik oranı
Bulgar	7.275.717	85,723
Türk	813.639	9,586
Roman	310.425	3,657
Ermeni	9.996	0,118
Tatar	7.833	0,092
Yahudi	780	0,009
Gagavuz	402	0,004
Diğer	60.044	0,707
Bilinmeyen	8.481	0,100

Dinsel grup	Sayı	Yüzdellik oranı
Hıristiyan	7.349.544	86,593
Müslüman	1.110.295	13,082
Diğer	18.997	0,224
Bilinmeyen	8.431	0,099

Kaynak: Demirtaş – Coşkun, 2001a: 20

2.1.8. Dış Politika

Dış politikası ve hatta çoğu zaman iç politikası da NATO ve AB üyeliklerine endeksli olan Bulgaristan'ın, Helsinki Zirvesinde AB ile üyelik müzakerelerine davet edilmesi heyecanla karşılanmış ve ülkede yeni bir döneme girmiştir. Parlamentodaki tüm siyasî partilerin desteğiyle AB yolunda önemli adımlar atılmış ve 2007 itibariyle geçerli olmak üzere bu amaçlarına ulaşmışlardır.

Bulgaristan dış politikasının hedefleri;

- a. Bütün komşularına eşit uzaklıkta durmaya çalışarak ve iyi komşuluk ilişkileri kurarak Balkanlar'da mevcut ve muhtemel krizlerden uzak durmak,
- b. Avrupa ile her seviyede entegrasyonu hedeflerken, diğer bir yandan da Rusya Federasyonu ile geçmişten kaynaklanan ekonomik ve sosyo-politik ilişkilerini istikrarlı bir düzeyde devam ettirmek,
- c. Gelişmiş sanayi ülkeleri ve batılı finans kuruluşlarından ülke kalkınması için gerekli teknolojiyi, işletme bilgisini ve finans desteğini sağlamaktır (tsk.mil.tr, 2006).

Bulgaristan, AB'ne en son katılan iki aday ülkeden biridir. 10 Nisan 2001 tarihinden beri Bulgar vatandaşları Shengen ülkeleri (İngiltere ve İrlanda dışındaki AB ülkeleri)'nde 90 gün süreyle vizesiz seyahat etme imkânına sahipken şimdi bu çerçeve daha da genişlemiştir. Tam üyeliğin geçerli olması¹ ile birlikte bütün AB ülkelerine serbest dolaşım hakkı elde etmeyi bekleyen Bulgar vatandaşları bu beklentilerinin bir kısmına kavuşamamıştır.

Yakın dönemde Bulgaristan için diğer bir öncelikli dış politika hedefi de NATO'ya asıl üyeliğidir. 17 Şubat 1997 tarihinde resmen NATO'ya üye olma talebinde bulunmuştur. NATO'nun genişlemesi kapsamında, NATO'ya katılmak üzere faaliyetlerini sürdürmüş, Türkiye, Bulgaristan'ın NATO'ya üyelik sürecini başından beri desteklemiş ve sonuçta bu üyelik de gerçekleşmiştir. Bu durum iki ülke arasındaki ilişkilere olumlu etkide bulunmuştur. Bu kapsamda;

¹ 1 Ocak 2007

Afganistan'a karşı düzenlenen hareket sırasında, Karadeniz kıyısında bulunan Burgaz kenti yakınlarındaki Sarafovo üssünü ABD ordusunun hizmetine açan Bulgaristan, ABD'den istek gelmesi durumunda aynı havaalanını üs olarak kullanılmaya hazır olduğunu açıklamıştır (tsk.mil.tr, 2006).

Son dönemde Yunanistan ile ilişkilerini geliştirmeye özel önem gösteren Bulgaristan'da halen 1500'e yakın Yunan şirketi faaliyet göstermektedir. Yunan iş adamları tarafından Bulgaristan'da yapılan toplam yatırım 1,6 Milyar Avro¹ olduğu, bu miktarın, Doğu Avrupa ve Balkanlardaki Yunan yatırımlarının %40'ını oluşturduğu ve yıllık ticaret hacminin 1 Milyar Avro civarında olduğu tahmin edilmektedir (tsk.mil.tr, 2006).

2.2. Bulgaristan Türkleri

“Bulgaristan Türkleri” Kavramı, ilk olarak 1920 li yıllarda kullanılmaya başlanmasına rağmen, farklı nitelenmelerle de olsa 14. yüzyıldan itibaren, adı geçen topluluk değişik olaylara konu olmuştur. 14. yüzyılda yoğunlaşan Balkan fetihleriyle Osmanlı Devletinin hâkimiyetine giren bölgede o tarihten başlayarak sürekli Türk nüfus arta gelmiştir. Bu gidişatta, Osmanlı İmparatorluğunun balkanlardaki topraklarını tamamen parçalayan, 1877-78 Osmanlı – Rus savaşı (93 Harbi) ile keskin bir kırılma yaşanmış olup o tarihe kadarki yaklaşık 500 yıllık süreç tersine dönmüştür (Sander, 2001a: 313). 1877 yılı itibariyle bugünkü Bulgaristan'ın konuşlu olduğu toprakların bir çok bölgesinde Türk nüfus Bulgar ve diğer etnik gruplar karşısında sayıca çoğunluğu teşkil etmekteydi. Balkan tarihinde çok önemli dönüm noktalarından biri olan 93 harbi sonrasında bölge nüfusunun yaklaşık yarısını teşkil eden Müslüman nüfus yarıya düşmüştür (Turan, 2003: 19). Savaş öncesinde bölgedeki 3.200.000 kişilik nüfusun 1.600.000 ini oluşturan Müslüman azınlık, savaştan sonra 800.000 olarak tespit edilmiştir (Turan, 1998: 79-98). Bu denge değişimi, savaş sırasındaki zayıflar, kayıplar ve savaş ortamında Anadolu'ya yapılan yoğun göç nedeniyle gerçekleşmiştir. Bu savaş neticesinde yapılan Berlin antlaşması ile ilk defa bu bölge Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış ve bölgedeki büyük çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu azınlık için bu tarihten itibaren “Müslüman azınlık” kavramı kullanılmaya başlamıştır

¹ Çalışmada AB resmi para birimi EURO (€) için Türkçe karşılığı olan AVRO kullanılmıştır.

(Lütem, 2003: 44). Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulup Türkiye-Bulgaristan ilişkilerinin tesisinden itibaren de halen günümüzde de kullandığımız “Bulgaristan Türkleri” kavramı kullanılmaya başlanmıştır.

2.2.1. Coğrafi Yapı Ve Yerleşim Yerleri

Bulgaristan'da sayıca en büyük azınlık olana Türkler yoğun olarak iki bölgede yaşamaktadırlar. Bunlardan birincisi güney batıdaki Kırcaali bölgesi (Kırcaali, Haskov, Smolyan), diğeri ise kuzey doğudaki Balkan Dağları ile Tuna Nehri arasında kalan Deliorman (Ruşçuk, Silistre, Razgrad, Tırgoviste, Şumnu, Dobruca, Varna, Burgaz) bölgesidir (1999 Yılı Bulgaristan İlerleme Raporu: 6). Birlikte ve yerleşik yaşam sürdürmeleri Türklerin diğeri etnik azınlıklara nazaran daha kapalı, homojen topluluk olmalarına ve etnik kimliklerini muhafaza edebilmelerine olanak sağlamıştır (Özgür, 1999: 47).

2.2.2. Bulgaristan Türklerinin İktisadi Durumu

Bulgaristan Türkleri 93 harbinden önce Bulgarlara nazaran nüfus olarak dengede oldukları gibi ekonomik açıdan da Bulgarlardan daha fakir değillerdi (Lütem, 2000: 55). Daha önce de ifade edildiği gibi 93 harbi bölgedeki Türkler için tam anlamıyla felaket oldu. Savaş kayıplarının yanında, Türk ordusunun bölgeyi terk etmesiyle birlikte ekonomik durumu iyi olan halkında Anadolu'ya göç etmesiyle geriye ekonomik olarak oldukça zayıf bir topluluk kaldı. Ancak 1949 yılında komünist rejim kurulduktan sonraki dönem öncesini de aratmıştır. 1879-1949 yılları arasındaki sürede Bulgaristan Türkleri çok fakir olmamakla birlikte vasatın altında, %80 oranında çiftçilik yapan, çok küçük bir kısmı kasaba ve şehirde küçük esnafılık yapan bir ekonomik profil çiziyordu. Bu dönemde büyük tüccar veya iş adamı ya da zengin sanayici olan Türk oranı %1 gibi oldukça düşük bir rakamdı. Bu karamsar tablo komünist rejimin 1949 yılında iktidara gelmesiyle giriştiği kamulaştırma politikası ile birlikte daha da bozulmuştur. 1955 yılına kadar bütün tarım arazilerini kamulaştırıp TKZS¹ kooperatiflere devreden Bulgar yönetiminin bu uygulamasından en fazla Türk azınlık zarar görmüştür. Bulgaristan'da devletleştirme tamamlandığındaki manzara Türkler açısından içler acısıydı. Türkler adeta ikinci sınıf vatandaş konumuna düşmüş;

¹ (Bulgarca) Emek Kooperatif Tarım İşletmesi

büyük çoğunluğu çobanlık, hayvan bakıcılığı, temizlikçilik, çöpçülük, bekçilik gibi vasıfsız işçilikle hayatlarını sürdürmek zorunda kalmışlardı (Şimşir, 1976: 1072). Komünist rejimin yıkılıp, demokrasi dönemine geçilmesiyle ekonomik anlatış da değişmiş serbest piyasa ekonomisine geçilmiştir. Bu değişimden kaynaklanan 1990 lı yılların başındaki büyük ekonomik buhranda yine Türkler daha çok etkilenmiştir. 1997 yılına gelindiğinde ülkedeki işsizlik oranı %20 civarındayken Türk azınlıklar arasında işsizlik %40'lardaydı (Erdinç, 2002: 394-400). Yeterli sermayesi bulunmayan Türk azınlık piyasa ekonomisinin getirilerinden yararlanamamış, tekrar iade edilen topraklarını işlemekte zorlanmıştır (Özgür, 1999: 51). Günümüzde nispeten ekonomik olarak daha iyi durumda olan Bulgaristan Türkleri 1 Ocak 2007 itibariyle bir kaç hariç birçok AB ülkesine serbest dolaşım imkânı da kazanmıştır. Tam üyelikle birlikte önemli miktarda iş gücü göçü vereceği öngörülen Bulgaristan'da Türk azınlığın da bu imkânı kullanacağı değerlendirilmektedir.

2.2.3. Bulgaristan'da Türk Eğitim Ve Kültürel Hayatı

Sonradan Bulgaristan sınırları içerisinde kalan bölge, Osmanlı imparatorluğu döneminde, özellikle Tanzimat devrinde oldukça önem verilen bir bölgeydi. 1876 yılı itibariyle bölgedeki Türk okulu sayısı 2300'dü. Yukarıda 93 harbinin Bulgaristan Türkleri için ne derece büyük bir olay olduğu, bu olayla birçok haklarını kaybettikleri söylenmişti. Kaybedilen değerler içerisinde eğitim ve kültürel değerler en ön sıralarda yer alıyordu. Ancak Türkler kısa süre içerisinde yeni statülerinde, yeni hakları çerçevesinde yaşamaya uyum sağladılar. 1883 yılından itibaren Berlin andlaşmasında kendilerine tanınan hakları doğrultusunda Türk okulları tekrar açılmaya başlandı(Lütem, 2000: 58). Durum tespiti açısından 1894-95 ders yılına ait şu rakamlar dikkat çekicidir:

Türlere ait okul sayısı : 1300

Türlere ait öğrenci sayısı : 72 582

Türlere ait öğretmen sayısı : 1516 (Şimşir, 1976: 1074).

Geçen yıllar boyunca nüfuslarıyla doğru orantılı olmasa da, özerkliklerinden sürekli bir şeyler kaybetmeler de Türk okulları sayıca artarak var olmuştur¹. Ne zaman ki; komünist Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin devlet başkanı, Dimitrov: “*Balkanların yalnız Balkanlılara ait olması ve Slavların Balkanlarda başlıca rol oynamasını sağlamalıyız. Osmanlı İmparatorluğunun Balkanlara hükmettiği geçmiş zamanın izleri tamamıyla silinmelidir*” cümlesiyle özetlenebilecek bir konuşma yaptı, o zaman Türkler ikinci büyük darbeyi yediler. Konuşmadan kısa bir süre sonra² bütün Türk okulları devletleştirildi. Bundan sonraki olumsuzluklar sırasıyla; Türkçe derslerin azaltılması, yerine Bulgarca Dersler konulması, Türk okullarıyla Bulgar okullarını birleştirme, Türkçenin yabancı dil statüsünde haftada iki saate indirilmesi, okul öncesi eğitimin Bulgarcaya çevrilmesi... vb.dir (Lütem, 2000: 77). 1974 yılına gelindiğinde Türkçe okullarda zorunlu ders olmaktan çıkarılıp, yeterli sayıda öğrencinin talep etmesi halinde açılacak seçmeli ders statüsüne konuldu. Bu fiili olarak Türkçe eğitimin tamamen ortadan kalkması anlamına geliyordu.

Eğitimdeki kısıtlama ve baskılar diğer kültürel alanlarda da kendini gösteriyor, Türklüğü ve Müslümanlığı çağrıştıran bütün örf ananeler horlanıp yasaklanıyordu. Sünnet olmak, şalvar giymek, Türk usulü düğün veya cenaze töreni yapmak tamamen yasaklanmıştı (Eminov, 2002: 380). Eğitim ve kültürel alandaki yasakların nihai hedefi olan tam asimilasyon³ 1985 yılında doruk noktasına çıktı ve ‘*azınlıkların aslında Bulgar oldukları, zamanında Osmanlılarca zorla Türk isimleri aldıkları ve bugün kendilerine tekrar Bulgar ismi almak istedikler*’ teziyle, Türklerin isimlerini zorla değiştirme harekâtı uygulanmaya konuldu (Demirtaş – Coşkun, 2001a: 21-40). Bütün bu politikaların sonucu oldukça vahim olmuştur. Sonuçlarının ülke politikası lehine değiştirildiği ve tam olarak gerçekleri yansıtmadığı (Özgür, 1999: 42; Turan, 2003: 34) birçok yazar tarafından söylenen 1992 sayımından çıkan sonuçtan eğitim seviyeleri ile ilgili bir kesit Tablo 2’de verilmiştir.

¹ 1894’ten 1950 yılına kadarki okul, öğrenci ve öğretmen sayıları detayları için, (Şimşir, 1976: 1074 tablo 2).

² 27 Eylül 1946 (Lütem, 2000: 72).

³ Bulgar yönetimi buna “*öze dönüş*” diyordu.

Tablo 2: Bulgaristan’da ana etnik unsurların eğitim seviyesi.

EĞİTİM SEVİYESİ	BULGARLAR %	TÜRKLER %	ÇİNGENELER %
YÜKSEK OKUL	20.2	2	0.9
LİSE	54	24.6	7.8
ORTA OKUL	22.6	55	46.2
İLK OKUL	3	16	36.7
CAHİL	0.2	2.3	8.5

Kaynak: <http://siteresources.worldbank.org/EXTGLDEVLEARN/Resources/IlonaTomova.pdf>

1989 yılının sonunda Bulgaristan yayınladığı bir genelgeyle asimilasyon kampanyasını resmen sonlandırmış ve yeni Bulgar yönetimi öncelikle temel haklardan başlayarak azınlık haklarını tekrar tanımıştır (Demirtaş – Coşkun, 2001a: 41). Demokratik dönemde Türk azınlık kültürel yönden rahatlamasına karşın, eğitimle ilgili haklar verilmekte hep isteksiz davranılmıştır. Halen ülkede birçok yabancı okula izin verilmişken, Türk okulu konusuna şüpheyle yaklaşılmaktadır. Eğitim alanında en büyük eksiklik eğitim dilinin de Türkçe olduğu, Türk okullarının olmayışıdır.

Ülkenin dışarıya açılması ve Türkiye televizyonlarının da Avrupa’dan izlenme imkânı doğmasıyla birlikte, kültürel ve dilsel anlamda azınlıklar adına memnuniyet verici bir gelişme daha olmuştur. Bu yayınların ulaşmasıyla birlikte, Türkiye’den yayın yapan televizyonların ne kadar “*Türkçe*” yayın yaptıklarıyla doğru orantılı olarak bölgedeki Türkler arasında Türkçenin pekişeceği değerlendirilmektedir (Gökdağ, 2003: 3001).

2.2.4. Tarihi Süreç İçerisinde Bulgaristan’da Türk Nüfusu

1877-78 Osmanlı – Rus savaşının öncesinde bugünkü Bulgaristan sınırları içerinde kalan iki bölgede¹ toplam 1.801.000 Türk ve Müslüman nüfus yaşamaktaydı (Şimşir, 1976: 1070). Bu nüfus o tarihte aynı bölgede yaşayan Bulgar nüfusundan birkaç bin fazlaydı. Ancak 93 harbi diye tarihe geçen savaşla birlikte, bölgedeki Müslüman – Türk nüfusu yarıya düştü (Lütem, 2000: 56; Turan, 2003: 20). Bu büyük azalış ve eşit iki halktan birinin olağan dışı şekilde sayıca toplam nüfusa oranı %27 düşmesi tarihteki

¹ Doğu Rumeli ve Tuna vilayeti

karanlık noktalardan biridir. Bölgede Bulgarlara nazaran Türklerin doğum oranlarının çok daha yüksek olmasına (Turan, 2003: 25) karşın o tarihten itibaren bölgedeki demografik yapı hep Bulgarlar lehine değişmiştir. Bu çelişkinin açıklaması çeşitli nedenlerle bölgedeki Türklerin Anadolu'ya göçüdür (Şimşir, 1976: 1071). Azalmanın durduğu ve kısmen de tersine döndüğü tek periyot, Lütem'in (Lütem, 2000: 63-68) de "nispî özgürlük dönemi dediği" iki büyük dünya savaşı arasındaki dönem olmuştur. Bu süreçte Türklere uygulanan ılımlı politikalarla doğru orantılı olarak göçler de azalmıştır. 1934 yılından itibaren değişen Bulgar yönetimiyle birlikte göçler de tekrar artma eğilimi göstermiştir. II. Dünya savaşının hemen başında Nazi Almanya'sı tarafından Romanya'dan Güney Dobruca'nın alınarak, Bulgaristan'a verilmesiyle ilave olan 65.437 Türk ile birlikte 1941 yılı itibariyle Bulgaristan Türk nüfusu 705.000 olarak saptanmıştır (Şimşir, 1976: 1071). 1940'lı yıllarda göçler yine azalmış ve 1949 yılına gelindiğin Türk nüfusu 850.000 olarak tespit edilmişti. Ancak Komünist Bulgar yönetimini uygulamaya koyduğu *devletleştirme ve birleştirilmiş Bulgar sosyalist milleti* oluşturma politikalarından son derece rahatsız olan Türk nüfus eline geçen ilk göç fırsatını kullandı ve 1950 göç anlaşmasında (Bulgaristan göçü tekrar yasaklayana kadar) 154.393 Türk anavatana göç etti (Lütem, 2000: 76). Bundan sonraki yaklaşık 20 yıllık sürede önemli bir nüfus hareketi olmamasına karşın Bulgar yönetiminin Türklere karşı uyguladığı politikaları giderek ağırlaştı. 1968 yılında imzalanan ve "akraba göçü" olarak bilinen anlaşmayla birlikte tekrar Bulgaristan'dan Türkiye'ye insan akmaya başladı. Yaklaşık 10 yıl uygulanan bu anlaşmayla birlikte 120.000 Türk daha anavatana yerleşti (Lütem, 2000: 81). Azınlıklardan tek maddede bile söz etmeyen 1971 anayasasının kabulü ile birlikte daha da sertleşen Bulgar tutumu, diğer azınlıklar için çok daha önceden başlanan Bulgarlaştırma¹ politikasını 80'li yıllardan itibaren Türklere de uygulamaya başladı. Giderek gerilen Türk azınlık artan baskılar sonucunda, uluslar arası insani yardım kuruluşlarının, 'II. Dünya savaşından sonra yaşanan en büyük göç dalgası' diye niteledikleri büyük göç gerçekleşti ve yaklaşık 350.000 Türk Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etti. Bu son büyük göçten itibaren kalan Türkler ve Bulgaristan'ın asimilasyon politikasından vazgeçmesi ile birlikte geriye dönenlerle birlikte 1992 yılındaki Türk nüfus 800.062 olarak açıklanmıştır (Demirtaş – Coşkun, 2001: 20). Bu tarihten sonra azınlık hakları geriye verilmesine rağmen, AB'nin

¹ Bulgar yönetimi buna "öze dönüş" diyordu

Bulgaristan'a vize uygulamasını kaldırdığı 2001 yılına kadar ciddi sayıda göçler yaşanmıştır. Bu tarihten itibaren hem yasal haklar açısından Bulgaristan'ın iticiliğinin kalkması hem de Türkiye'deki ekonomik durumun son derece kötüye gitmesi nedeniyle göçler neredeyse durmuştur. 2007 yılıyla birlikte AB' ye tam üye olan Bulgaristan'a bundan sonra tersine bir göç yaşanacağı beklenebilir.

Tablo 3'te Osmanlı imparatorluğundan itibaren bölgedeki Türk Nüfusunun değişimi Şimşir, Turan, Özgür ve Demirtaş – Coşkun'dan yararlanarak aktarılmıştır. Tablodan genel olarak çıkarılabilecek sonuç Türklerin yüksek doğum oranları ve nüfus artışına rağmen beklenen artışın olmayışdır. Bunun sebebi ise; 1877-78 savaşı ve arkasından gelen kısmi jenositle (Şimşir, 1976: 1070; Turan, 2003: 19) birlikte tarih boyunca süren ve üç ayrı dönemde zirve yapan¹ Türkiye'ye göçtür.

Tablo 3: Yıllara göre Bulgaristan Türklerinin nüfusu

SAYIM YILLARI	BULGARİSTAN TÜRKLERİ'NİN NÜFUSU	SAYIM YILLARI	BULGARİSTAN TÜRKLERİ'NİN NÜFUSU
1887	640.000	1940	603.331
1892	705.000	1941 (+Dobruca Türkleri)	569.728
1900	850.000	1949	539.656
1905	800.000	1952	505.439
1910	656.025	1956	504.560
1926	800.052	1992	577.555
1934	749.900	2001	618.268

Kaynaklar: Şişir, 1976: 1071; Turan, 2003: 32; Özgür, 1999: 43; Demirtaş – Coşkun, 2001a: 20.

2.3. Bulgaristan Türklerinin Uluslararası Hukuksal Konumunu Belirleyen Belgeler

Bulgaristan Türklerinin bugünkü konumunu belirleyen ve haklarını tespit edip koruyan anlaşmalar tarih boyunca hep süregelmiştir. Bulgaristan Türklerinin kendi ülkelerinde yaşayan sıradan vatandaş konumundan, yabancı bir ülkede yaşayan azınlık halk

¹ 1950-51, 1968, 1989 göçleri

konumuna düşmeleri, Osmanlının 93 harbini kaybederek bu topraklarda bir Bulgar Prensiği kurulmasını kabul etmesiyle başlamış ve 1908 de Bulgaristan'ın resmen bağımsız olmasıyla tamamlanmış trajik bir süreçtir (Şimşir, 1976: 1070). Savaşta kayıpların yanı sıra geriye kalan halkta ekonomik ve kültürel bakımdan elit tabaka Anadolu'ya göç etmiş, geriye fakir, savunmasız, haklarını aramakta yetersiz, kırsal kesimde yaşayan bir toplum profili kalmıştır (Lütem, 2000: 59). İkili ve çok taraflı uluslar arası antlaşmalar Türk Azınlığının hak ve özgürlüklerine saygı göstermeleri bakımından Bulgaristan'ı sorumlu kılmıştır. Aynı şekilde yapılan antlaşmalar Türkiye'yi de Bulgaristan Türkleri üzerinde söz sahibi yapmışken, bu durum sadece tarihsel, ulusal ve insanlık açısından değil; hukuki bakımdan da geçerlidir. Bulgaristan Türklerinin konumunu belirleyen uluslar arası antlaşmalar, Bulgaristan'ın iç hukukundan daha üstün olduğundan yaptırım gücü son derece yüksektir. O halde, Bulgaristan Türkleri üzerinde konuşurken sadece Bulgar Devletinin bir iç sorunu olarak bakmak, yanıltıcı olacaktır.

Bulgaristan azınlıklarının yaklaşık yüzde 70'ini oluşturan Türklerin, varlıklarını güvence altına alan antlaşmaları tarihsel sırası içerisinde şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Berlin Antlaşması (1878)
- İstanbul Protokolü ve Sözleşmesi (1909)
- 1913 Antlaşması ve Müftülerle İlgili Sözleşme
- Neuilly Barış Antlaşması(1919)
- Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşması (1925)
- Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi (1925)
- 1947 Tarihli Bulgar Barış Antlaşması
- 1968 Türk-Bulgar Göç Antlaşması
- İnsan Hakları İle İlgili Sözleşmeler

1 Ocak 2007 itibariyle AB üyesi olan Bulgaristan'ın, bu tarihten itibaren yukarıda sıralanan sözleşmelerin de ötesinde, yeni bir takım yükümlülükler altına girdiği gerçeğinin yanında, mevcut fiili durumda, yıllardır AB üyesi olan başka bazı ülkelerden daha özgürlükçü ve azınlık haklarına saygılı bir ülke olduğu yorumu da yanlış olmayacaktır.

2.3.1. Berlin Antlaşması (1878)

1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan ve Türklerin ilk kez azınlık durumuna düştüğü Berlin Antlaşması'nda Türklerle ilgili olarak ilginç düzenlemelerin varlığı dikkati çeker (Sander, 2001: 315).

Antlaşmanın 4. maddesinin ikinci paragrafında, Bulgaristan'daki Türklerin “hak ve çıkarlarının gözetileceğine” değinilmektedir. Ayrıca, o dönemdeki Türk-Müslüman Azınlık için sadece *Türk* sözcüğünün tercih edilmesi de dikkat çekicidir. O günün şartlarında din merkezli bir milliyetçilik¹ anlayışı ile idare edilen Osmanlı imparatorluğuna karşı, azınlıklar için *Müslüman* denilmesi uygun bulunmamıştı. Büyük bir tarihsel çelişki ile; Türkiye Cumhuriyeti, “Türk Milleti” merkezli ulus devletini kurduktan sonra da ısrarla aynı azınlık için “*Müslüman azınlık*” denilmesi dikkate değer bir noktadır. Berlin Antlaşması'nın 5. madde ise, Türklere dini, kültürel haklar tanınacağını ve bunların hiçbir şekilde engellenmeyeceğini ön görmektedir: “Bulgaristan'da din ve mezhep ayrımı gözetilemez. Ayrı din ve mezhepten olan azınlıklar, tıpkı Bulgar çoğunluk gibi bütün medeni ve siyasal haklardan yararlanırlar. Bulgar Hükümeti, azınlıklara ‘din ve ayin özgürlüğü’ sağlamakla yükümlüdür. Azınlıkların kendi dini liderleriyle olan ilişkileri engellenemez”. Aynı maddenin ilk cümlesi ise, Berlin Antlaşmasının Bulgar kamu hukukunun temelini oluşturduğunu, Bulgar anayasası ve yasalarının buna aykırı hükümler getiremeyeceğini, ayrıca bu antlaşmanın Bulgar iç hukukunun üstünde olduğunu belirtmektedir (Lütem, 2003: 45).

Berlin Antlaşması'nın 12.maddesi Bulgaristan Türklerinin taşınmaz mallarıyla ilişkilidir. Bu madde uyarınca, Türkler, Bulgaristan'dan göç etmiş veya ayrılmış bile olsalar geride bırakacakları mülklerini koruyabilirler. Bu taşınmazların sahipleri

¹ Millet kavramı yerine ümmet kavramı öne çıkıyordu (Lütem, 2003: 44).

Bulgaristan'dan ayrıldıklarında Bulgar devlet makamları bunlara el koyamayacaktı (Şimşir, 1986: 366).

Berlin Antlaşması çok taraflı bir antlaşma olduğundan Bulgaristan, sadece Türk Devleti'ne karşı değil, Avrupa devletlerine karşı da sorumluluk atına girmiştir. Bu antlaşma ile kurulan Bulgar Prensiği, Türklere her türlü serbest yaşama olanağını vermeyi taahhüt ettiği halde, çok kısa süren birkaç dönem dışında sürekli anlaşmaya aykırı davranmış, antlaşma ile sabit hakları daima kısıtlamıştır (Kamil, 1989: 82).

2.3.2 İstanbul Protokolü Ve Sözleşmesi (1909)

1908 yılında Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Osmanlı Devleti ile Bulgaristan Krallığı arasında 19 Nisan 1909'da imzalanan, bir protokol ve eki olan sözleşmede, Bulgaristan'daki Müslümanların dini hak ve örgütlenmeleri hakkında ayrıntılı hükümler yer alıyordu (Lütem, 2003: 45).

Bulgaristan'daki Türk Azınlığı tıpkı Bulgar çoğunluk gibi bütün hukuki ve siyasi haklardan istifade edebilecek, okullarını, camilerini ve mescitlerini koruyup yaşatabileceklerdi (İgbal, 1988: 30). Ayrıca bu protokole göre, Bulgaristan'daki Türk-İslam eserleri Bulgaristan'ın bir iç sorunu olmaktan çıkarak Devletler Hukuku güvencesi altına alınmış ve Türk Hükümeti gerek Bulgaristan'daki Türk Azınlık, gerekse Bulgaristan'daki Türk-İslam Kültürüne ait eserler üzerinde hak sahibi olmuştur (Kamil, 1989: 17).

2.3.3. 1913 Antlaşması Ve Müftülerle İlgili Sözleşme

Balkan Savaşları (1912–13) sonunda 29 Eylül 1913 tarihli, Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında bir barış antlaşması imzalanmıştır (Gündağ, 1987: 148). Bu antlaşmaya göre, Bulgaristan'a bırakılan topraklardaki Türk-Müslüman nüfus Bulgar uyruğuna geçiyor, takip eden yıllarda da Türk uyruğuna geçebilme şansını elinde tutabiliyordu. Yine aynı hükme göre çocuklar da reşit olduktan sonra bu hakka sahip olabileceklerdi. Ayrıca Türk uyruğuna geçmek isteyenlere 4 yıl içinde Türkiye'ye göç zorunluluğu gelmiş ve bu taşınma sırasında yanlarında taşınır eşyalarını ve mal varlıklarını götürebilme imkânı tanınmış ve bunlar için gümrük parası ödenmeyeceği belirtilmişti. Bununla beraber, Bulgar uyruğunda kalmayı tercih eden Türk azınlık,

Bulgarların sahip olduğu her türlü medeni ve siyasal haklardan yararlanabilecekti (Hakov, 2002: 421).

Antlaşmanın teorik kısmına bakıldığında 8.madde, Bulgaristan uyruklu Müslümanların Bulgar unsurlarla hukuksal ve siyasal alanda eşit olacaklarını, ayrıca dini serbestliklerinin bulunacağını ve örf, adet ve dini örgütlenmelerine saygı gösterileceğini vurgulamaktadır. 12. madde ise Müslüman vakıflarının korunmasına ilişkindir. Aynı tarihte, bu antlaşmanın Bulgaristan'daki müftülerin görev ve sorumluluklarını saptayan ikinci eki de imzalanmıştı (Lütem, 2003: 46).

2.3.4. Neuilly Barış Antlaşması (1919)

Osmanlı İmparatorluğu ile birlikte, Birinci Dünya Savaşından mağlup çıkan Bulgar Krallığı, galip devletler karşısında dokuz bölümden oluşan bir barış anlaşması¹ imzalamak zorunda kaldı. Her ne kadar bu anlaşmanın tarafları arasında Osmanlı devleti olmasa da, anlaşmanın içeriğinde Türkler yer alıyordu. Metnin 4. bölümü Bulgaristan idaresindeki azınlıklarla ilgiliydi (Kamil, 1989: 12). Bulgar Devleti, bu hükümlerin anayasa değerinde olduğunu onaylarken, Bulgar anayasasının, kanunlarının ve resmi kararlarının azınlıkların korunmalarıyla ilgili hükümlere aykırı olamayacağını resmen kabul etmiştir.

Antlaşması'nın 49-58. maddelerinin oluşturduğu bölümüne göre,

Bulgaristan, topraklarında yaşayan azınlıklara tam eşitlik sağlayacak, din, dil, ırk ve milliyet ayrımı gözetmeyecek (Grive, 1988: 14),

Bulgaristan'daki azınlık grupları dini vecibelerini serbestçe yerine getirme hürriyetine sahip olurlarken; tıpkı bir Bulgar fert hukuksal ve siyasal hakların kullanılması bağlamında ayrıma tabi tutulmayacak,

Azınlıklar, devlet memurluğuna girebilecekler, istedikleri mesleği veya zanaatı seçebilecekler,

Ayrıca, azınlıklar eğitim-öğretim kurumları, dini ve sosyal kurumlar açabilecekler, bunları denetleyip yönetebilecekler ve aynı zamanda bu kurum ve kuruluşlarda kendi

¹ 27 Kasım 1919, Neuilly anlaşması

dillerini özgürce kullanabileceklerdi. Azınlık unsurlar yoğun olarak yaşadığı yerlerde, Bulgar Hükümeti devlet ve belediye bütçelerinden bu azınlık okullarına, dini ve sosyal kurumlara yardım yapacaktır.

Etnik, dil ve din azınlıklarına mensup olan Bulgar vatandaşları, öbür vatandaşlar ile aynı haklardan yararlanacaklar, hayır kurumları, dini ve sosyal kurumlar, okullar ve benzeri eğitim kurumları kurup yönetebilecekler, burada kendi dillerini serbestçe kullanıp, serbestçe ibadet edebileceklerdir, denmektedir (Şimşir, 1985: 263-264).

2.3.5. Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşması Ve İkamet Sözleşmesi (1925)

Genç Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan hemen sonra sınırlarının kalıcılığını sağlamak amacıyla başta yakın komşuları olmak üzere özellikle de balkan ülkeleri ile çeşitli dostluk ve iyi niyet anlaşmaları imzalamak yoluna gitti. Birinci dünya savaşından zararlı çıkan veya amacına ulaşamayan ülkelere olan Bulgaristan'la da 18 Ekim 1925'te bir dostluk anlaşması imzalandı (Soysal, 1983:255).

Antlaşmada Türk tarafını ilgilendiren iki boyut vardır. İlki; yayımlacı emelleri olan Bulgaristan devleti Türkiye ile süresiz olarak iyi niyet dostluk anlaşması imzalamıştı (Demirtaş-Coşkun, 2001: 10). Diğer önemli boyutu ise; antlaşmanın ek protokolün A paragrafında yer alan: “İki hükümet azınlıkların korunmasına ilişkin olarak, Neuilly Antlaşmasında yazılı hükümlerin tümünden Bulgaristan'da oturan Müslüman azınlıklarını ve Lozan Antlaşması'nda yazılı hükümlerin tümünden Türkiye'de oturan Bulgar azınlıkları yararlandırılacağı, karşılıklı olarak yükümlenilir” beyanıydı (Eroğlu, 1988:1342). Bu madde ile Bulgaristan Neuilly anlaşması ile taahhüt ettiği hakları yeniden tanıyor ve özellikle Türk Azınlık için görev ve sorumluluğunun bilincinde olduğu kanaati oluşuyordu.

Dostluk antlaşmasıyla birlikte aynı tarihte Bulgaristan ile bir de ikamet sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşmenin nihai olarak her iki tarafa getirdiği yükümlülük; karşılıklı olarak göçe engel olunmayacak ve göç esnasında mal varlıklarının taşınmasında da kolaylık sağlanacaktı. İkamet sözleşmesi imzalandığı tarihten sonra yarım milyonu aşkın Türk'ün anavatanına göç ettiğini düşündüğümüzde sözleşmenin önemi biraz daha ortaya çıkmaktadır. Ne var ki; Bulgaristan Türkleri bu sözleşmenin kendilerine tanıdığı haklarda olduğu gibi, istediği zaman, malvarlığını da yanına alarak

değil; Bulgar yönetiminin istediği kısıtlı zamanlarda, çoğu zaman mal varlığını terk ederek göç etmişlerdir (Turan, 2003: 22-25).

2.3.6. 1947 Tarihli Bulgar Barış Antlaşması

Bulgaristan, Hitler'in Güney Dobruca'yı Romanya'dan alarak kendilerine vermesine mukabil katıldığı II. Dünya Savaşı sonunda ağır bir yenilgi aldı ve ülke Rusya'nın hegemonyasına girdi (Sander, 2001b:145; Lütem, 2000: 26). Savaşın sonunda imzalanan Barış Antlaşması, 10 Şubat 1947 tarihinde Bulgaristan ile Müttefik Devletler arasında yapılmıştır. Halen yürürlükte olan antlaşmanın 2. maddesinde şöyle denilmiştir: “*Bulgaristan, ırk, cinsiyet, dil farkı gözetmeksizin egemenliği altındaki tüm insanların söz, fikir, basın, kültür ve toplantı özgürlükleri dahil tüm temel insan hak ve hürriyetlerden yararlanmasını sağlayacak ve bütün gerekli tedbirleri alacaktır*” (Özbir, 1986: 37).

Antlaşmanın 3. maddesine göre Bulgaristan, her türlü ayrımcılığı kaldırmakla yükümlüken, madde şu şekildeydi: “*...ayrımcı nitelikteki mevzuatını kaldırmak için tedbirler almış olan Bulgaristan, bu tedbirleri tamamlamayı ve ileride de bu maddede açıklanmış olan amaçlarla bağdaşmayacak hiçbir tedbir almamayı veya hiçbir yasa çıkarmamayı taahhüt eder*” (Şimşir, 1986: 381).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne atfen ifade edilen ‘*temel hak ve özgürlükler*’ deyiimi, bütün hak ve hürriyet sistemini kapsamaktadır. Ancak bu tarihten itibaren SSCB¹ uydusu kapalı devlet olan Bulgaristan'ın Türk azınlığa karşı bu haklarını tanıdığı söylenemez.

2.3.7. 1968 Türk-Bulgar Göç Antlaşması (Akraba Göçü)

Soğuk savaş döneminin sertliğini kaybettiği ve kısmi bir yumuşamanın baş gösterdiği 1960 lı yılların ikinci yarısında, Türk – Bulgar ilişkileri de bundan etkilendi ve karşılıklı görüşmeler gerçekleşti (Lütem, 2003: 53). 22 Mart 1968 günü Türkiye ve Bulgaristan dış işleri bakanları arasında imzalanan sınırlı göç antlaşması, 1952 yılına kadar Türkiye'ye göç edip, Türk vatandaşlığına girenlerin bir ve ikinci derece akrabalarının da göçüne izin vermesi nedeniyle, halk arasında ‘Akraba Göçü’ olarak

¹ Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

nitelenen göçün anlaşmasıydı (TBMM Kanunlar Dergisi, 1969: 552). Bu anlaşmanın neticesinde 1978 yılı sonuna kadar 120.000 Türk anavatana göç etmiştir (Lütem, 2000: 81).

2.3.8. İnsan Hakları İle İlgili Sözleşmeler

Yukarıda sırlanan ikili antlaşmaların yanı sıra, Bulgaristan'daki Türk azınlığın haklarını garanti altına alan çok taraflı anlaşmalar da mevcuttur. Bulgaristan'daki Türk azınlığı hem ikili antlaşmaların doğrudan kendilerini ilgilendiren maddeleri, hem de insan hakları belgelerinin azınlıklarla ilgili hükümleri hukuken korumaktadır. Bulgaristan'daki Türklerin hukuki olarak haklarını onaylayan uluslararası sözleşmelere bakmak ve içeriğine kısaca değinmek, konunun anlaşılması açısından önemli gözükmektedir.

2.3.8.1. Birleşmiş Milletler Antlaşması

İlkin 1919 yılında Milletler Cemiyeti adıyla kurulup, II. Dünya Savaşı'na engel olmaya yetmemesi üzerine 1945 yılında yeni bir hevesle "Birleşmiş Milletler" adıyla oluşturulan teşkilat, 26 Haziran 1945'te dünya devletlerini ortak bir paydada toplayıp, dünya barışını ve güvenliğini sağlamak; siyasal, kültürel, ekonomik ve diğer sorunları ortak bir şekilde paylaşmak amacıyla kurulmuştur (Sander, 2001b:204). 135 üyenin imzasını taşıyan antlaşmaya Türkiye 28 Eylül 1945'te, Bulgaristan ise 14 Aralık 1945'te imza atmıştır (Şimşek, 1999: 194). Bu antlaşma sayesinde azınlık gruplarının hak ve özgürlüklerini elde etme, yönetime katılma, hakkını arama gibi faaliyetleri milletler arası hukuka bağlanmıştır (Birleşmiş Milletler Anlaşması, 1973: 28).

2.3.8.2. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi

Dünya çapında en önemli insan hakları beyannamesi olan bildiri, 10 Aralık 1948 tarihinde Paris'te kabul edilmiştir. Bildiri insan hakları, *azınlık hakları*, etnik veya dinsel *azınlıkların korunmasına* yönelik hükümler içermektedir. Bulgaristan'ın da imzasının bulunduğu bu antlaşma uluslar arası platformda bağlayıcı olup, soğuk savaş sonrasında dünyanın birçok yerindeki NATO ve BM askeri müdahalesine dayanak teşkil etmiştir (Canbolat, 1999: 152).

2.3.8.3. Jenosit (Soykırım) Sözleşmesi

Irk, milliyet, etnik ve din farklılıkları nedeniyle insan gruplarının yok edilmesi şeklinde tarif edilen soykırım, 9 Aralık 1948 tarihinde Paris'te dine, ırk veya herhangi bir gerekçeye dayanarak kitle halinde azınlık gruplarının ortadan kaldırılmasını önlemek amacıyla imza edilmiş bir sözleşmedir (Sönmezoğlu, 2000: 631). Bulgaristan'ın da imzaladığı sözleşme, hem savaş hem barış zamanında, insanlığa karşı işlenen suçun kabul edilmeyeceğini taahhüt etmektedir (Soysal, 2004: 185).

2.3.8.4. Irk Ayrımını Ortadan Kaldıran Sözleşme

BM Genel Kurulu, 20 Ocak 1963'teki toplantısında 23 maddelik bir sözleşme yayınlarak, insan haklarına saygı duyulmasını, insanlar arasında belli kriterlere göre ayırım yapılmamasını belirtmiştir. Bulgar Devleti, bu sözleşmeye 8 Ağustos 1966 tarihinde taraf olmuştur (Özbir, 1986: 38).

2.3.8.5. Medeni Ve Siyasal Haklar İlgili Sözleşme

16 Aralık 1966 tarihinde Birleşmiş Milletler genel kurulunda kabul edilmiş olup, 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe giren bu sözleşme bireysel hak ve özgürlüklerin ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bulgaristan'ın 21 Eylül 1970 günü taraf olduğu sözleşmede dine ve ırka dayalı nefretin yasaklanması ön görülmüştür.

2.3.8.6. Helsinki Deklarasyonu

1975 yılında Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de imzalanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Anlaşması'nın en önemli yönü, insan hakları konularına ağırlık verilmesi ve bu konulara Varşova Paktı üyesi ülkelerin de imza atmasıdır. Sovyet Rusya'nın dahi altına imza koyduğu böylesi bir sözleşmenin diğer imzacısı Bulgaristan, 1985 yılında giriştiği kampanya ile bu imzaya da sadık kalmamıştı (Şimşek, 1999: 202; Lütem, 2005).

2.3.8.7. Irk Ayrımının Önlenmesi Ve Cezalandırılması Hakkındaki Sözleşme

Bulgaristan'ın 1973 yılında katıldığı sözleşmeye göre; bir grup insan üzerinde olumsuz politikalar ile baskı kurmak, insanlık dışı davranışlarda bulunmak, işkence yapmak yasaklanmıştır (Şimşek, 1999: 200).

2.4. Bulgaristan'ın Siyasi Sistemi

1878 Berlin antlaşmasıyla Bulgar prensliği ve Doğu Rumeli Eyaleti isimleriyle Osmanlıdan ayrılıp 1885 yılında Bulgar prensliğinin Doğu Rumeli Eyaleti'ni ilhak etmesiyle ortaya çıkan Bulgaristan, 1908 yılına kadar yarı özerk bir yönetim şekline sahip olmuştur. Prenslik, 1908 yılında Osmanlı İmparatorluğunun içe dönük krizleri ve uluslar arası arenadaki zayıf pozisyonu nedeniyle kolay bir şekilde bağımsızlığını ilan etmiş ve 1944 yılına kadar Krallık ile yönetilmiştir. 1944'te iktidara gelen komünist parti 1989 yılına kadar ülkeyi idare etmiş, 1989 yılında gerçekleşen sivil ayaklanma ile komünist parti devrilmiş ve demokrasiye geçilmiştir (Ülkeler ansiklopedisi, 1991: 48-60).

Demokrasi devrimiyle komünist dönemin anayasası değiştirilerek demokratik ilkelerle oluşturulan yeni anayasa 12 Temmuz 1991'de yürürlüğe girmiş; demokratik Parlamenter yönetim sistemi benimsenmiş, meclis sandalye sayısı 400 den 240 indirilmiş ve seçim periyodu da 4 yıl olarak belirlenmiştir. Seçimler modern çağın standartlarıyla gizli oy, eşit oy, açık sayım esaslarıyla tek turlu yapılmaktadır. Partiler için meclise girme barajı yüzde 4 oydur. Demokrasi dönemine geçilmesiyle birlikte sırasıyla; Haziran 1990, Ekim 1991, Aralık 1994, Nisan 1997, Haziran 2001 ve Haziran 2005 olmak üzere altı defa genel seçime gidilmiştir. Olağan seçim periyodu 4 yıl olmasına karşın, üç defa erken seçim yapılmıştır. Seçim barajının düşük olması nedeniyle belli bir süre koalisyon hükümetleri kurulmuş olup, tek partinin iktidara gelmesi son derece güç olmuştur. Ancak özellikle 1996 Cumhurbaşkanlığı seçimi ve 1997 genel seçimlerinde reform yanlısı adayların açık ara kazanmalarından sonra ülkede belli ölçüde siyasi istikrar tesis edilmiştir (Lütem, 2001: 233). Son iki, genel seçim ve cumhurbaşkanlığı seçimi zamanında yapılmıştır. Ülkede 90 lı yıllara nazaran 2000 li yılların çok daha istikrarlı geçtiği rahatlıkla söylenebilir. Fakat 2005 seçimleri neticesinde oluşan hükümet kurma krizi¹ bunun istisnasıdır.

İnsan hakları örgütünün Bulgaristan'ın demokratik temsil sistemi hakkındaki görüşünü içeren onuncu sayfasındaki değerlendirmesinde;

¹ İlk iki sırayı alan partiler hükümeti kuramamış, uzun süren koalisyon pazarlıklarının neticesinde üçüncü parti olan HÖH 'nin yönlendirmesiyle üçlü koalisyon hükümeti kurularak seçimin yenilenmesi son anda önlenmişti.

240 milletvekilinden 51' inin ve 7 parti gurubundan birinin grup sözcünün bayan olması ve daha başka önemli görevlerde bayan siyasetçilerin yer alması olumlu bir gelişme olarak, görülmüş,

Parlamentoda 28¹ 'i Türk, ikisi Ermeni ve biri de Çingene olmak üzere 31 azınlık temsilcisinin yer aldığı hatırlatılarak, Türk azınlığın iyi derecede, Çingene ve Pomaklarınsa yetersiz temsil edildiği vurgulanmıştır (online.bg, 2006).

2.5. Bulgaristan'daki Türk Siyasi Oluşumlar

Bulgaristan'da ilk defa 1989'da, Jivkov'un devrilmesinden sonra, siyasi partiler serbest bırakıldı. Çok partili demokratik sisteme geçişle birlikte ülkede bir çok siyasi oluşum gün yüzüne çıktı. 1989 sonrası Bulgaristan'da kurulan yaklaşık 160 siyasi partiden dört tanesi Türk kökenlidir: Hak ve Özgürlükler Hareketi, Demokratik Gelişim Hareketi, Demokratik Adalet Partisi ve Türk Demokrat Partisi (wikipedia.org, 2007).

Bunlardan, en önemlisi, Mart 1985'ten beri pasif bir tutumla faaliyette olan Hak Ve Özgürlükler Hareketi (HÖH) günümüze kadar Türklerle birlikte anılan partilerden en büyüğü olarak halen siyasi hayatını sürdürmektedir (Lütem 2005, 267). Ancak HÖH' ün politikaları bir kısım Türkleri mutlu etmemiş ve başka partiler kurmaya yönlendirmişse de kurulan bu partilerin Türkler arasında asla HÖH' e bir alternatif olarak görülmediği seçimlerde aldıkları oylarla ortaya çıkmıştır.

2.5.1. Hak Ve Özgürlükler Hareketi²

Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH³), üyelerinin çoğunluğunu Bulgaristan Türklerinin oluşturduğu ve şu anda (Mart 2007) iktidardaki üçlü koalisyon hükümetinin ortağı olan, Bulgaristan'daki en büyük Türk siyasi partisi olup, başkanı Ahmet Doğan'dır.

2.5.1.1. Hak Ve Özgürlükler Hareketinin Kuruluşu

1985 yılında Bulgar yönetiminin Türkler üzerinde “öze dönüş” isimli asimilasyon politikasına karşı bir demokratik tepki örgütü olarak “Türk Milli Kurtuluş Hareketi”

¹ Meclisteki Türk partisi HÖH 'nin 34 milletvekili vardır. Ancak bunlardan 29'u Türk, 5'i Bulgar kökenlidir.

² Hak ve Özgürlükler Hareketi hakkında geniş bilgi için, bakınız: Nurcan Özgür (1999), *Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi*, Der Yayınları, İstanbul.

³ Partinin Bulgarca ismi: “Dvijenie za Prava i Svobodi”, Bulgaristan'daki bilinen rumuzu da: DPS'dir (dps.bg, 2007).

adıyla kurulan hareket, Ocak 1990 da siyasi partiye dönüşmüştür (Demirtaş – Coşkun, 2001a: 62-63).

Kuruluşundan itibaren hakkında değişik zamanlarda anayasanın ırka dayalı parti kurulamaz ilkesine dayanarak kapatma davası açılmış ancak anayasa mahkemesi partinin tek bir ırk veya zümrenin partisi olmadığı görüşüyle davaları reddetmiştir (Demirtaş – Coşkun, 2001a: 65; milliyet.com, 2007).

Mahkemenin kararından da anlaşılacağı üzere HÖH asla Türk azınlığın partisi olma söylemini kullanmamış, aksine Bütün Bulgar halkını temsil ettiğini her fırsatta beyan etmiştir. Bu bağlamda partinin resmi internet sitesinde yayınlı tüzüğünün 2. maddesinde yer alan temel amaçlar şu şekilde belirtilmiştir:

2. Madde

Hak ve Özgürlükler Hareketi'nin temel amaçları:

(1) Ülkedeki tüm toplulukların hak ve özgürlüklerine saygı gösterilerek, takip edici ve kesin milli politika oluşum sayesinde Bulgaristan vatandaşları arasında anlaşma, birlik ve eşitliğe ulaşılması.

(2) Bulgaristan Cumhuriyeti'ndeki azınlıklara, hak ve özgürlükler sağlanması için ulusal yasamanın, uluslararası prensip ve normlar ile uyum sağlanması.

(3) Tüm toplulukların özgürlükler ve sosyal güvenlik, haklarında eşitlik için, etnik ve dini nefret ve ayrımcılığın oluşmaması için sosyal garanti ve hakların oluşturulması.

(4) Ülkedeki tüm il ve ilçelerin ekonomik refah ve istikrarlı gelişmesi ve farklı yerleşim yerlerinin gelişmesindeki oransızlığı yenmek.

(5) Hak ve Özgürlükler Hareketi dış politikada:

1. Tüm isteyen ülkelerin eşit temellerde karşılıklı işbirliğine dayalı, ülkemizin dünyadaki otoritesini tasdik etmek;

2. Bulgaristan Cumhuriyeti'nin Avrupa ve Evroatlantik kuruluşlarına entegre etmek;

3. Dünyada ve Balkanlarda anlaşma ve barış (dps.bg, 2007).

Ayrıca HÖH' ün sadece Türk azınlığın partisi olmadığını başka göstergeleri de vardır. Partinin üyelerinin %90'ı Türk olmakla birlikte geriye kalan %10 'u ise Bulgar, Pomak, Çingene gibi diğer ırklardandır (Demirtaş – Coşkun, 2001a: 63). Ayrıca parti 2005 seçimlerinde aday listelerinin tamamını Türklere oluşturmamış, bunun neticesinde de meclise giren 34 milletvekilinden 29'u Türk, 5' i Bulgar asıllıdır.

2.5.1.2. Hak Ve Özgürlükler Hareketinin Seçim Performansları

İlk defa Haziran 1990 da seçime katılan HÖH; 10 ve 17 Hazirandaki iki türlü genel seçimlerde, Bulgar Parlamentosuna 23 milletvekili sokmayı başardı (tusam.net, 2007). HÖH' ün siyasi parti olarak girdiği bütün seçimler ve elde ettiği sonuç Tablo 4'tedir. O gün itibariyle 400 sandalyeli olan meclisin %5,75 olan bu rakam Türk azınlığın bütün oyları anlamına gelmiyordu. Demokrasinin çok genç olması, partinin henüz teşkilatlanmasını yeni yapmış olması ve seçim tecrübesizliğinin yanına asimilasyon döneminin tedirginliği de eklendiğinde bu sonuç daha kolay anlaşılabilir.

1991 yılının 13 Ekiminde yapılan genel seçimlerde ise, HÖH, sandalye sayısını 23'ten 24'e yükseltti. Her ne kadar bir önceki parlamentoya göre sadece bir milletvekili artmış gözükse de; 1991 seçimleriyle birlikte Bulgar meclisinde toplam sandalye sayısının 400' den 240' a indirildiği göz önüne alındığında, HÖH' ün meclisteki etkinliğinin ne kadar arttığı anlaşılacaktır. Daha sonra yapılan yerel seçimlerde ise HÖH, 27 belediye ve 653 muhtarlık kazandı (wikipedia.org, 2007).

1994 yılında yapılan seçimlerde bir önceki seçime göre HÖH' ün oylarında ve milletvekili sayısında ciddi bir düşme oldu. 18 Aralıktaki genel seçimlere üç Türk partisi katıldı. Bu seçimlerde HÖH, 1991 seçimlerine nazaran 160 bine yakın oy kaybetti ve toplam oyların sadece %5.44'ünü elde edebildi. Yüzde dörtlük seçim barajına takılarak mecliste temsil edilemeyen diğer iki Türk partisiyle birlikte her üç parti toplam 320 bin oy aldı. Seçimleri ise Bulgar Sosyalist Partisi kazandı. Bu dönemde hükümet, Müslüman azınlık tarafından seçilmiş olan Baş Müftü Fikri Salih Efendi'yi görevinden aldı, yerine Diyanet İşleri Komitesi Başkanı sıfatıyla Nedim Gencev'i getirdi. Bu olay, Müslüman azınlık içinde büyük rahatsızlık meydana getirdi ve ülkede bir "müftü sorunu" baş gösterdi (wikipedia.org, 2007). HÖH' ün meclisteki etkinliğinin zayıf olduğu bu dönem Türk azınlık için Komünist dönemden sonra en sıkıntılı dönem olarak kayıtlara geçti.

Bu arada 1995 yılında yapılan yerel seçimlerde HÖH 194 belediye başkanlığı kazanmıştır (Demirtaş – Coşkun, 2001a: 65). Bu ve bundan sonraki seçimlerde; Bulgaristan Türklerinin oyların bölünmesinden ders çıkararak tekrar HÖH'e

yöneldiğini gözlemlemekle birlikte, Türkler arasında oy kullanmanın daha yaygınlaştığı sonucuna varmak yerinde olacaktır.

1990'ların ortasında Bulgaristan'da ağır siyasi ve ekonomik krizler baş gösterdi. 10 Ocak 1997'de Parlamento binası işgal edildi ve ateşe verildi. Hükümetin istifasıyla sonuçlanan sivil hareketin neticesindeki seçimde, geline kaostan ortamının faturasını ödeyen partilerden biri de HÖH' dü. Demokratik Kuvvetler Birliğinin kazandığı 19 Nisan seçimlerinde HÖH, toplam Türk oylarının sadece %52'sini almayı başarabildi (wikipedia.org, 2007).

Bulgaristan, 17 Haziran 2001 de genel seçimlere gitti. Seçimler, eski Kral II.Simeon' un ve yeni partisi II.Simeon Milli Hareketinin ezici zaferi ile sonuçlandı. Seçimlerden sadece üç ay önce kurulmuş olan II.Simeon Milli Hareketi, iktidardaki Demokratik Kuvvetler Birliği ile Sosyalist Partiyi kolayca mağlup etti. Bulgar Parlamentosu 24 Temmuzda II.Simeon Milli Hareketi ile 21 sandalyeli HÖH' ün koalisyonunu resmen onayladı. HÖH bir kez daha muhalefettense iktidarda olmayı tercih etmiş ve dünya kamuoyunda "Bulgar modeli" olarak anılan etnik hoşgörü üzerine tam temsil uygulaması devam etmiş oldu. Bu hükümette HÖH'e iki de bakanlık verilmişti (Türbedar, 2005). Ancak Türk çevrelerde HÖH hakkında çıkan muhalif hareketler 2003 yerel seçimlerinde kendini gösterdi ve HÖH oylarında bir miktar düşme oldu.

Tablo 4: Bulgaristan demokrasi hayatında HÖH 'ün seçim performansları.

Seçim yılı	HÖH (%) oyları	HÖH Sandalyeleri (%)	HÖH Milletvekili sayısı
1990	6.0	5,75	23
1991	7.6	10,00	24
1994	5.4	6,25	15
1997	7.6 ¹	7,92	19
2001	7.5	8,75	21
2005	12.8	14,17	34

Kaynak: Central Electoral Commission of Bulgaria. (Bulgar Merkez Seçim Komitesi)

Muhalefet tarafında HÖH'e yöneltilen eleştiriler arasında, Türklerin kültürel hakları ve 'çifte vatandaş' statüsündeki Türklerin hakları konusunda yavaş davranıldığı, Baş müftülüğün kurumsallaştırılmasında eksiklikleri bulunduğu, vakıf mallarına sahip

1 Bu seçimde HÖH, yeşiller ittifakıyla birlikte seçime girmiştir. HÖH ittifakta oylarını artırsa da, Türk oylarının sadece %52'sini almıştır.

çıkılmadığı, işsizliğin giderilemediği, Türklerin yeterince temsil edilmediği gibi konular bulunuyordu. Ancak 2005 genel seçimlerden çıkan sonuç her şeye rağmen Türk seçmenin HÖH' ün arkasında birleştiğini gösteriyor.

Bulgaristan'ı AB'ne sokan ve halen de görevde bulunan Meclisi belirleyen 25 Haziran 2005 seçimlerine ayrı bir bölüm ayırmakta fayda vardır.

2.5.1.3. Haziran 2005 Genel Seçimleri Ve HÖH

Bu seçimlerde Ahmet Doğan'ın liderliğindeki HÖH, kendisi açısından tarihi diye nitelendirilebilecek bir zafer elde etti. Oyların % 12.81'ini alan HÖH, 34 milletvekili çıkardı ve Bulgar parlamentosunda oyların % 30.95'ini alan Bulgaristan Sosyalist Partisi (BSP) ve % 19.88'ini alan Kral II.Simeon Ulusal Hareketinin (NDSV) ardından en büyük üçüncü parti konumunu elde etti (2005izbori.org, 2005). Bu seçimler sonrasında yaşanan hükümet kurma çalışmaları ve HÖH' ün bu süreçte oynadığı rol oldukça önemlidir.

25 Haziran seçimlerinin HÖH açısından büyük bir zaferle sonuçlanmasının arkasındaki nedenlere bakıldığında şu gerçeklerle karşılaşılacaktır:

Türklerin geçmiş tecrübelerden, diğer Türk partilerine verilen oyların seçim barajı nedeniyle mecliste temsil edilemediğini daha iyi görmesi ve geçmiş seçimlere nazaran oylar daha az bölünmesi,

HÖH' ün lideri Ahmet Doğan'ın asimilasyon döneminden beri Türk haklarının savunucusu konumunda öne çıkmasına karşın, diğer Türk parti liderlerinin haklarındaki değişik iddiaların bulunması¹,

Türkiye'deki aynı zamanda Bulgar vatandaşı olan seçmenin yüksek katılımı,

Seçime katılım oranları Bulgar arasında oldukça düşükken, Bulgaristan Türkleri arasında çok daha yüksek olması,

HÖH teşkilatının iyi çalışması ve Türkler arasında dernekleşme anlayışının geçmişe nazaran gelişmesi,

1 Örneğin, Demokratik Adalet Partisi lideri Nedim Gencev, asimilasyon kampanyası zamanında komünist rejim ile işbirliği yapmakla suçlanmaktadır.

ATAKA partisi çatısı altında birleşen aşırı milliyetçi Bulgar oluşuma karşı Türkler ve diğer azınlıklar arasında gelişen tepki refleksi (Ekici, 2005).

2005'te yapılan genel seçimler Bulgaristan'da, komünizmin çöküşünden beri görülmemiş derecede renkli bir parlamento ortaya çıkardı: Tek başına iktidar olmak için yeterli çoğunluğa ulaşamamış yedi parti meclise girdi. Sosyalist Parti toplam oyların %31'i ile 240 sandalyeli ve tek kamaralı Parlamentoda 82 sandalye kazandı. Seçime iktidar olarak giren II.Simeon Milli Hareketi oyların %20'sini alarak (53 sandalye) ile ikinci, HÖH ise %13 (34 sandalye) ile üçüncü oldu (2005izbori.org, 2005).

Seçimin iki büyük sürprizi vardı; birisi, seçmenin yaklaşık %10'nu teşkil eden Türk azınlığın 4 partisinden biri olarak seçime giren HÖH' ün %13 oy alması; ikincisi ise, ikinci dünya savaşı öncesinde başta Almanya ve İtalya olmak üzere olarak birçok Avrupa ülkesini etkisine alan ve felakete sürükleyen faşist ve ırkçı politikayı 2005 yılında benimseyen ATAKA partisinin beklenenin iki katından fazla oy alarak meclise girmesiydi (Türbedar, 2005).

Seçim sonuçlarının açıklanmasından itibaren yaklaşık bir ay hükümet kuma kulisi yapan BSP, HÖH' ten olumlu yanıt almış fakat başka hiçbir parti bu ikiliye dâhil olmayınca cumhurbaşkanına sundukları 116 milletvekili azınlık hükümeti güvenoyu alamamış, görevi iade etmek zorunda kalmıştır. Seçimlerden ikinci çıkan iktidar partisi Simeon II hareketi (NDSV) de uzun kulisler neticesinde 121 sandalyeyi bir araya getirecek hükümeti oluşturamamıştır. Ortaya çıkan hükümet krizi erken seçimi gündeme getirdiği sırada HÖH kendi inisiyatifi ile BSP ile NDSV' yi uzlaştırmayı başarmış ve oluşan BSP-NDSV-HÖH koalisyon hükümetine de *AB hükümeti* adını vermişlerdir. Yeni hükümette HÖH üç bakanlık almıştır: Başbakan Yardımcısı ve Doğal Afetler Bakanı Emel Ethem, Çevre Bakanı Cevdet Çakırov ve Tarım Bakanı Nihat Kabil. Halen görevde bulunan Bulgaristan hükümetine bakıldığında Türklerin siyasi temsilinin yeterli olduğu söylenebilir. Ancak hükümetin bazı uygulamaları¹ ve

¹ DSB ile ırkçı ATAKA Partisi tarafından gündeme getirilen ve Bulgaristan (AB) dışında yaşayan vatandaşların oy kullanması için seçimden önceki son bir yılda en az 3 ay Bulgaristan'da ikamet etme şartı getiren yasa değişikliği 55'e karşı 111 oyla kabul edilmişti. Hükümet ortağı HÖH, değişikliğe tepki göstererek genel kurul salonunu terk etmişti. Yoğun tartışmalarla 15.02.2007 oturumunda kabul edilen

Türklerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde Türkçenin zorunlu ders olması veya Türk okulu gibi oyalanan Türk talepleri aslında HÖH' ün yeterince etkin olamadığı sonucunu göstermektedir.

2.5.2. Diğer Partiler

Bulgaristan'da siyasi partilerin serbest bırakılması ile birlikte HÖH' ün yanı sıra Demokratik Gelişim Hareketi, Demokratik Adalet Partisi ve Türk Demokrat Partisi isimleriyle üç Türk partisi daha kurulmuştur (wikipedia.org, 2007). Takip eden yıllarda isim olarak da HÖH'e benzerliğiyle dikkat çeken Ulusal Hak ve Özgürlükler Partisi, Güner Tahir liderliğinde kurulmuştur. Bunların yanında toplam parti sayısını 8-10' a çıkaracak oluşumlar mevcut olmak birlikte, bu sayı Bulgaristan'da Türklerin siyasi temsilinin iyi seviyesini değil oyların bölünmesiyle daha az temsil edilmesini göstermektedir. Bunun yanında, HÖH' ün dışındaki hiçbir siyasi oluşumun Bulgaristan Türkleri tarafından HÖH'e alternatif olarak düşünülmediği 2005 seçimleriyle ortaya çıkmıştır.

HÖH, Haziran 2005 seçimlerinde elde ettiği potansiyel ile AB parlamentosuna da 4 milletvekili sokabilmenin hesabını yapacak güce erişmiştir. Lakin oy potansiyeline sahip kimi isimlerin HÖH içinde yer almaması, Türklerin oylarının bölünmesine yol açabilecektir. Gerçekten de Güner Tahir liderliğindeki Ulusal Hak ve Özgürlükler Hareketi ve Nedim Gencev liderliğindeki Demokrasi ve Adalet Partisi, 2003 yerel seçimlerinde az da olsa oy kaymalarına sebep olmuştu. 2001 parlamento seçimlerinde 340 bin olan HÖH' ün oy oranı, 2003 yerel seçimlerinde Türk ve Müslüman nüfusun sorunlarının çözülmemesi ve yolsuzluk iddiaları gibi nedenlerin de etkisiyle 234 bine düşmüştü. Fakat Haziran 2005 seçimleri bu oy bölünmesi endişesinin yersiz olduğunu göstermekle birlikte, siyaseten tanınmış isimlerin ayrı partilerle siyasi hayatına devam ediyor olması bu potansiyeli sürekli canlı tutacağı değerlendirilmektedir.

Türklerin Mecliste temsilini olumsuz etkileyecek ikinci olay da yukarıdaki dipnotta bahsi geçen yasa değişikliğidir. Bu yasa değişikliğinin HÖH' ün oylarına yapacağı olumsuz etkinin anlaşılmasını kolaylaştıracak, 2005 genel seçimlerinden bazı rakamları

söz konusu tasarıyla yaklaşık 3 ay sonra gerçekleştirilecek AP milletvekili seçimlerinde Türkiye'deki Bulgaristan Türkleri oy kullanamayacak (haberler.com, 2007).

hatırlatmakta fayda vardır. Haziran 2005 seçimlerinde kullanılan toplam 75.245 yurt dışı oylarının %56'sını teşkil eden 42.321'i Türkiye'de kullanılmıştır. Ayrıca partilerin yurt dışından aldıkları oylara bakıldığında yurt dışından ikinci en çok oyu alan Simon II hareketinin 13.432 oyundan sonra 1.000 ila 1.500 oy alan partiler gelirken; HÖH' ün yurt dışından 40.626 oy aldığı görülmektedir (2005izbori.org, 2005). Ayrıca bu yeni yasa değişikliği AB üyesi ülkeleri istisna kabul ettiğinden diğer partilerin yurt dışı oylarına ciddi bir etki yapmayacağı düşünülen değişiklik Türkiye'deki Bulgaristan vatandaşı olan göçmenlerin temsil hakkına vurulmuş önemli bir darbedir.

2.5. Bulgaristan Siyasetinde Türkler

Bugün itibariyle Bulgaristan'da Türkler siyasi temsilcilerini son derece etkin bir şekilde gerçekleştirmektedir. Hatta oluşan konjonktür, Dünyada '*Bulgaristan Modeli*' diye anılacak kadar azınlıkların temsili sorununa iyi bir çözüm alternatifi olarak anılmaktadır. Etnik hoşgörüyü dayalı kurucu unsurun bütün siyasi hakları tanınması ve azınlık unsurunun da bütünleştirici bir politikayla demokrasi adına bu hakları yanlış değerlendirmelerden son derece uzak bir anlayışla kullanması esasına dayalı '*Bulgaristan Modeli*' gelinen bugünkü durumda kısmen tehdit altında denilebilir. Tamamıyla karşılıklı iyi niyet üzerine inşa edilen bu modelin karşısındaki asıl tehdit unsuru yükselen Bulgar ırkçılığıdır. Başta Türkler olmak üzere ülkede yaşayan, Musevi ve Çingene gibi diğer azınlık unsurları ülke için tehdit olarak gören ve son derece ırkçı politikaları savunan ATAKA¹ partisi son seçimlerde (%4'lük seçim barajını aşması bile beklenmezken) toplam oyların %8,14'ünü teşkil eden 296.848 oy alarak 21 milletvekili ile meclisteki dördüncü büyük parti olmuştur (2005izbori.org, 2005). Ancak tablonun bu kadar da karamsar olmadığına bir kanıt olarak; seçim sonuçlarının açıklandığı ilk andan itibaren, toplam oyların yaklaşık %90'ını temsil eden diğer bütün partilerin, '*NATO ve AB karşıtı ATAKA ile asla koalisyon düşünmüyoruz*' açıklaması

¹ 2005 seçimleriyle parlamentoya girmesi yasallaşan ATAKA, daha parlamentonun ilk açılış gününde ırkçı tutumunu sürdürmüş ve Türk isimlerinin tekrar Bulgar "-ov" takılarıyla değiştirilmesi, Bulgar ulusal televizyonunda Türkçe yayını yasaklanması, Çingenelerin de çalışma kamplarına gönderilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Yine, hükümet kurma çalışmalarının çıkmaza girmesiyle ortaya çıkan erken seçim havasında ATAKA tarafından yapılan gösterilerde, seçim öncesi olduğu gibi, ana tema Türk karşıtlığı olmuştur. Bu Gösterilerde "Bulgaristan'ı Bulgarlara Geri Verelim," "HÖH Hükümet Dışına!!," "Yeniçeri Stanişev," "Yeni Türk Esaretine Hayır" gibi pankartlar açılmış ve bunlara uygun sloganlar atılmıştır. Neticede, on beş yıldan beri etnik hoşgörünün hakim olduğu Bulgar siyasi hayatında tansiyon yükselmiş ve etnik kutuplaşma tehlikesi ortaya çıkmıştır (Ekici, 2005: 137).

söylenbilir (Ekici, 2005:137). Gelişen olayların seyrine göre artan ATAKA taraftarlarına karşı Bulgaristan'daki azınlıklar için sığınacak en uygun liman HÖH' dür. Bu bağlamda etnik hoşgörüye dayalı Bulgar Modelinin de sonu anlamına gelecek böyle bir kutuplaşmada ATAKA' nın artan oylarıyla birlikte HÖH' ün de oylarının artıp %20'lere ulaşabileceği öngörülebilir.

2.6. Bulgaristan – Türkiye İlişkilerinde Türk Azınlıkların Etkisi

Bulgaristan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin en belirleyici unsuru daima 'Bulgaristan Türkleri' olmuştur. Daha da özelde Bulgaristan'ın; bünyesinde barındırdığı ve nüfusunun da %10' unu teşkil eden Türk vatandaşlarına olan politikası iki ülke ilişkilerinin de nabzını teşkil etmiştir. İki ülke arasındaki ilişkileri belirleyen ikinci husus ise; soğuk savaş döneminde Bulgaristan SSCB'nin en sadık müttefiki olma iddiası ile dış politika üretirken (Demirtaş-Coşkun, 2001b: 227), Türkiye'nin de SSCB'yi en büyük tehdit olarak görüp batı bloğuna yanaşmasıyla oluşan statüdür.

Bu ilişkilerde 1920'lerin başındaki kısa bir dönem¹ ve soğuk savaşın bitmesinden itibaren geçen yaklaşık 15 yıllık sürecin dışında kalan dönem daima problemlili ve gergin olmuştur.

1920'li yılların başında Balkanlar'daki sınırlar kısmen netleşmiş ve bölge ülkelerinde genel bir *statükoyu yerleştirme* ve sınırlarının meşruiyetini sağlama politikası izleme teamülü belirlemiştir. Bu durum Türkiye'nin önderliğinde kurulan Balkan Antantı ile sonuçlanırken; bölgede bu doğrultuda hareket etmeyen tek ülke Bulgaristan olmuş ve ısrarla Balkan Antantı'ndan da uzak durmuştur (Demirtaş – Coşkun, 2001a: 11). Bulgaristan o tarihte oluşan durumu asla kabullenmemiş, geçici bir süreç olarak algılamış, sürekli kaybettiği toprakları geri kazanacağı fırsatı kollamış ve İkinci Dünya Savaşını da bu fırsat olarak değerlendirmiştir. Böylesine gergin bir ortamda yürüyen ikili ilişkiler Almanya'nın İkinci Dünya Savaşında yenilip bölgeyi Ruslara terk etmesiyle daha da soğuk bir seyir almıştır. 1946 – 1989 yılları arasını kapsayan ve Bulgaristan tarihine komünist dönem olarak geçen süreçte ise; oluşan durum gereği iki

¹ Bulgaristan Türkiye'nin milli mücadelesini desteklemiştir. Bunun sebebi ise; Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalamak zorunda kaldığı Neuilly Antlaşması'ndan memnun olmayan Bulgaristan'ın, 'Türkler Sevri geçersiz kılsa, bu durum Neuilly'nin geçerliliğini de tartışılır hale getirir' düşüncesidir (Demirtaş – Coşkun, 2001a: 9).

defa göç anlaşması yapılmasının dışında hep iki kutuplu dünyanın adeta ayırım noktası veya artı ile eksi ucun birbirine en yakın olduğu noktayı teşkil eden iki ülke oldukça güvensiz ilişki içerisinde olmuştur (Lütem, 2000: 43; Demirtaş-Coşkun, 2001b: 229). Zaman zaman kısa iniş – çıkışlar içeren ilişkiler kısmen yumuşadığı bir dönem olan 1970 ‘li yılların sonunda (Lütem, 2000: 44) ortaya çıkan asimilasyon politikası ile tekrar ilişkiler son derece sertleşmiştir (Lütem, 2000: 252–262).

Uzun notalar düellosu ve göz dağı vermelerle, diplomatik anlamda karşılıklı sert mesaj sayılabilecek tavırlar koyularak gelişen ve gerilen Türk – Bulgar ilişkileri (Lütem, 2000: 5 - 66) Jivkov devrilip de asimilasyon politikasına son verilinceye kadar artan bir sertlikte seyretti.

İki ülke arasındaki ilişkilerin belirleyicisinin Bulgaristan Türkleri olduğunun en bariz göstergesi olarak, Jivkov’un devrilmesi ve Türklere uygulanan asimilasyon politikasının bitirilmesi ile birlikte ilişkilerin de süratle normalleşmesi gösterilebilir (Demirtaş-Coşkun, 2001a: 53). 1990’lı yılların başında; HÖH’ ün seçime girmesinin engellenme çabaları, Türklere haklarının iadesini protesto gösterileri, iktidar partisinin Komünist partinin devamı olması gibi nedenler (Lütem, 2003: 57–58) Türkiye’yi ihtiyatlı davranmaya sevk etmişse de zamanla bu kaygılar giderilmiş ve Bulgaristan, Türk azınlığın barışçı bir şekilde sisteme entegrasyonunu başarıyla sağlamıştır. Ayrıca iki ülke arasında üst düzey devlet adamları görüşmeleri gerçekleştirilmesi ve değişik defalar Bulgar yönetimi asimilasyon politikası nedeniyle özür dilemiş olması (Turan, 2003: 28) da bu yakınlaşmayı hızlandırmıştır.

Bulgaristan – Türkiye ilişkilerinde önemli bir parametre de, Bulgaristan’ın AB ve NATO üyelik çabalarıdır (Demirtaş-Coşkun, 2001a: 71). Bu kapsamda özellikle NATO üyeliği için Türkiye’nin desteğinin şart olduğu ve AB üyeliği için de azınlık sorunlarını çözmesi gerektiğinin bilincinde olan ülkenin bu zorunlulukları da ilişkilerin iyi seyrini gerektirmiştir¹. Bu gerçek aynı zamanda, Bulgaristan’ın AB ve NATO üyeliğinin gerçekleşmesi ile birlikte ilişkilerin de tekrar soğuyacağı, bu ülkenin bağımlılığını azaltacağı anlamına gelebilir. Ayrıca mevcut durumda Türkiye’nin halen aday olduğu AB’ye girebilmesinin bir şartı da, Bulgaristan’ın da dâhil olduğu 27

¹ Bulgaristan’ın uzun yıllar kemikleşmiş sorunlarını kendi adına taviz vererek çözümlemesinin örnekleri: Makedon vatandaşlarının ana dilini tanıma, Türkiye’yle olan sınır problemini giderme...

ülkenin tek tek onay vermesidir. Üstelik Türkiye'nin AB üyeliğinin, ülkedeki Türk azınlıkların nüfus oranını sürekli belli bir seviyenin altında tutmak isteyen Bulgaristan için çok istenen bir durum olmadığı gerçeği göz ardı edilmemelidir¹. Bu durum ilişkilerde bağımlılığı kısmen tersine çevirmiş görünmektedir.

Bulgaristan'ı Türkiye'ye yakınlaşmak durumunda bırakan diğer bir neden de; komünist rejimin uyguladığı asimilasyon politikaları nedeniyle İslami Ülkeler Örgütü'nün kara listeye aldığı Bulgaristan'ın, İslam dünyası ile ilişkilerini normalleştirmek için Türkiye'yi aracı kılmak istemesidir (Demirtaş-Coşkun, 2001a: 88).

Bulgaristan'ın NATO'ya ve AB'ye üyeliğinin gerçekleşmesinin yanında yeni oluşan dünya dengelerinde İslam dünyasının daha etkisizleşmiş olması bu ülkenin Türkiye'ye bağımlılığını neredeyse tamamen bitirmiştir. Bu parametrelerin vardıracağı sonuç: Gelecekte Bulgaristan – Türkiye ilişkilerinde geçen 10 yıla nazaran daha soğuk ve Türkiye – AB ilişkilerine paralel bir seyir beklenmelidir.

Ancak yine de bugün gelinen noktada Bulgaristan ile Türkiye ilişkiler ticari anlamda oldukça ileri seviyeye ulaşmıştır. Bulgaristan yıllık ithalatının %7,13 'ünü, ihracatının ise % 10,3'ünü Türkiye'den yapmaktadır (foreigntrade.gov.tr, 2007).

İkili ilişkilerin iyi durumda olması için bu kadar çok neden varken ve ilişkilerin de iyi seviyede olmasına karşın hala iki ülke arasında bir takım sorunlar da mevcuttur. Doğal olarak bu sorunlardan önemli bir kısmı Bulgaristan Türklerinin sorunlarıdır:

Türk azınlığın yoğun olarak yaşadığı bölgelerin diğer yerlere nazaran geri kalmış olması (Turan, 2003: 43),

Devletin üst düzey kamu görevlerinde ve orduda üst kademelerde Türklerin yeterince temsil edilmemesi (Lütem, 2003: 60),

Türkleri azınlık olarak tanınmayıp *anadili Bulgarca olmayan vatandaşlar* söyleminde ısrar edilmesi,

Türklerin yoğun yaşadığı bölgelerde Türkçenin zorunlu değil, seçmeli ders olması,

¹ Dünyanın değişik ülkelerindeki üniversitelerde edebiyat ve kültür dersleri veren Prof. Nikola Georgiev, bir gazeteye verdiği söyleşide, "Türkiye Avrupa Birliği'ne girerse, Bulgaristan her anlamda Türkleştirilecektir" demiştir (bg-turk.com, 2007).

Türkçe televizyon yayınlarının yetersiz olması,

Ülkede birçok yabancı ülkenin okulu varken Türk okuluna izin verilmemesi,

Kamulaştırılmış vakıf mallarının tamamen iade edilmemiş olması,

PKK terör örgütünün bu ülkede faaliyette bulunması (Demirtaş-Coşkun, 2001a: 101),

Son olarak da; Haziran 2005 seçimlerinde daha belirgin olarak ortaya çıkan Türk karşıtı, ırkçı hareketin rahatsız edici yükselişi de ikili ilişkilerde geleceğe yönelik potansiyel bir problem kaynağıdır (Türbedar, 2005).

BÖLÜM 3: YUNANİSTAN TÜRKLERİ VE SİYASİ HAKLARI

3.1. Yunanistan Cumhuriyeti

Tarihte ilk defa Yunanistan'a yerleşenlerin deniz yolu ile ülkenin doğusuna gelen Taş Devri uygarlığından Asyalılar olduğu düşünülmektedir. Takip eden yüzyıllar boyunca birçok medeniyete yataklık eden bölgede; Minos uygarlığı, Miken uygarlığı, İyonya, Grekler ve Roma imparatorluğu yaşamıştır (Ülkeler Ansiklopedisi, 1991: 249). İnsanlığın ilk büyük aydınlanma evresi olarak bilinen MÖ 6. yüz yılda, bu aydınlanmanın baş mimarları İyonyalılar olmuştur (Sander, 2001a: 39). İyonyalılardan sonra Ege'nin batı yakasında oluşan Grek uygarlığı, demokrasi ve eşitlik kavramında oldukça iyi seviyelere ulaşmış olup, yaşadıkları dönem için diğer uygarlıklardan bu özellikleri ile ayrılmışlardır. Grek uygarlığının doğulu anlayışla asimile olarak özelliğini yitirmesiyle birlikte, küçük bir kent devletten artan bir hızla imparatorluğa dönüşen Roma Cumhuriyeti bölgede hâkimiyeti ele geçirdi (Sander, 2001a: 42). Tarihteki ilk modern devlet kabul edilen ve halen günümüzde başta hukuk olmak üzere birçok uygulamalarının etkisini gördüğümüz Roma, ülke birliğini koruyamaması nedeniyle MS 4. yüzyılda doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrıldı ve Yunanistan topraklarının olduğu bölge Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğunda kaldı (Akman, 2006: 141). 1453 yılında İstanbul'un Osmanlı İmparatorluğuna geçmesi ile birlikte son bulan Bizans İmparatorluğunun bölgedeki üstünlüğü de Türklere geçti. Yaklaşık 400 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalan Yunanistan 18. yüzyıldan itibaren batının da teşviki ile bağımsızlık sürecine girdi ve neticede Osmanlı İmparatorluğu daha önce özerkliğini tanıdığı bölgenin bağımsızlığını da Mayıs 1832'de tanımak zorunda kaldı. Bu şekilde günümüz Yunanistan'ının çekirdeği sayabileceğimiz küçük devlet kuruldu.

3.1.1. Yunanistan'ın Tarihi

Yukarıda belirtildiği gibi Batılı büyük devletlerin yoğun desteği ile 1821-1829 arasında Yunanlarca sürdürülen bağımsızlık isyanı sonuç vermiş ve Yunanistan; Mora yarım adası bölgesinde bugünkü yüzölçümünün yaklaşık üçte biri büyüklüğünde bir alanda

750 000 nüfuslu küçük bir ülke olarak tarih sahnesine çıkmıştır (Hatipoğlu, 2001: 34-36). Bu tarihten itibaren de sürekli genişleme kaygısı gütmüştür¹.

3.1.1.1. Genişleme Dönemi

Dünya tarihinde bu kadar az gayretle ve bu kadar büyük dış destekle bu kadar hızlı genişleyen ülke çok nadir rastlanır bir gerçek olmakla birlikte son birkaç yüzyılda örneği olmayan bir gelişmedir. Zayıflayan ve sürekli küçülen Osmanlı devletinden kopan topraklar Batılı Büyük Devletler ile Rusya arasındaki rekabetin adeta uzlaşma noktası olan Yunanistan'a terk edilmiştir. 1830' dan sonra sırasıyla; 1864 'te İngilizlerin kontrolünde bulunan 7 ada, 1881 'de Rusya'nın talebiyle Girit haricindeki 13.500 km² 'lik Osmanlı toprağı, 1897 'de Rusya'nın baskısı ile yapılan sınır düzeltmesinde önemli miktarda Osmanlı toprağı, 1912-13 Balkan savaşları neticesinde Batı Trakya'nın büyük bölümü, Girit ve bir çok Ege adası ile Güney Makedonya, 1919-20 Batı Anadolu işgali ile bu bölgenin Polatlı 'ya kadar uzanan bölümü Yunanistan'ın olmuştur. Bu olağan üstü genişlemede, adı geçen ülkenin silah kullanarak elde ettiği topraklar olarak Balkan savaşı sonrası ele geçirdiği yerler gösterilebilir, bunun dışındaki bütün kazanımları dış aktörlerce organize edilmiş planlar sonucu ortaya çıkmıştır (Akman, 2006: 146). Ancak 1922 'de karşılaştığı sert Anadolu direnişi batı Anadolu ve Doğu Trakya'daki toprakların kaybı ile neticelenmiş, ikinci dünya savaşında ise bütün ülke önce İtalya sonra'da, Almanya tarafından işgal edilmiştir. Bu savaşın ardından yine hiçbir bedel ödemedi Oniki Adalara da sahip olan Yunanistan bugünkü sınırlarına ulaşmıştır (Barutçu, 1999: 225).

3.1.1.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönem

İkinci dünya savaşının sona ermesi ile birlikte oluşan iki kutuplu dünya düzeninde kendine batı bloğunda yer bulan² Yunanistan, bir yandan kuzeyden Doğu bloğu ülkelerce çevrelenmenin kaygısını, diğer yandan da ezeli hasım gördüğü Türkiye ile

¹ Yunanistan'ın kurulduğu 1830 'lardan itibaren devlet politikası olarak benimsediği ve "Beş denizli, iki kıtalı büyük Yunanistan" şeklinde özetlenen *Megali İdea*, bugünkü Yunanistan topraklarına ilaveten Güneydoğu Arnavutluk, Güney Makedonya, Doğu Trakya, İstanbul, Batı Anadolu ve doğu Karadeniz uzanımı ve Kıbrıs adasının tamamını içeren geniş coğrafyada Bizans kökenli bir devlet kurma ideolojisi anlamına gelmektedir (Hatipoğlu, 2001: 35).

² İkinci dünya savaşının bitmesiyle birlikte başlayan, komünistlerle milliyetçilerin iç savaşı yaklaşık 5 yıl sürmüş (1944-49) ve nihayetinde ABD' nin desteğiyle komünistler mağlup edilip, batı bloğu mensubu bir yönetim kurulmuştur (Akman, 2006: 149).

aynı blokta yer almanın çelişmesini birlikte yaşadı. Bu dönemde ortak *karşı blok tehdidine* karşı Türkiye ile sıcak ilişkiler geliştirme yoluna giren Yunanistan, Kıbrıs sorunu ortaya çıkması ile birlikte, aynı Türkiye'yi kendisi için birinci öncelikli tehdit olarak algılamaya başlamıştır. Krallık, Askeri idare, Demokrasi arasında inişli çıkışlı bir grafik çizen ülkede 1974 sonrasında askerinin kendiliğinden yönetimi sivillere bırakması ile birlikte kısmi bir istikrar oluşmuş (Sönmezoğlu, 2000: 766), 1981 yılında ise AB¹ 'ye tam üyeliği gerçekleştirerek hıza normalleşmiştir. Takip eden yıllarda sadece Kıbrıs'la yetinmeyip, Ege üzerinde de birçok sorun ortaya çıkaran Türkiye ve Yunanistan, adeta iç dinamikleri canlı ve bir arada tutmak için bu problemleri bir harç gibi kullanmıştır. Bu gerginlikte; her iki ülkenin de ekonomik sıkıntıları bir tarafa bırakarak süratle silahlanmaya gitmesinden yararlanan küresel silah sanayisini elinde bulunduran büyük güçlerin de katkısı olduğu tahmininde bulunmak gerçekçi bir yaklaşım olacaktır.

Özellikle 1999 sonrasında dış politikada daha yumuşak bir tutum sürmeye başlayan Yunanistan, 2001 yılında Avro' ya geçişle birlikte Avrupa ile bütünleşme yolunda bir adım daha atmış, bunun sonucu olarak da AB prensiplerine daha fazla riayet etme, komşuları ile ilişkilerini normalleştirme, azınlık haklarına saygı gösterme gibi zorunlulukları daha fazla duymaya başlamıştır (Akman, 2006: 150).

3.1.2. Yunanistan' ın Kimlik Kartı

Avrupa'nın Akdeniz'e uzanan üç büyük kolundan en doğudakini oluşturan Yunanistan 131.957 km² 'lik yüzölçümüne sahiptir (Sönmezoğlu, 2000: 765). Büyük çoğunluğu denizlerle çevrili ülkenin dört sınır komşundan; Arnavutluk ile 282 km, Makedonya ile 228 km, Bulgaristan ile 494 km, Türkiye ile 206 km' lik kara sınırına sahiptir (Akman, 2006: 137). Mora Yarımadası ve adalar, Epir, Tesalya, Ege Makedonyası ve Batı Trakya olmak üzere beş coğrafi bölgeden meydana gelmiştir (Hatipoğlu, 2001: 34). Ülkenin yaklaşık beşte biri adalardan oluşmakta olup, toplamı 1400 civarında olan irili ufaklı adadan 149' unda yerleşim vardır. Ülkenin 10.688.058 (ulkeler.net, 2007) olan nüfusunun şehirleşme oranı yüzde ellidir. Önemli yerleşim yerleri; Atina (Başkent), Pire, Selanik, Larissa, Patras, Kandiye (Girit), Yanya, Gümülcine' dir (Duran, 1997:

¹ O tarihteki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET).

37). Nüfusun %98'ini Yunan ırkı oluştururken¹, geriye kalan kısmının büyük bölümünü Makedon ve Türkler meydana getirirken, az sayıda Arnavut, Bulgar ve Çingeneden oluşan, diğer unsurlar mevcuttur (ulkeler.net, 2007). Bütün bunların yanında ülkede sayıları 350.000 – 600.000 arasında değişen Arnavut göçmen işçi yaşamaktadır. Yunanistan diğer unsurları Helen olarak açıklama çabasına paralel olarak, Arnavut işçileri de Ortodoksluğu kabul edip, kendilerine bir Yunan ismi alarak bu ülkenin vatandaşlığına geçmeleri kaydı ile kabul etmektedir. Ülkede resmi dil Yunancanın yanında; Makedonca, Türkçe, Arnavutça gibi diğer diller ve lehçeler konuşulmaktadır (Akman, 2006: 139). Nüfusun önemli çoğunluğunun Ortodoks olmasının yanında dikkate değer miktarda Katolik ve Protestan da mevcuttur. Ayrıca azınlıklarla ilişkili olarak az miktarda Müslüman ve diğer inanç mensupları vardır (Ülkeler Ansiklopedisi, 1991: 251).

3.1.3. Temel Göstergeler

Yunanistan'ın uluslararası arenadaki yerini tam olarak tespit etmek için bakılması gerek bazı göstergeler, aşağıdadır:

GSYİH	: 251.7 milyar dolar
İşsizlik	: %9,2
Enflasyon	: % 3,3 (2006)
İthalat	: 59.12 milyar dolar (2006)
İthalat ürünleri	: Endüstri malları, gıda maddeleri, yakıtlar, kimyasallar.
İthalat ortakları	: Almanya %12.7, İtalya %12.4, Rusya %7.8, Fransa %5.7, Hollanda %5.5, Suudi Arabistan %4.1 (2005)
İhracat	: 24.42 milyar dolar (2006)

¹ Yunanistan'ın resmi tezine göre; bugünkü Yunan vatandaşları 3 bin yıllık Helen ırkının devamı olup tamamen saf (arî) bir ulustur. Bu teze göre; sayıları 150.000 olan Batı Trakya Türkleri *Müslüman Helenler*, 400.000 kişilik Makedon grup *Slavca konuşan Helenler*'dir.

İhracat ortakları (2005) : Almanya %12.4, İtalya %10.4, Birleşik Krallık %6.7, Bulgaristan %5.9, ABD %5.3, G. Kıbrıs %5.2, Türkiye %5.1, Fransa %4.2

Dış borç tutarı : 301.9 milyar dolar (2006 verileri)

İnternet kullanımı : %29 kişi (ulkeler.net, 2006)

3.1.4. Yunanistan' ın Jeopolitiği

Yunanistan bulunduğu konum itibari ile Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kesiştiği kritik bölgede yer almaktadır (Hatipoğlu, 2001: 36). Son zamanlarda daha da önem kazanan enerji nakil hatlarının birçoğunun bir şekilde geçmek zorunda olduğu ülkenin, doğunun ham madde zenginliklerinin batıya aktarıldığı güzergâhta stratejik bir yerde olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Ayrıca merkezi Asya devletleri için hayat bağı anlamına gelen Akdeniz çıkışının üzerinde bulunan ülke özellikle Rusya için büyük öneme haizdir (Dugin, 2004: 174–175). Yunanistan; Bulgaristan'la birlikte Avrupa'nın doğu ve güneydoğu girişinde bir ön karakol konumundadır. Tarihte bu özelliği ile doğudan gelen istilaların karşılandığı veya karşı konulmak için birleşilen bölge olmuştur.

Bunun yanında Yunanistan'ın elinde bulundurduğu Girit ve Rodos adaları Doğu Akdeniz'de Kıbrıs'tan sonra en hâkim ve kritik üs durumundadır. Girit'in bu özelliği İkinci Dünya Savaşında kendini göstermiş, Alman ordusu çok büyük kayıpları göze alarak adayı istila etmiştir (Sander, 2001b: 146).

Bölgeye özellik kazandıran başka bir gerçeklik ise; Batılı devletlerin hemen hepsi bugünkü batı medeniyetinin ata yurdunun Yunanistan olduğunu düşünmesi ve tarihi köklerinin buradan yayıldığı bilgisidir. Bu inanç Yunanistan'ın çok az bir gayret ile kısa bir zamanda bu ölçüde genişlemesi ve ekonomik kalkınmasını da açıklamaya yardımcı olacaktır.

3.1.5. Nüfus Ve Sosyal Bilgiler

Nüfus : 10.688.058 (Temmuz 2006 verileri)

Nüfus yoğunluğu : 81 kişi/km²

Nüfus artış oranı	: ‰18
Başkent	: Atina
Yönetim şekli	: Parlamenter cumhuriyet
Ortalama yaşam süresi	: Erkek 77 yıl, kadın 82 yıl
Okuma yazma oranı	: ‰ 97

Yunanistan'ın vatandaşlarının saf Helen ırkından geldiği tezi çok sağlam dayanaklara sahip olmasa da¹ bugün itibariyle resmi politika bu istikamettedir. Ülkenin kuzeyinde Batı Trakya Türkleri Lozan antlaşması ile azınlık olarak tanınmış, Türkiye ile bu konuda karşılıklı yükümlülükler üstlenilmiş olmasına rağmen bu bölgedeki 150.000 Türkü “*Müslüman Helenler*” olarak tanımlayıp ‘Yunanistan’da Türk yoktur’ demektedir.

Yunanistan'ın *Saf Helen* tezinin yanlışlıkları sadece bu da değildir. Tesalya ve Epir bölgesinde yaşayan 500.000 civarındaki Ulah azınlığı Roma imparatorluğu zamanında Latinleşmiş “*Helen asıllı Vlaklar*” olarak tanımlamanın yanında, ülkenin Ege Makedonyası² diye adlandırılan coğrafi bölgesinde yaşayan ve Makedonca konuşan 350 ila 400.000 Makedon azınlık için de “*Slavca konuşan Helenler*” açıklaması yapılmakta ve bu azınlığın hemen hiçbir hakkı tanınmamaktadır (Hatipoğlu, 2001: 38–40).

Yine ülkenin tamamının Helen ve Bizans uyruklu olduğu iddiasındaki Yunanistan'ın bir çelişkisi de Epir bölgesine bütün soykırım ve sindirme hareketlerine rağmen olmaları gereken sayının çok altında da olsa yaşayan Arnavut nüfusu yok saymasıdır (Hatipoğlu, 2001: 39). Bütün bunların ötesinde halen bu ülkede göçmen işçi olarak bulunun önemli sayıdaki Arnavut nüfus da ari Helen ırkı düşüncesini rahatsız etmeye yetecek bir gerçektir.

3.1.6. Dış Politika

¹ Her yıl 29 Ocak' ta Batı Trakya'da onbinlerce Yunan vatandaşı “biz Türküz ve varız” yürüyüşleriyle bu ırkçı tezi kınamaktadır (Hüseyin, 2004: 30).

² Florina, Edessa, Kostira, Selanik, Kalkış şehirlerini içeren, Batı Trakya ile Büyük yarım adanın arasında kalan bölge.

Yukarıda değinildiği gibi, Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan ettiğinden itibaren dış politikasının ana eksenini 'Megali İdea' oluşturmuştur. İkinci dünya savaşı yıllarına kadar bu hedef doğrultusunda oldukça önemli aşama kaydetmesine rağmen, bu tarihten itibaren oluşan yeni uluslararası sistemde bulunduğu bölge itibari ile bu politikayı terk edip (veya erteleyip) sınırların değışmezliğini savunan statükocu bir tutum izlemek durumunda kalmıştır. Ancak kısa sürede keşfettiği *Türkiye karşıtlığının ulusal birlik ruhuna olağanüstü katkısı*, bu politikasını zaman zaman hırçınlaştırmıştır. Bu süreçte Yunanistan'ın dış politikasının başlıca aktörleri; Kıbrıs, NATO üyeliği, AB üyeliği ve Türkiye olmuştur.

3.1.6.1. Yunanistan Dış Politikası'nda Türk-Yunan İlişkileri

Yunanistan için Lozan Antlaşmasına kadarki süreçte Türkiye, siyasi hayatının sonuna gelmiş, toprakları paylaşılan ve Büyük Yunanistan için elde edilmesi gereken bir yerdir. Uluslararası ilişkilerde denk iki devlet asla değildir. Dolayısıyla ile de bu dönemde¹ sağlıklı bir ikili ilişkiden söz edilemez.

Yunanistan'da iktidarlar daha çok iç politik kaygılarla Türkiye politikası üretmiş ve genellikle de ilişkilerin gergin olması daha popüler bir iç politika malzemesi oluşturmuştur. Yönetimlerin iç politika kaygılarıyla davranarak iki ülke arasındaki ilişkileri sarsacak olaylara sebep olduklarının örneklerine fazlaca rastlanmaktadır. Gerçekten de, ilerleyen dönemlerde Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin bozulmasında oldukça önemli bir yere sahip bulunan Kıbrıs konusunun Yunanistan'da iç politika gündemine getirilişi ve Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi konusunun bir ulusal dava niteliği kazanması süreci dikkate alındığında, iç politika kaygılarının yoğun etkide bulunduğu görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Yunan halkının müttefikler yanında yer alarak İtalyanlara ve Almanlara karşı verdikleri savaşın karşılığı olarak Oniki Adalar ve Kıbrıs'ın Yunanistan'a verileceğinin vaat edilmesi bu bakımdan ilk örneği oluşturmaktadır (Balkaç, 1996: 103). Türkiye ve Yunanistan arasındaki statükonun bozulması dikkate alınmadan bu tarz bir politika izlenerek Yunan halkının ulusçu duygularının uyarılmış olması, ilerleyen dönemlerde sağduyulu düşünmeyi güçleştirmiş, izlenecek politikalarda ulusal kamuoyunun beklentilerinin

¹ 1830 – 1922 arası dönem kastedilmektedir.

aşırı ölçüde etkili olmasına yol açmıştır. Özellikle Yunanistan'ın; Kıbrıs'ın kendilerine terk edilmesi talebine Türkiye'nin engel olması ve tam bu sıralarda gerçekleşen ve tarihe 6/7 Eylül¹ olayları (Akşin, 2004a: 217) olarak geçen İstanbul Rum Azınlıklarına yönelik olaylar iyi bir süreç izleyen ilişkileri bozmuş ve bu tarihten itibaren Yunanistan tehdit tanımlamasını da değiştirerek tamamen Türkiye karşıtı bir mevzi almıştır (Hatipoğlu, 2001: 50).

Diğer yandan, iç savaş sonrası dönemde Yunanistan'da ve Kıbrıs'ta özellikle Kilise tarafından uyarılan Enosis² yönündeki ulusçu isteklerin gerçekleştirilebilmesini sağlamak için Yunanlı yöneticiler büyük ölçüde bir ikilem içerisine düşmüşlerdir. Bir yandan, 1949 yılına değin süren iç savaş sırasında sarsılan ulusal dayanışmayı yeniden sağlamak için çaba gösterilirken, diğer yandan da Yunan ulusal birliğinin sağlanmasına paralel olarak, soğuk savaşın getirmiş olduğu ulusal güvenlik kaygılarını azaltacak uluslararası bağlantıların kurulması gereği, Yunan devlet adamlarının Kıbrıs konusunda kamuoyunda yaygınlaşan Enosis isteklerini uluslararası gündeme getirmelerini güçleştirmiştir. Özellikle, büyük ölçüde İngiltere'ye bağımlı olan bir Yunanistan'ın, bu ülkeyle olan stratejik çıkar ve bağlarını sarsmasını göz ardı ederek bu ülkenin egemenliğinde bulunan bir ada üzerinde hak iddiasında bulunması uygun bulunmamıştır. Dolayısıyla, Kıbrıs konusunda Yunanistan'da resmi bir politikanın oluşması büyük ölçüde iç politik sistemin ve ulusal dayanışmanın yerleşmesine koşut olarak yürümüştür. Diğer yandan, İngiltere'nin Akdeniz bölgesinde üstlenmiş olduğu liderlik rolünü ABD'ye kaptırmaya başlaması da Yunanistan'ın İngiltere karşısında daha rahat hareket edebilmesini kolaylaştırmıştır.

3.1.6.2. Yunanistan Dış Politikası'nda Kıbrıs

Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki istemlerini uluslararası alana taşıma girişimlerinde de iç politika kaygılarının etkisini görmek mümkündür. 1952 yılında Papagos'un seçimlerde başarı kazanarak iktidara gelmesinde Kıbrıs konusunun ilk kez bir partinin programında yer almış olmasının ve Papagos'un, İngiltere'ye karşı Yunan kamuoyunun isteklerini savunabilecek ulusal lider olarak görülmüş olmasının etkili olduğu

¹ 6 Eylül 1955 günü bir gazetede '*Selanik'te Türk Başkonsolosluğuna bomba atıldı*' haberiyle İstanbul'da halkın galeyana gelerek Rumlara ve iş yerlerine saldırması olayı (Sönmezoğlu, 2000: 21).

² Kıbrıs adasının Yunanistan ile birleşmesi ideolojisi (Sönmezoğlu, 2000: 279).

söylenbilir (Akşin, 2004a: 217). Gerçekten de, Papagos, 1954 yılında Kıbrıs konusunu uluslararası gündeme taşıırken büyük ölçüde Yunan kamuoyunun göstermiş olduğu duyarlılığa ve Yunan kamuoyunda uyandırmış olduğu saygınlığa dayanmıştır.

Diğer yandan, Yunanistan'da özellikle 1960 sonrası dönem Türk-Yunan ilişkilerinin Yunan iç politikasındaki dalgalanmalardan etkilendiği dönem olmuştur. Züriç ve Londra Anlaşmalarıyla Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumları arasında hak ve statülerinin belirlenmiş olduğu ve garanti altına alındığı bir bağımsız Kıbrıs devletinin kurulmuş olmasına karşın, kısa bir süre sonra, Yunan ve Rum kamuoyunun Enosis yönündeki istemlerinden bütünüyle vazgeçmediği ortaya çıkmıştır (Birand: 487-488). Bu durum, Türkiye ve Yunanistan arasında ilişkilerin yeniden dostluk ve işbirliği çerçevesinde geliştirileceği ümitlerini suya düşürmüştür. Kısa süre sonra, Kıbrıs'ta Türk toplumuna yönelik şiddet hareketlerine dönüşen toplumlararası görüş ayrılıkları, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkileri temelden sarsarken Yunanistan'da bağımsız bir Kıbrıs'tan Enosis' e nasıl ulaşılacağına olası planları yapılmaya başlanmıştır. Enosis' in gerçekleşmesine en önemli engelin Türkiye oluşu karşısında Yunanistan, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesini güçleştirecek her türden önlemi alma yoluna gitmiş ve 1963-64 bunalımları sonrasında Kıbrıs Rum toplumuna askeri geç ve uzman yardımında bulunmaya başlamış, sayıları 20 bini bulan oranda asker gizlice Kıbrıs'a gönderilmiştir (Papandreu, 1988: 161-174). Bir yandan iç politikada Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması isteklerinin kamuoyu önünde siyasi partilere yüklediği sorumluluk, diğer yandan, Türkiye'nin Yunan kamuoyunun isteklerinin gerçekleşmesi önünde oluşturduğu engel, Yunan hükümetlerinin rasyonel davranmalarını güçleştirmiştir. İç çekişmelerin ötesinde, siyasi partiler, silahlı kuvvetler, kilise ve üniversitelerin Kıbrıs konusundaki duyarlılığı ve görüş birlikteliği, giderek, hükümetlerin Türkiye engelini iç politikada daha fazla gündeme getirmelerine ve Türkiye karşıtı ulusçu duyguların güçlenmesine yol açmıştır. Bir anlamda, hiçbir paylaşım gitmeden ve adada yaşayan Türk toplumuna azınlık hakları dışında hiçbir eşitlikçi hak tanımadan gerçekleştirilecek Enosis' i; gerek diplomatik görüşmeler gerekse sıcak çatışmalarla elde edilememesinin Yunan kamuoyunda yarattığı düş kırıklığı, yönetime karşı güveni sarsan bir konu olmuş, iktidar/muhalefet ayrımı içerisinde hükümetin başarısızlığı Türkiye faktörü ile giderilmeye çalışılmıştır.

Diğer yandan, Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan uyuşmazlık ve karşılıklı güvensizliğin yöneticilere iç politikada karşılaşmış oldukları sorunları gündemden uzaklaştırma ve kamuoyunda yönetime karşı oluşan tepkileri azaltma olanağı verdiği söylenebilir (Akşin, 2004a: 273). Bu bakımdan 1967 Nisan ayında Yunanistan'da gerçekleştirilen askeri darbe sonrasında iktidara el koyan yöneticilerin Türk-Yunan ilişkilerine ve bu arada Kıbrıs sorununa yaklaşımları ilginçtir. Askeri yönetimin iç ve dış politika çıkarları bakımından başarılı sonuçlar elde edebilmesi için ilgilendiği konuların başında Yunan kamuoyunun hemen tümünün ortak ilgisini üzerinde toplayan ve sivil iktidarların bir türlü ilerleme kaydedemediği Enosis konusunda ciddi adımlar atmak gelmiştir (Hatipoğlu, 2001: 44). Cunta aleyhinde oluşan kamuoyu tepkisi, bir bakıma, Enosis yolunda atılacak adımlara bağlı olarak değerlendirilmiştir. Ancak, cuntanın Kıbrıs konusunu iç politikada karşılaşmış olduğu kamuoyu tepkisini giderme amacıyla ele alışı, ortaya çıkan gelişmeler sonucunda cuntanın bu kararında isabetli davranmadığını göstermiş ve cunta aleyhine görüşlerin daha güçlenmesine yol açmıştır.

Diğer yandan, 1967 Kasımında ortaya çıkan Kıbrıs bunalımı sırasında askeri cuntanın sebep olduğu gerginliği gidermek amacıyla geri adım atması ve Türkiye'nin ileri sürmüş olduğu şartları kabullenmesi, ilerleyen dönemlerde Yunan iç politikasında askeri cunta liderlerine yönelik suçlamalara konu edilmiştir. Yunan kamuoyunda askeri cuntaya karşı yürütülen propaganda sırasında cuntanın ulusal çıkarlara ihanet ettiği ve Türkiye karşısında Kıbrıs konusunda sivil iktidarların kabullenemeyeceği ödünlerin verildiği ileri sürülmüştür.

3.1.6.3. 1974 Sonrası Dönem

Yunan iç politikası açısından Türk-Yunan ilişkilerinde yaşanan gerginliğin ve karşılıklı güvensizliğin söz konusu edildiği bir başka dönem ise 1974 Kıbrıs darbesi ile ortaya çıkmıştır (Akman, 2006: 149). Askeri cuntanın Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmasına yol açan darbe girişiminde bulunmasının ardından yaşanan olaylar Yunan iç politikasında köklü değişikliklere yol açmıştır. Türkiye'nin garantörlük sıfatına dayanarak bir dizi garantörler arası görüşmeden sonra Kıbrıs'taki Türk toplumunun hak ve statülerini korumak amacıyla askeri müdahalede bulunması dolaylı olarak Yunanistan'da askeri cuntanın iktidarı terk etmesine yol açarken Yunan ulusal dayanışmasının yeniden oluşturulması çabalarında sivil iktidarı ele alan yöneticilere

büyük bir olanak sağlamıştır (Akşin, 2004a: 272). 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında bir Türk-Yunan savaşı olasılığının gündemde olması, Yunanistan'da askeri cuntanın iktidardan uzaklaşması ile hükümete gelen Karamanlis' e cuntadan sivil yönetime geçişin sarsıntısız olmasını, iç çatışmaları önleme olanağını vermiştir (Birand: 249–252). Türkiye ile bir savaş olasılığı, sıklıkla vurgulanarak ulusal dayanışma korunmak istenmiştir.

Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesine olanak verdiği için suçlanan askeri cunta sonrasında iktidara gelen Karamanlis, böylesi bir ortam içerisinde, Yunanistan'da sivil yöneticiler, siyasi partiler, ordu ve halk arasındaki karşıtlıkları ortadan kaldırmak yönünde çaba gösterirken, Türkiye ve Yunanistan arasında bir savaş çıkabileceği olasılığını iç politikada sürekli gündemde tutmuştur.

Bu açıdan bakıldığında, Kıbrıs olayları ve Türkiye'nin askeri müdahalede bulunmasının, Yunanistan'da Karamanlis yönetimine cunta döneminde sarsılan ulusal dayanışmayı yeniden kurma olanağı tanıdığı söylenebilir. Gerçekten de, Türkiye'nin başlangıçtan beri iki aşamalı olarak düşündüğü Kıbrıs'a müdahalesinin ikinci aşamasının Karamanlis' in iktidara geçmesinden sonra, sivil liderlerle yürütülen diplomatik görüşmelerin başarısız kalması sonucunda gerçekleşmiş olması, bir Türk-Yunan savaşı riskinin daha fazla olduğu kanısını uyandırmış, Karamanlis' in bu olasılığı iç politikada gündemde tutarak dayanışmayı sağlamasına olanak vermiştir.

Türk-Yunan ilişkilerinin gerginliğini koruması ve barışçıl görüşmelere rağmen sorunlara her iki tarafı da memnun edecek bir çözümün bulunamaması, Yunan dış politikasında önemli değişikliklere yol açmıştır. Öncelikle, ABD ve NATO'nun Türk-Yunan uzlaşmazlığında Türkiye'ye karşı ılımlı davrandığı ve Kıbrıs olayları sırasında Türkiye'yi engellemediğine olan inançla, Karamanlis yönetimi, ulusal kamuoyunda yoğunlaşan ABD ve NATO karşıtı tepkileri dikkate alarak, Yunanistan'ın NATO askeri kanadından ayrılmasına karar vermiştir (Birand: 484). Ancak, Karamanlis' in bu kararı Yunanistan'ın Batı sisteminden kopması şeklinde yorumlanmamış, aksine, Karamanlis, Yunanistan'ın Avrupa'ya, Batı'ya ait olduğu inancını kamuoyuna benimsetmeye özel önem vermiştir. Dolayısıyla, Avrupa Konseyi ve AET çerçevesinde kurulacak ilişkiler, Yunanistan açısından Batı'ya bağlılığın işareti sayılmıştır.

Türkiye'nin 20 Temmuz'da başlattığı birinci harekâtın 22 Temmuz'da kabul edilen ateşkesle durmasının ardından, 23 Temmuz'da askeri cunta çökmüş, 24 Temmuz'da Karamanlis Yunanistan'a gelerek Başbakan olmuştur. Ateşkesle birlikte, Yunanistan'da işbaşına gelen Karamanlis yönetimi ve Türkiye arasında diplomatik görüşmelere Cenevre'de başlanmış, ancak 30 Temmuz'da sona eren birinci tur görüşmelerde bir sonuca varılamamıştır. 6 Ağustos'ta başlayan ikinci tur görüşmelerden de bir sonucun elde edilememesi üzerine Türkiye, 14 Ağustos'ta harekâtın ikinci bölümüne başlamıştır (Birand: 477). 24 Temmuz ile 14 Ağustos arasında geçen sürede, Yunanistan'da sivil yönetimin, Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunabilmesi için gerekli adımları atabilecek olanak ve yapılaşmadan yoksun olduğu anlaşılmıştır. Gerçekten de, birinci ve ikinci Cenevre görüşmeleri sırasında Yunan temsilcileri ne Türkiye'nin çözüm önerilerini mantıklı ve tutarlı bir şekilde değerlendirebilmişler ne de kendileri böyle bir öneri getirebilmişlerdir. Hatta Türkiye tarafından son bir çözüm umudu olarak önerilen ve daha sonraki yorumlarda Rumların lehine bir formül olduğu sonucuna varılan *kantonal formül*¹ bile dikkate alınmamıştır.

Türkiye'nin ikinci harekâta başvurmak zorunda kalması, Karamanlis yönetimini bir bakıma zor durumda bırakırken, Yunan iç politikasında gerekli olan ulusal dayanışma ve birlikteliği sağlaması bakımından olumlu bir rol oynamıştır. Gerçi askeri cunta dönemi yöneticilerin silahlı kuvvetlerdeki görevlerine devam etmeleri yeni yönetimi tedirgin etmiş ve davranışlarını sınırlandırmıştır; ancak, cunta karşıtı kamuoyunun yoğun tepkisi sivil yönetime belirgin bir serbesti tanımıştır. Bu ortam içerisinde, yeni Yunan yönetimi, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkileri bozan konularda ve gündemdeki en önemli sorun olan Kıbrıs sorununda cesaretli kararlar alamamış, sorunlara bir çözüm yolu bulunmasını sağlamaktan çok, demokrasiye yeniden geçişin sarsıntısız olmasına çalışmış, Yunan ulusal dayanışmasını sağlama çabası içine girmiştir.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin 1974 Kıbrıs olayları sonrasındaki yönelimine bağlı olarak, Yunan iç politikasında Türkiye'ye daha fazla yer vermeye başlanmıştır. Özellikle, Ege Denizi kıta sahanlığı konusundaki gelişmelerin iki ülke

¹ Türkiye'nin, daha sonradan diplomatik bir hata olduğu anlaşılan *kanton teklifinin* tam metni için bkz. (Birand, 1980: 495).

arasındaki gerginliği tırmandırması, Yunan dış politikasının hareket sahasını kısıtlamıştır (Balkaç, 1996: 106). NATO'nun askeri kanadından ayrılmış olduğu için silahlı kuvvetlerin gereksinimlerinin giderek daha fazla oranda Yunan ekonomisi üzerinde ağır bir yük oluşturmaya başlamasının yanı sıra, ulusal güvenlik açısından Türkiye'nin Yunanistan'a yönelik bir tehdit kaynağı oluşturduğuna olan inanç Yunan Silahlı Kuvvetlerinin yeni bir yapılanmaya kavuşturulmasını gerektirmiştir. 1980'li yılların başına kadar Yunanistan, Türkiye ile ikili ilişkilerinde daha çok diplomatik baskı arayışları içerisinde bulunurken, izlenen bu yaklaşım, Yunanistan'da Papandreu liderliğindeki PASOK tarafından eleştirilmiş, Türkiye'ye karşı daha sert bir politikanın izlenmesi gerektiği savunulmuştur (Hatipoğlu, 2001: 49).

1974-80 süreci içerisinde Yunanistan'da birbiri ardına iktidara gelen muhafazakar hükümetler, Yunanistan'ın Türkiye ile doğrudan bir savaşın eşiğine gelmesinden özenle kaçınmış ve Türkiye ile olan sorunlar bu ülke üzerinde oluşturulan uluslararası baskıların eşliğinde çözümlenmeye çalışılmıştır. ABD'nin Türkiye'ye uygulamakta olduğu silah ambargosunun Kıbrıs sorununda sağlanacak gelişmelere bağlanmış olması, Avrupa Konseyi, NATO siyasi kanadı çerçevesinde Türkiye'ye uygulanan baskılar bu bağlamda sıralanabilir. Bu dönemde Türkiye'nin ekonomik bakımdan içinde bulunduğu bunalım ve dış yardım, kredi gereksinimi içerisinde olması, uygulanacak baskıları daha da artırmıştır.

Diğer yandan, demokratik rejimin yerleşmesiyle birlikte, Yunanistan'ın Batı'ya olan bağlılığı daha da artırılmaya başlanmış, Yunanistan'ın Avrupa Konseyi, AET ile olan ilişkileri yeni bir çizgiye oturtulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, Karamanlis' in ABD karşısında daha bağımsız, ancak Avrupa ile ilişkileri sağlam temellere oturtulmuş bir Yunanistan kurmak arzusu, giderek Yunanistan'ın askeri açıdan da Avrupa ile olan bağlarını kuvvetlendirmesini zorunlu kılmıştır. Sonunda, Yunanistan'ın NATO askeri kanadından çıkmasının yarardan çok zararlı sonuçlar doğurmaya başladığı görülmeye başlanmış ve 1977 yılından itibaren Yunanistan, NATO askeri kanadına geri dönüş yollarını aramaya başlamıştır. Gerek Yunanistan'ın AET' ye tam ye olma isteğine diğer ye ülkelerin Türkiye ile olan ikili sorunlarını çözümleme şartı getirmiş olması, gerekse NATO askeri kanadına dönüş için Türkiye'nin vetosunun giderilmesi gereği,

Yunanistan'ın dış politikasında Türkiye ile olan ilişkilere belirgin bir öncelik kazandırmıştır (Gürel, 1993: 17).

Bir başka açıdan, 1980'li yıllara değin gerek Karamanlis ve sonra gelen Rallis döneminde izlenen politikalar daha sonra 1981 yılında iktidara gelen Papandreu liderliğindeki PASOK' a avantaj sağlamıştır (Balkaç, 1996: 107).

3.1.6.4. 1980 Sonrası Dönem

Karamanlis ve Rallis hükümetleri gibi, PASOK' un da Türkiye'yi Yunanistan'ın egemenlik hakları ve toprak bütünlüğü açısından potansiyel bir tehlike ve tehdit kaynağı olarak gördüğü söylenebilir. Bununla birlikte, PASOK hükümetleri, kendinden önceki muhafazakâr hükümetlerden uygulanacak dış politika ilke ve yöntemleri açısından farklı olduğu iddiasını taşımıştır. Gerçekten de, 1974-1981 sürecinde Yunan kamuoyunun ulusçu yaklaşımlarını, beklentilerini dile getiren radikal politikalar izlenmesi gereği üzerinde durulmuş, özellikle Türkiye ile ilişkiler açısından muhafazakar hükümetlerin Türkiye ile ikili görüşmelerde bulunmaları, Yunanistan'ın egemenlik hakları ve toprak bütünlüğünün pazarlık konusu yapıldığı suçlamalarına neden olmuş ve eleştirilmiştir. Bu durum, Yunanistan'da diğer etkenlerle birlikte, PASOK' un seçimlerde oy oranının artmasına katkıda bulunmuş, ABD ve NATO'nun Türkiye'yi stratejik konumu nedeniyle Yunanistan'a karşı eylemlerinde tercih ettiği, desteklediği kanısı ile birlikte, bunlara karşı duyulan tepki, belirgin oranda Türk karşıtlığını da içermiştir.

Ancak seçimler sırasında dile getirilen Batı karşıtı, en azından Batıya fazla bağlı olmayan, çok yönlü, kişilikli bir dış politika izleneceği ve ekonomik kalkınmaya ağırlık verileceği görüşünün tam olarak gerçekleştirilmesi sırasında Türkiye ile olan ilişkilerin belirleyici rol oynadığı görülmüş ve seçimler sırasında dile getirilen ideolojik yaklaşımlar, yerini daha gerçekçi politikalara bırakmıştır. 1981-1987 arası dönem bu bakımdan Türkiye ile olan ilişkilerin Yunan iç ve dış politikasında sürekli vurgulandığı bir dönem olmuştur (Balkaç, 1996: 107).

Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlar, PASOK hükümetinin ilk dönemlerinde PASOK' un genel dış politikası çerçevesinde değerlendirilmiş ve bu durum iç politikada kamuoyunun ulusçu duygularını okşadığı ve beklentilerine uygun düştüğü

için uzun süre sürdürülmüştür. Türkiye'nin iki ülke arasındaki sorunlara ilişkin hemen her açıklaması, bu dönemde Papandreu'nun katı pragmatik yaklaşımı ile değerlendirilmiştir. “*Türk tehdidi*” iddiaları, Türkiye'nin Yunanistan'a karşı saldırgan ve yayılcı emeller beslediği iddiaları, Yunan kamuoyu önünde sıklıkla vurgulanmış, Türkiye ve Yunanistan arasında, Yunan egemenlik haklarını ilgilendiren hiç bir konuda görüşmelerin yapılamayacağı dile getirilirken iki ülke arasında uyuşmazlık yaratan konuların görüşmeler yoluyla değil, ancak Uluslararası Adalet Divanı'na gidilerek çözümlenebileceği iddia edilmiştir (Hatipoğlu, 2001: 49).

Papandreu'nun bu yaklaşımı, iki ülke arasındaki sorunların çözümlenmesini güçleştirmekle kalmamış, aynı zamanda güvensizlikleri daha da artırmıştır. 1983 yılına kadar Türkiye'de askeri yönetimin iktidarı elinde tutmakta oluşu ve bunun Türk dış politikası üzerindeki olumsuz etkilerinden yararlanarak Papandreu liderliğindeki PASOK hükümeti, Türkiye'ye baskı uygulamaya çalışmıştır. Özellikle, Yunanistan'ın NATO askeri kanadına dönüşünde olduğu gibi (Akşin, 2004b: 109), ABD ve NATO üyesi ülkelerin Türkiye üzerinde uygulayacakları baskı ve telkinlerin iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların Yunanistan'ın istediği şekilde çözümlenmesine yarayacağı düşünülmüştür.

Oysa beklenenin tam tersi olmuştur; PASOK' un izlemeye çalıştığı pragmatik yöntemler, Türkiye'de Yunanistan'ın gerginliği artırmak isteyen taraf olduğu kanısını pekiştirmiş, uyuşmazlığın sürmesinden kişisel olarak Papandreu'nun sorumlu olduğu görülmeye başlanmıştır.

1981-1987 arası dönemde PASOK hükümetinin izlemiş olduğu dış politikanın sonucu olarak, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler 1984 ve 1987 yılında olmak üzere iki kez ciddi olarak savaşın eşiğine kadar gelmiştir (Muhtar, 1988: 129). Gerek 1984 yılındaki Yunan savaş gemisine ateş açıldığı suçlaması sırasında, gerekse 1987 yılındaki kıta sahanlığı bunalımı sırasında, iki ülke arasındaki gerginlik, ittifak üyesi ülkelerin yoğun çabaları sonucunda giderilebilmiştir. Bu iki olayda da Papandreu liderliğindeki PASOK hükümetinin tutarsız ve çelişkili bir politika izleyerek Yunanistan'ı istenmeyen bir savaşa sürükleyebileceği suçlamaları yapılmış ve PASOK hükümeti, muhalefet partileri tarafından sorumsuzlukla suçlanmıştır.

PASOK ve kişisel olarak da, Papandreu'nun inandırıcılığının giderek azalmasına yol açan bir nokta olarak Yunanistan'ın sürekli olarak Türkiye tarafından tehdit edilmekte olduğunu, ulusal egemenliği ve toprak bütünlüğünün Türkiye'nin tehdidi altında olduğunu iddia etmesine karşın Türkiye sıklıkla, Yunanistan da dâhil olmak üzere, hiç bir komşusundan herhangi bir toprak isteminde bulunmadığını açıklamış olmasıdır. Dolayısıyla, tehdit kaynağı olarak gösterilen Türkiye'nin ısrarla iki ülke arasında diyalog kurulmasından söz etmesi ve Yunanistan'dan herhangi bir toprak isteminde bulunmadığını açıklamış olması, PASOK hükümetine yönelik eleştirilerin artmasına neden olurken Türkiye ile ciddi olarak diyaloga gidilmesi gerektiğini vurgulanmıştır.

1981 yılında iktidara geçen Papandreu liderliğindeki PASOK' un uygulamaya çalıştığı dış politikada Türkiye ögesine geniş yer vermesinde Yunan Silahlı Kuvvetleri'nin bu konudaki duyarlılığının da etkin olduğu söylenebilir.

1974 Kıbrıs olayları sırasında Türkiye'nin askeri müdahalede bulunmasını önleyecek girişimleri yapamamış olmanın verdiği duygusallıkla Yunan Ordusu, sürekli bir tehdit kaynağı olarak gördüğü Türkiye karşısında hem moral hem de donanım bakımından hazırlıklı olmak istemekte ve bu nedenle siyasi iktidarın savunma gereksinimlerini dikkate almasını istemektedir. PASOK hükümeti ve ordu arasındaki ilişkiler büyük ölçüde bu çerçevede yapılmıştır (Hatipoğlu, 2001: 46). PASOK' un ülkedeki ABD askeri üslerini kapatma eğiliminde olması, NATO'ya üyeliğe tepki göstermesi, askeri liderlerin PASOK hükümetine bakışlarında kuşku yaratmıştır. Türkiye ile olan ilişkilerin iki ülke arasında bir savaş riskinin her zaman göz önünde bulundurulmasını gerektirmesi ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki askeri güç dengesinin sağlanması için gereken askeri yardım ve modernizasyon, ulusal savunma sanayinin kurulması zorunluluğu, ordu-siyasi iktidar arasındaki güven ve işbirliğini duyarlı hale getirmiştir.

1984 yılı sonlarına doğru, Yunanistan'da, Silahlı Kuvvetlerde hem üst düzey kadro değişikliğine gidileceği hem de doktrinsel bazı değişiklikler yapılacağı haberleri gündeme gelmiş ve hazırlanan Yeni Savunma Doktrini çerçevesinde Yunanistan'ın, "tehlike kuzeyden var" dogmasına dayalı olan savunma sistemlerini "Yunanistan'ın doğudan tehdit edilmekte olduğu" dogmasına göre düzenleyeceği belirtilmiştir (Balkaç, 1996: 107).

Yunanistan'ın uygulamakta olduğu savunma politikasının; NATO planları çerçevesinde, Varşova Paktı'ndan gelebilecek bir saldırıya göre düzenlenmiş olmasına karşın uygulamada, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin bir savaş riskini taşıması dikkate alınarak 1974 yılından beri, zaten Yunanistan'daki hükümetler, ulusal silahlı kuvvetleri bir Türk-Yunan savaşı olasılığına göre yeniden konuşlandırmışlardır (Hatipoğlu, 2001: 44). Dolayısıyla, 1985 yılı başlarından itibaren yürürlüğe konulması kararlaştırılan Yeni Savunma Doktrini'nin askeri bir değişiklik getirmekten çok siyasi nitelikte bir karar olduğu düşünülebilir.

1985 yılı ortalarında yapılan seçimlerde oy kaybına uğramasına karşın PASOK' un parlamento çoğunluğunu sağlayarak hükümeti kurmasıyla başlayan yeni süreç içerisinde, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde ideolojik yaklaşımlardan faydacı yaklaşıma doğru bir kayışın olduğu söylenebilir (Balkaç, 1996: 109). Özellikle ABD, NATO, AET ile olan ilişkiler çerçevesinde Yunanistan'ın Türkiye ile ilişkilerindeki katı tutumdan vazgeçerek diyaloga ortam hazırlamasını gerektirmiştir. Uluslararası sistem çerçevesinde Türk-Yunan uyuşmazlığının giderilebilmesi için iki ülke arasında bir diyalog ortamının yaratılması gereğinin giderek daha fazla dile getirilmesi, Türkiye'nin uzun süreden beri Yunanistan'la karşılıklı bir diyalog arayışı içerisinde olması, Papandreu liderliğindeki PASOK' u güç durumda bırakmıştır. Üstelik Yunan iç politikasında da iki ülke arasındaki ilişkilerde bir diyalogun gereğinden söz edilmeye başlanmış; Türkiye ile diyalogdan kaçınan taraf olmamak için, Papandreu üzerinde eleştiriler yoğunlaşmıştır. Diğer yandan, Papandreu'nun Türkiye ile bir diyalog ortamı yaratabilmesi için daha önce izlemiş olduğu politikalarda geri adım sayılabilecek bir değişikliğe gitmesi gerekmiş; bu durumun Yunan iç politikasında PASOK' un inandırıcılığını zayıflatacağı düşünölmüştür. Sürekli ve aşikâr Türk tehdidinden söz ederek Yunanistan'ın ulusal egemenlik haklarını ve toprak bütünlüğünü ilgilendiren hiç bir konuda Türkiye ile görüşme masasına oturmayacağını açıklayan ve iki ülke arasında bir diyalog sürecinin başlatılması için de her şeyden önce, Türkiye'nin Kıbrıs'taki askerlerini geri çekmesi gerektiğini ve Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki hükümlanlık haklarını tanıması gerektiği şartını ileri süren PASOK hükümeti, bir anda Türkiye ile bir diyalog içine girme durumuyla karşılaştığında bir ikilem yaşamıştır.

1987 yılında iki ülke arasında Ege Denizi kıta sahanlığı konusunda çıkan bunalım sonrasında ABD, NATO ve AET çerçevesinde yürütülen arabuluculuk çabaları iki ülke arasında bir diyalog kurulmasının yollarını açmıştır. Dolayısıyla, 1987 Mart bunalımı, iki ülke liderleri arasında başlatılacak olan *DAVOS zirve* görüşmelerinde ulusal kamuoylarının göstereceği tepkileri yumuşatma olanağı vermiş; iki ülke arasında barış ve diyalogun kurulması konusunda ılımlı bir hava esmeye başlamıştır (Balkaç, 1996: 109). DAVOS süreci çerçevesinde; Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde başlayan yakınlaşma, Yunan iç politikasında PASOK hükümetine yönelik eleştirilere hız kazandırmıştır.

Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan 1987 bunalımı, Yunanistan'da PASOK¹ hükümetinin dış politikasında stratejik değişikliklerin ulusal kamuoyuna daha kolaylıkla kabul ettirilebilmesine olanak sağlamıştır. Gerek Türkiye ile bir diyalogun başlatılmasına ortam hazırlaması, gerekse ABD ile olan ilişkilerin yeni bir temele oturtularak Savunma ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması'nın imzalanmasını ve bu çerçevede; Yunanistan'daki ABD üslerinin kaldırılması isteklerini geçici olarak gündemden kaldırılmasını ulusal kamuoyuna daha kolaylıkla kabul ettirmek mümkün olmuştur. Bununla birlikte, 1987 bunalımı, Yunan iç politikasında iktidar ile muhalefet partileri arasında suçlamaları kızıştırmıştır. YDP² lideri Mitsotakis, Papandreu'yu Türkiye'ye ödün vermekle suçlamış; "Papandreu, söz konusu sondajları yasaklamakla, Türkiye'nin yayılcılık siyasetini cesaretlendirmiştir," demiştir.

Basın ve kamuoyunun yanı sıra, muhalefet partilerinin yaklaşımları karşısında, Türkiye ve Yunanistan arasında DAVOS ile başlayan diyalog arayışları büyük ölçüde her iki ülke siyasi liderlerinin kişisel prestijlerine bağlı olarak yürütülmüştür. Özellikle Yunanistan açısından, ulusal kamuoyunun beklentilerinin aksine, Yunanistan'ın Türkiye ile bir diyalog süreci içerisine girmesi, hükümetin sert eleştirilerle uğraşmasına yol açmıştır. Ancak, iki ülke arasındaki ilişkilerin daha fazla sertleşmesini bir ölçüde önleyebilmiş olması ve diyalog arayışlarına gidilebileceğini göstermesi bakımından DAVOS' la başlayan süreç olumlu bir işlev görmüştür (Balkaç, 1996: 110).

¹ Panhelinik Sosyalist Hareket (Yunanistan siyasetindeki iki büyük partiden Andreas Papandreu'nun kurduğu sosyalist olanı).

² Yeni Demokrasi Partisi (Yunanistan siyasetindeki iki büyük partiden Konstantin Karamanlis'in kurduğu muhafazakâr olanı).

3.1.6.5. 1990' lı Yıllar

Buna karşın, 1989 seçimleri Türk-Yunan uyuşmazlıklarına ilişkin tartışmaları yeniden alevlendiren kimi gelişmelere sahne olmuştur. Özellikle, Batı Trakya Türk/Müslüman azınlığın yapılacak seçimlere bağımsız bir liste ile katılmaları ve seçim propagandaları sırasında Türk kimliklerini dile getirmeleri, Yunan kamuoyunda Türkiye karşıtı duyguları artırmıştır (Balkaç, 1996: 113). Batı Trakya Türk/Müslüman azınlığının Türkiye tarafından kışkırtıldığı suçlamaları yapılmış; bu arada, seçim kampanyaları sırasında siyasi partiler, Batı Trakya'nın bölgesel kalkınmasına öncelik verilmesi üzerinde durmuş, etnik kimliğinin tanınması konusunda duyarlı davranmışlardır.

Bu dönemde, Türk-Yunan uyuşmazlığının Yunan dış politikası üzerinde yönlendirici etkisi göz önünde tutularak; PASOK' un ABD ve NATO karşıtı politikalarının, Yunanistan'ın ittifak ilişkilerine ve ulusal savunma politikasına olumsuz etkilerde bulunduğu dile getirilmiş ve özellikle Mitsotakis' in dile getirmiş olduğu gibi; Yunanistan'ın, ABD ve NATO ilişkilerinin yeniden güçlendirilmesi gerektiği öne sürülmüştür. Yeni Demokrasi Partisi'nin iktidara gelmesinden sonra ise, Mitsotakis hükümeti, bir yandan Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların diyalog yoluyla çözümlenmesi gerektiğini açıklamış; diğer yandan da ABD ve NATO ile olan ilişkilerinin canlandırılmasına çalışılmıştır (Balkaç, 1996: 114). Nitekim kısa bir süre sonra Yunanistan ile ABD arasında imzalanan Savunma ve İşbirliği Anlaşması ile Yunanistan'daki Amerikan üslerinin statüsü yeniden belirlenmiştir. Bu anlaşmanın asıl önemli yönü ise, Türkiye ve Yunanistan arasındaki askeri/siyasi dengenin korunmasına ilişkin boyutudur. ABD'nin Yunanistan'a herhangi bir saldırı, savaş tehlikesi karşısında toprak bütünlüğü garantisi verip vermediği konusu Türkiye ve Yunanistan arasında tartışma konusu olmuştur. Diğer yandan, ABD ile imzalanan anlaşmanın Yunanistan'ı daha fazla bağımlı hale getirdiği suçlamalarına karşılık olarak; Mitsotakis, imzalanan anlaşmanın kendisinden önceki hükümetler tarafından, Papandreu hükümetince müzakere edildiği, kendileri iktidara geldiğinde imzaya hazır bulunduğunu açıklamış ve hükümete yöneltilen suçlamaları karşılamaya çalışmıştır.

Gerek ABD-Yunanistan arasında imzalanan Savunma ve İşbirliği Anlaşması, gerekse Yunanistan'ın bu anlaşma hükümlerinden yararlanarak Ege Denizindeki güç dengesini Türkiye karşısında korumaya çalışması çabaları bir süre sonra iki ülke arasındaki

diyalogda dalgalanmalara yol açacak gelişmelere neden olmuştur. Anlaşmanın Yunan Parlamentosu'nda görüşülmesi sırasında, iktidar ve muhalefet partileri arasında yapılan tartışmalarda, anlaşmanın; Yunanistan'ın Türkiye'ye ilişkin politikalarında ne türden etkide bulunduğu ele alınmıştır. Dışişleri Bakanı A. Samaras konuya ilişkin olarak yapmış olduğu açıklamada; "...Savunma ve İşbirliği Anlaşması'nın giriş bölümünün son paragrafında yer alan 'Yunanistan ve ABD hükümetleri, bu anlaşmanın iki ülke anayasalarına, kanunlarına, ortak savunma çıkarlarına, karşılıklı ulusal çıkarlarına ve egemenlik haklarına uygun olduğunu teyit etmektedirler' ifadesinin Yunanistan'a sağladığı kazancı anlatırken, bu ifadenin Ege'deki Yunan karasularının 12 mile çıkarılabileceği hakkını da kapsadığını" iddia etmiştir (AA, 22 Temmuz 1990). Ancak, söz konusu anlaşmada yer alan anlaşmanın ilgili tarafların üçüncü ülkelerle olan ilişkilerine zarar vermeyi amaçlamadığı; iki ülkenin barışı tehdit eden davranışlardan kaçınmalarını öngördüğü hükmüne karşın; Yunanistan'ın Ege Denizi'nde ulusal karasuları sınırını 12 mile genişletmesinin, Yunanistan'ın bir egemenlik hakkı olduğu ve bunun Türkiye'ye yönelik bir saldırı sayılamayacağı, Türkiye'nin buna itiraz etmeye hakkı bulunmadığı iddia edilmiştir.

Muhalefet ise, Ege'deki Yunan egemenlik haklarının sadece Türkiye tarafından değil aynı zamanda ABD tarafından da ihlal edilmekte olduğunu ileri ve bu durumun Yunan egemenlik haklarını şüpheli kıldığı görüşünü dile getirmiş; Türkiye'nin 12 millik uygulamayı savaş nedeni olarak kabul ettiğini açıklamış olması (Elekdağ, 1996: 19) karşısında imzalanan anlaşmanın nasıl işleyeceği sorulmuştur.

Türkiye'nin, Yunanistan ve ABD arasında imzalanan anlaşmaya göstermiş olduğu tepki, Yunanistan'ın, Ege Denizi'ndeki ulusal karasuları sınırını 12 mile genişletme isteğini, ABD'nin toprak bütünlüğü garantisi vermesi durumunda yeniden gündeme getirebileceği ve bu yönde bir karar alabileceği olasılığı üzerinde yoğunlaşmış ve Türk liderler; yaptıkları açıklamalarda, Türkiye'nin Ege Denizi'ndeki Yunan ulusal karasuları sınırını 6 mil olarak kabul ettiğini, dolayısıyla, hava sahasının da 6 mil olduğu görüşünü dile getirmiş, savaş nedeni iddialarını tekrarlamışlardır (Tanör, 2004: 112). Bu durum iki ülke arasındaki yakınlaşma ve diyalog çabalarını bozmuş ve gerginliği artmıştır.

Türkiye ve Yunanistan arasında başlatılmaya çalışılan diyalog, Körfez bunalımı dolayısıyla ortaya çıkan gelişmelere bağlı olarak bir sonuç vermemiştir. 1990 Temmuz sonlarından itibaren Irak ve Kuveyt arasında ortaya çıkan gerginliğin uluslararası dikkatleri üzerine çekmesi, Irak'ın Kuveyt'i işgal ve ilhak etmesi, ardından, Türkiye'nin bölgedeki stratejik önemini tekrar gündeme getirmiştir (Sönmezoğlu, 2000: 452). Türkiye'nin Batı/Avrupa ve ABD çıkarlarının korunması bakımından bölgede stratejik öneme sahip olması, Türk-Yunan diyalogunun gündemde olduğu bir sırada, Yunanistan'da Mitsotakis hükümetinin seçeneklerini kısıtlamıştır. Bir yandan iki ülke arasında bir diyalog ortamı söz konusu iken bu diyalogdan kaçınan taraf olmama durumu; diğer yandan da diyalogda inisiyatifi Türkiye'ye kaptırma endişesi, Mitsotakis hükümetine zor anlar yaşatmıştır.

Türkiye'nin uluslararası gündemde stratejik konumu nedeniyle büyük bir önem kazanmasının ardından Yunanistan'da Mitsotakis hükümeti, Türkiye'ye karşı izleyeceği politikada daha duyarlı davranmak zorunda kalmıştır. Türkiye'nin uluslararası önemini bir pazarlık unsuru olarak değerlendirip bunu Türk-Yunan uyuşmazlıklarının çözümünde bir baskı arayışına dönüştürebileceği kaygısı, Mitsotakis hükümetini Türkiye ile ilişkilerinde daha katı bir çizgiye itmiştir.

Bütün bunların yanı sıra; Körfez bunalımı sırasında Türkiye'de özellikle T. Özal'ın kişisel etkinliği çerçevesinde yürütülen dış politika, bazı açılardan Yunanistan'da kaygı ile karşılanmıştır (Oran, 1994: 261). Özellikle ulusal egemenlik hakları ve toprak bütünlüğü konusunda duyarlı davranan ve Türkiye'nin tehdidi altında olduğu inancını taşıyan Yunanistan'da T. Özal'ın; Ortadoğu'da sınırların değişeceği ve Türkiye'nin aktif bir dış politika izleyerek bölgede denge ve lider rolünü üstleneceği yolunda yapmış olduğu açıklamalar, Türkiye'nin, giderek daha fazla yayılmacı bir çizgiye oturduğunun işareti olarak görülmüştür (Tanör, 2004: 113). Nitekim bu sırada Batı Trakya Türk azınlığın Yunanistan'da baskı altında tutulduğu konusunda tartışmaların gündemde olması ve Türkiye'nin Yunanistan'a bu konuda suçlamalar yöneltmekte oluşu, bu konudaki kanıların pekiştirmiştir.

3.1.6.6. Yakın Dönem

1990'ların ikinci yarısı Türk – Yunan ilişkilerinde pek çok yeni bunalımın yaşandığı bir dönem olmakla birlikte bu dönemde Türk – Yunan ilişkilerine Yunan siyasetinin genel bakışını değiştirecek kimi olayların etki yaptığı görülmüştür. Bu değişimin gözlediği noktalardan birisi, Yunanistan'ın AB üyeliği çerçevesinde uyum sürecini istikrara kavuşturmak istemesidir. Bu çaba 1998 yılında baş gösteren S300 füze krizi (Sönmezoglu, 2000: 598-601) esnasında ortaya çıkmıştır (Berberakis, 1998: 17). Yunanistan'da hemen her iktidar değişikliğine rağmen sürdürülen temel çizgi Türkiye ile olan ilişkilerde yaşanan gerilim olmasına karşın özellikle 1999 bunalımı çerçevesinde iki ülke arasında yaşanan ılımlı diyalog çabalarında PASOK hükümetinin belirgin bir dış politika değişikliğine girmiş olduğu gözlenmiştir (Prodromou, 1999: 153-163). Özellikle Türkiye ile olan uyuşmazlıklarının bu ülkenin dış politika sürecini olumsuz etkilemeye başlaması ve izlenen politikaların somut bir çözüme ulaşmakta yetersiz kalmış olması PASOK hükümetinin politikasında değişikliğe gitmesine yol açmıştır (Larrabee, 1999: 133-139). Bu yeni yönelimde Türkiye ile olan uyuşmazlıkların esasına ilişkin boyutu ön plana çıkarılmadan iki ülke arasında diyalog sürecini hızlandırarak işbirliğini arttıracak girişimler ağırlıklı olarak uygulamaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, gözlenen bir başka özellik ise, Türkiye ile sıfır toplamlı bir dış politika mücadelesi içerisinde olan Yunanistan'ın bu yeni süreçte bu politikasında değişikliğe gitmiş olması uzlaşma ağırlıklı bir politika izlemeye başlamasıdır. Türkiye'nin AB'ye tam üyelik yönünde isteklerini dile getirmekte oluşu ve bu yönde AB ve Yunanistan tarafından uygulanan stratejinin Türkiye'yi Birlik dışındaki ilişkilerini güçlendirmeye yöneltmiş olması, Yunanistan'ın Türkiye'ye ilişkin pazarlık sürecinde AB baskısını elinden kaçırmaya yol açabilecek bir girişim olarak algılanmış ve Helsinki Zirvesi sırasında Türkiye'ye tam üyelik / aday üyelik konusunda olumlu sinyaller verilmiştir (Hatipoğlu, 2001: 52).

Diğer yandan, Yunanistan'ın 1990 sonrası dönemde AB fonlarının da yardımı ile ekonomik alanda sergilemiş olduğu önemli ilerlemeler PASOK hükümetinin dış politikada Öcalan olayı¹ ile düşmüş olduğu saygınlık kaybı ile gölgelenmiştir. Türkiye ile kurulan ılımlı diyalog, bu bakımdan da Yunanistan ile Türkiye arasında yeni bir

¹ Türkiye'nin yoğun baskısına dayanamayıp Suriye'yi terk eden terör örgütü elebaşı Kıbrıs Rum Kesimi Pasaportu ile Yunanistan Nairobi Büyükelçiliğinde yakalanmış ve Yunanistan bu ağır sorumluluktan kabineden üç bakanın istifasıyla çıkmıştı (Hatipoğlu, 2001: 50).

sürecin başlamasına katkıda bulunmakla kalmayacak, aynı zamanda, PASOK hükümetinin 9 Nisan 2000 seçimlerinden güçlenerek çıkmasına olanak verecek bir seçenek olarak değerlendirilmiştir. Bu seçimler sırasında Türk – Yunan ilişkileri bakımından en önemli değişiklik, iki ülke arasındaki uyuşmazlığın eskisinden farklı olarak, siyasi partiler arasında bir çekişme, propaganda konusu edilmemesi olmuştur. PASOK’ un rakibi, YDP lideri K. Karamanlis de yapmış olduğu açıklamada, “Arzumuz, diyalog yoluyla komşu ülke ile ilişkilerimiz normalleştirmektir. Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunmazsa Türk – Yunan ilişkilerinin normalleşmesi tam olarak gerçekleşemez” demiştir (Berberakis, 2000: 20). Gerçekten de bu tür bir politika değişikliği, Öcalan’ın yakalanması ve Yunanistan’ın PKK’ ya desteğinin ortaya çıkmasının ardından da söz konusu olmuş; Miçotakis, yaptığı konuşmada, “Yunanistan’ın son 20 yıldır terörle mücadelede başarısız olduğunu belirterek, ‘Bu başarısızlık Yunanistan’ın dış politikasını olumsuz etkiliyor. Öncelikle Türkiye ile işbirliği anlaşması imzalamamız gerekiyor. İşbirliğini reddetmek Türkiye’nin kuşklarını arttıracaktır. Oysaki Yunanistan ne geçmişte ne de bugün terörü desteklemiştir,” diyerek hükümete bu konuda destek vermiştir (Batur, 1999: 30). Türkiye bakımından da iki ülke arasında başlatılan diyalog sürecinin kesintiye uğramadan sürdürülebilmesi ve bu süreç içerisinde esas sorunların da ele alınabileceği bir ikili diplomatik görüşme yolunun açılabilmesi Yunanistan’daki seçimlere bağlı bir gelişme olarak algılanmış; bu seçimlerden PASOK’ un başarı ile çıkması arzulanmıştır. Kohen’ e göre;

“Kuşkusuz Atina’da ‘devamlılık’ Türkiye’nin de tercihidir. Son aylarda gelişen yakınlaşmanın (bu arada Cem – Papandreu diyalogunun) devam etmesi, PASOK’ un yeniden iktidara gelmesi ile kolaylaşacaktır. Türk – Yunan ilişkilerinde iyiye doğru ‘değişim’, aslında ‘devamlılık’ daha iyi sağlayacaktır.” (Kohen, 2000: 20).

İç politikayı ilgilendiren bir başka yapısal faktör olarak Yunanistan’da din ve kilisenin siyasal yaşamdaki etkinliğinden söz etmek mümkündür¹. Türk – Yunan ilişkilerinde kilisenin etnik/dinsel ayrılıkları körükleyici bir rol üstlendiğinin örneklerine rastlanmaktadır. Bu durumun zaman zaman siyasal iktidarı zor duruma bıraktığı da

¹ Yunanistan Anayasası’nın 3. maddesinde ülkenin dininin Ortodoksluk olduğu hükme bağlanmıştır. Başka mezhep ve dinlerin ülke içinde ibadet yeri açması için Ortodoks Kilisesi’nin onayı gerekiyor. Eğitim konusunda da benzer uygulamalar yapılmakta. Bakanlığın ismi Eğitim ve Din Bakanlığı; ulusal ve dini bayramlar aynı tarihlerde ayinlerle kutlanmakta. Hükümet değişikliklerinde de hükümet Başpiskopos tarafından kutsanmaktadır.

görülmüştür. Örneğin Yunanistan Başpiskoposu Hristodoulos yapmış olduğu bir konuşma sırasında “Yunanlıların lideri olarak size Trabzon’daki Sümela Manastırı’nı yeniden açacağıma söz veriyorum. Biz Yunanlılar, yeniden Türkiye’ye kaptırdığımız topraklarımızı geri alacağız” demiş, bu durum siyasilerin tepkisini çekmiş ve Adalet Bakanı Evangelos Yannopoulos, “Eğer böyle siyasi konuşmaya devam ederse cüppesini çıkarırım”, demiştir (Papazı Susturacaklar, 1998). Ulusçu fanatik söylemler ve uygulamalar içerisinde din adamlarının bulunması dikkat çekicidir; Nitekim Türkiye ve Yunanistan’ı sıcak bir çatışmanın eşiğine getiren Kardak bunalımı sırasında da gerginliğin yaratan Yunan bayrağının adaya dikilmesi girişimi bir kilise papazı tarafından düzenlenmiştir.

Sonuç olarak, geçmişten günümüze uzanan Türk-Yunan ilişkileri geçirdiği çok daha gergin ve soğuk dönemlere kıyasla kesinlikle bir olgunluk içerisine girmiştir. Bunun hazırlayıcısı olan olaylar; Şubat 1999’da ortaya çıkan skandalda¹ Yunanistan’ın Türkiye’ye karşı mahcup duruma düşmesi, Ağustos 1999’daki büyük deprem sonrası gerçekleşen insani yakınlaşma, Aralık 1999’da Türkiye’nin AB adaylığına veto koymayıdır (Hatipoğlu, 2001: 50-53). Bunun altında Yunanistan’ın son zamanlarda daha açık ve uzlaşmacı bir dış politika izleme yoluna gitmesi veya *problem çıkarıcı taraf* imajını düzeltme gayreti gözlenmekle beraber; temel sorunlarda tek yönlü tezlerinden asla geri adım atmadığı da bir gerçektir. Nihayetinde Yunan dış politikasının belirleyicisi konumundaki Türkiye ile yaşadığı ve zaman geçtikçe üzerine yeni başlıklar eklenen sorunlarda bir başlık bile azalmamıştır.

3.2. Batı Trakya Türkleri

Yunanistan’ın Kuzey batısında yaşayan ve Türkiye Cumhuriyeti’ nin anlaşmalarla yurt dışında bıraktığı tek resmi azınlık konumunda olan Batı Trakya Türkleri Lozan Antlaşması ile güvence altına alınmıştır (Özkan, 2003: 172). Yunanistan’ın ısrarla Trakya’yı bütün algılayarak doğu batı ayırımına karşı çıkmasının² yanında Türkiye tarafı özellikle milli mücadele yıllarında, 1913 Anlaşmalarının bölgeyi Doğu Trakya ve Batı Trakya olarak ikiye ayırdığı, Batı Trakya’nın Osmanlıdan ayrıldığı ancak Doğu

¹ PKK’nın elebaşının yakalanması sonrasında, Yunanistan’ın, dünyanın *Terör örgütü* olarak tanıdığı bir örgüte alenen yardım ettiği ortaya çıkmıştı.

² İsminde ‘Batı Trakya’ geçtiği için halen mahkemelik olan Türk dernekleri mevcuttur (Hüseyin, 2004: 221).

Trakya'nın kendisine ait olduğu vurgusunu sürekli yapmıştır (Borak, 2004: 39; Atatürk, 1981: 294).

3.2.1. Coğrafi Yapı Ve Yerleşim Yerleri

Batı Trakya diye anılan ve buradaki Türk azınlığında yaşadığı topraklar olan bölge sınırları kesin çizgilerle belirli, somut bir alandır. Doğuda Yunanistan – Türkiye sınırı (Meriç nehri), kuzeyde Yunanistan – Bulgaristan sınırı (Rodop dağları), batıda Karasu nehri ve güneyde Ege Denizi ile çevrili (Eren, 1997: 13) bölgede üç büyük yerleşim yeri mevcuttur. Meriç'in Ege Denizine döküldüğü noktaya yaklaşık 25 km. uzaklıkta bir sahil şehri olan *Dedeağaç*, Meriç'e yaklaşık 150 km uzaklıkta, Batı Trakya'nın tam merkezinde Ege denizinden 50 km kadar içerde yer alan *Gümülcine* ve bölgenin batı sınırını teşkil eden Karasu (Mesta) nehrinin 40 km doğusunda Ege sahillerine oldukça yakın bir noktada bulunan *İskeçe* bölgedeki büyük yerleşimlerdir (Duran, 1997: 37). Batı Trakya' da ayrıca; Kumçiflik, Dimetoka, Sofulu, Şapçı gibi önemli belediye merkezleri mevcuttur (Eren, 1997).

3.2.2. Batı Trakya Türklerinin İktisadi Durumu

Batı Trakya'da Türk nüfusun büyük bölümü köylerde yaşamakta, dolayısıyla tarımla uğraşmaktadır (BTTDD, 2006: 4). Yunan Yönetimi, toprağa bağımlı Türk azınlığın ekonomik açıdan güçlü bir duruma gelmesini engellemek amacıyla, zamana ve koşullara göre değişiklik gösteren baskılar uygulamaktadır (Özkan, 2003: 187). Türk azınlığın kamu kurumlarında görev almaları engellenmekte, kamulaştırma (Eren, 1997: 103), arazi birleştirmeleri, tapu ve zilyetliği tanımama gibi yollarla azınlığın sahip olduğu topraklar ellerinden alınmakta ve yeni gayrimenkul edinmelerine çeşitli kısıtlamalar getirilmektedir. 1920'lerde Türkler, Batı Trakya tarım arazilerinin yaklaşık %84'üne sahipken, bugün bu oran %25 civarındadır (Balkaç, 1996: 115; BTTDD, 2006: 16). Bu hususta, "Trakya Müslümanlarına ait arazileri, zirai yapıları, Yunan vatandaşı ve Hıristiyan dinine mensup Elenlerin satın almaları için" Yunanistan merkez Bankası ile Ziraat Bankası arasında kolay kredi temini amacıyla 22 Kasım 1966 tarihinde imzalanan anlaşma en göze çarpan örnek olarak verilebilir (Hüseyin, 2004: 15). Söz konusu anlaşma sonraki yıllarda da yenilenmiş olup, halen yürürlüktedir. Türk azınlığın tarım ve bazı küçük işletmeler gibi ekonomik hayatın sınırlı bir bölümünde

faaliyet göstermesine olanak tanınmaktadır. Ancak, Yunan Yönetimi'ne yakın olanlar dışındaki azınlığın, özellikle Türkiye'den almış oldukları diplomaların denkliği tanınmadığı için serbest meslek erbabı olarak faaliyet gösterecek olan azınlık mensuplarına çeşitli idari zorluklar çıkarılmakta ve mesleklerini icra etmeleri engellenmektedir (Eren, 1997: 148).

3.2.3. Yunanistan'da Türk Eğitim Ve Kültürel Hayatı

Yunanistan'da okur-yazarlık oranının en düşük olduğu bölgeyi Batı Trakya oluşturmaktadır. Türk azınlığın eğitimi konusu da bir çok konuda olduğu gibi Lozan antlaşmasında kesin hükümlere bağlanmıştır (Gökdağ, 2003: 292). Adı geçen antlaşmanın 40 ve 41. maddeleri bölgedeki azınlığı kendi dilinde serbest eğitim yapabilmesini öngörmesine karşın, Türk azınlığa karşı izlenen maksatlı eğitim politikası, tam tersi istikamette olmuştur. Batı Trakya'da azınlığın resmi olarak 230 azınlık ilkokulu, 2 ortaokul-lisesi (Gümülcine Celal Bayar Lisesi ve İskeçe Muzaffer Salih Lisesi) ile 2 medresesi bulunmaktadır (BTDD, 2006: 10). Bu okullarda eğitim dili ikilidir. Yunanca, tarih, coğrafya, vatandaşlık ve çevre eğitimi Yunanca, matematik, Türkçe, fizik, kimya, din sanat ve beden eğitimi Türkçe işlenmektedir. Ancak, 1995 yılında getirilen yeni bir düzenleme ile İskeçe'deki bazı Türk okullarında daha önce Türkçe okutulan beden eğitimi, resim, müzik gibi dersler Yunan öğretmenler tarafından Yunanca verilmeye başlanarak, Türkçe okutulan ders sayıları iyice azaltılmıştır. Yunanistan, eğitim konusunda da Lozan Anlaşması'nın yanı sıra 1951, 1952 ve 1968 yıllarında imzalanan kültür anlaşmalarındaki yükümlülüklerini yerine getirmemektedir (BTDD, 2006: 10). Lozan Anlaşması'na göre, azınlıkların eğitim kurumlarını işletme hakkı varken, Yunan hükümetleri bu kurumları Din İşleri ve Eğitim Bakanlığı'na bağlayarak, kontrolü kendi eline almıştır. 20 Nisan 1951 tarihinde Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan kültür anlaşmasında, iki ülkenin karşılıklı öğretmen değişimi yapması ve birbirlerinin diplomalarını tanıması kabul edilmiştir. Gümülcine'deki Celal Bayar Lisesi, bu anlaşmadan sonra kurulmuş ve öğretim kadrosu Türkiye'de eğitim almış öğretmenlerden teşkil edilmiştir. Ancak, anlaşmanın uygulanmasına 1970'lerde son verilmiştir. Bu tarihe kadar 500 öğretmen Türkiye'de eğitilmiş, sonra da Yunanistan'a dönerek görev almıştır. "Kontenjan öğretmenleri" olarak adlandırılan bir kısım öğretmenler de belli bir kontenjan dahilinde Türkiye'den

gönderilen Türk uyruklu öğretmenlerdir. Maaşları Türkiye tarafından ödenen, çalışma ve ikamet izinleri ise her ders yılının başında yenilenen bu öğretmenlerin her yıl bir bölümü, Yunan yetkililerce çeşitli nedenler gösterilerek reddedilmekte ve sayılarının, İstanbul'da iyice azalmış olan Rum öğrencilere yetecek Yunanlı öğretmen sayısını aşmamasına özen gösterilmektedir. Okullarda bir çok ders öğretmen ve kitap yetersizliğinden boş geçmekte ve Türk azınlığın çocukları eğitim düzeyi olarak çok gerilerde kalmaktadır. Bu durumda Türklerin çocuklarına daha iyi bir eğitim verebilmek için Türkiye'ye gitmektedir (Şerif, 1999: 388).

Bir diğer öğretmen grubu olan "formasyonlu öğretmenler", Türkiye'deki öğretmen okullarında eğitim görmüş olan Batı Trakyalılardır. Günümüzde resmen kapatılmış olan Batı Trakya Türk Öğretmenler Birliği'nin çatısı altında toplanmış bulunan formasyonlu öğretmenlerin maaşları, sözleşmeli olarak çalıştıkları okul encümeni tarafından ödenmektedir. Bu öğretmenlerin bir bölümü dikta döneminde görevden alınmış, bir kısmı da okul değiştirmek isterken açıkta kalmıştır. Bu konudaki 1987 tarihli bir rapora göre, 1973 yılından beri, Türkiye'de okumuş hiçbir Batı Trakyalı öğretmene Batı Trakya'da Türkçe eğitim yapan okullarda çalışma izni verilmemiştir. Azınlık arasında "akademililer" olarak adlandırılan Selanik Özel Pedagoji Enstitüsü (SÖPA) mezunları da azınlık eğitiminde ayrı bir yer tutmaktadır (Sarınay, 2000). Bu grup, formasyonlu öğretmenlere alternatif yaratmak amacıyla medrese çıkışlı öğrenciler arasından alınarak Yunanca dilinde eğitilen, Türkçeleri yetersiz, Yunan devlet memuru statüsünde şahıslardan oluşmaktadır. Azınlık okullarında rahatlıkla öğretmen olmak isteyenlerin SÖPA'nın mezuniyet standartlarını taşıyor olmaları gerekmektedir. Ancak Türk azınlığa göre, SÖPA mezunu öğretmenler hem yetersiz bilgi birikimine sahiptir, hem de Türk çocuklarına yönelik asimilasyon amaçlı propaganda yapmaktadır (Hüseyin, 2004: 11). Yunanistan'ın Türklerin eğitimini engellemek için kullandığı yollardan birisi de öğretmenlerin ihtiyaç duydukları göreve atanmalarını geciktirmektir. Yunan yetkililer ayrıca, okullarda eğitim başlamadan az önce tadilat gibi gerekçelerle okulu kapatmakta ve müfredatta sapmalara neden olmaktadır. 1983 yılında çıkarılan bir yasa ile sınır bölgelerindeki inşaatlar ve onarımlar için ruhsat alınmasının şart koşulmasından istifade eden Yunan yönetimi, azınlığın diğer yapılarının yanı sıra okulların onarılması ve büyütülmesini de engellemektedir. Batı Trakya'daki azınlık ilkokullarının çoğunda birkaç sınıf bir arada aynı derslikte eğitim görürken, bazı

yerlerde iki, hatta bir derslikli okullar bulunmaktadır. Bu durum da eğitimin kalitesini ister istemez düşürmektedir. Bu olumsuz durumdan da istifade etmesini bilen Yunan makamları, işsiz bıraktıkları formasyonlu öğretmenlerin sorununa gerekçe olarak bu derslik sıkıntısını gösterebilmektedir. 694/1977 sayılı yasanın 7. maddesi, öğretmen kadroları, sözleşmeleri, dersliklerin sayısı ve Türkçe okutulan derslerin haftada kaç saat yapılacağı gibi hususları eğitim bakanının yetkisine bıraktığından, dersliklerin sayıca azalması Türkçe ders saatlerinin azaltılmasına, bu azaltma da öğretmen kadrolarının iptaline gerekçe oluşturmaktadır (Eren, 1997: 141-145). Anadilleri olduğu için Türkçe, resmi dilleri olduğu için Yunanca öğrenmek zorunda olan azınlık öğrencilerinin, yeterli öğretmen bulunamayan bu okullarda sonunda ikisini de yeterince öğrenememeleri ve azınlık eğitiminin kalitesinin düşük oluşu sonucu, azınlık gençlerinin Yunanistan'da yüksek öğrenim şansları da kalmamaktadır. Yunanistan bütün bu ihlallerini “Türkiye'nin ihlallerine misilleme” açıklamasıyla izah etmektedir (Gökdağ, 2003: 295). Gerekçe, İstanbul'daki Rum azınlığın azalmasıdır.

Avrupa Konseyi'nin uyarıları sonucu Yunanistan, 1999 yılında finansmanı Avrupa Birliği tarafından karşılanacak bir program dâhilinde, Türk öğrencilerin üniversiteye giriş ve diğer kamu ve özel sektör sınavlarında başarısız olmalarında çok büyük bir rol oynayan dil sorununu gidermeye yönelmiştir. Bu program dâhilinde Yunancanın ikinci dil olarak Türk öğrencilere öğretilmesi amaçlanmaktadır. Avrupa Birliği'nin azınlıklara verilen eğitim konusundaki baskılarının diğer bir sonucu olarak da 2341/1995 sayılı Yüksek Öğrenim Yasası'nda değişiklik yapılarak, 1996-97 öğretim döneminde üniversite seçme sınavına katılacak Türk azınlığa Yunan üniversitelerine girişte % 0.5 oranında kontenjan ayrılmıştır. Ancak, bu uygulamanın da Yunan radikal çevrelerinde, azınlığın Yunan çoğunluk arasında eritilme politikasının bir parçası olduğu şeklinde yorumlandığı ifade edilmektedir (Hüseyin, 2004: 12).

Lozan antlaşmasında bugüne kadar geçen sürede, Batı Trakya Türkleri 60 civarında Türkçe süreli yayın, 25 kadar da Türkçe kitap yayınlamışlardır. Yakın zaman itibariyle bölgede; Trakya'nın sesi, Yakın, Gerçek, Akın, Türkler, Özgür Balkan, Gündem, İleri gazeteleri yayınlanmaktadır. Ayrıca Çocuk, Arkadaş, Hakka davet, Şafak, Yuvamız isimli dergiler de yayın hayatını sürdürmektedir (Gökdağ, 2003: 294).

Ayrıca bölgedeki azınlığın dil ve kültürel açıdan bütünlük arz etmesi Yunanistan'ı tedirgin etmektedir. Resmi söylemde azınlığı *Müslüman Helenler* olarak tanımlasa da; bu tezin ciddiyetten ne kadar uzak olduğunu gören yönetim, el altından bölgedeki azınlığı; Türkler, Pomaklar ve Çingenerler olmak üzere üç etnik kökene ayırma çalışmaları yürütmektedir (Kelahmet, 2006: 138, 306).

3.2.4. Tarihi Süreç İçerisinde Yunanistan'da Türk Nüfusu

Sadece bugünkü Batı Trakya değil çok daha geniş bir alanı içeren bölgede nüfus yoğunluğu 1878 itibari ile önemli ölçüde değişim göstermiştir. O tarihe kadar çoğunluğu Türk olan nüfus; savaşlar, göçler ve katliamlar sonucunda Müslüman/Türk nüfusun azınlığa düştüğü bir şekle bürünmüştür. 93 harbi diye tarihe geçen Osmanlı – Rus savaşı bu değişimin kırılma noktasını teşkil etmiştir. Bu tarihe kadar kurucu unsur olarak çoğunluğu teşkil eden Türkler, bundan sonra sürekli azalmış, hak mücadelesi içinde olmuş, hatta silahlı mücadeleye girişip bağımsız devlet bile kurmuş, ancak nihai olarak anavatanın 1923 yılında son şeklini alması ile birlikte yaşadıkları yeni ülkelerinde azınlık olarak kalmışlardır. Balkan Türklerinin inceleme alanımızdaki kısmını teşkil eden Batı Trakya Türklerinin 1928 yılındaki nüfusu 270.000 olarak bilinmektedir (Özkan, 2003: 169). Geçen sürede Türkiye-Yunanistan arasındaki ilişkilere bağlı olarak ve 6-7 Eylül veya Kıbrıs Barış Harekatı gibi gerilimlerle daha da sertleşen Yunanistan azınlık politikasının bir sonucu olarak, yaklaşık %28'lik yüksek artış oranına rağmen Türkiye'ye yapılan göçler nedeni ile sürekli azalmıştır. Yunanistan'ın 1961'den sonra sayımlarda dinsel kökeni bildirmediğinden, sayı tam olarak bilinmemekle beraber günümüzde Batı Trakya Türklerinin nüfusu 150.000 olarak bilinmektedir (BTTDD, 2006: 3). Bu konuda not edilmesi gerekli gerçek; Lozan Anlaşmasının imza edildiği tarihte Türkler, Batı Trakya nüfusunun yaklaşık %79'unu oluştururken, bugün bu oran %25 civarındadır (Balkaç, 1996: 115). Bu olağan üstü azalmaya neden olan birçok olay ve uygulamanın yanında en göze çarpanı Yunan vatandaşlık kanununun 19. maddesine dayanılarak vatandaşlıktan çıkarılan 60.004 haymatlos Batı Trakya Türküdür (BTTDD, 2006: 9).

3.3. Batı Trakya Türklerinin Hukuksal Konumunu Belirleyen Belgeler

Yunanistan asırlar boyunca Osmanlı Türk hâkimiyetinde kalmış, Osmanlı Devletinin zayıflamasıyla bağımsızlık hareketlerine girişmiş ve 1829'da bağımsızlığına kavuşmuştur (Schreiber, 1999: 61-83, 250-261).

Yunanistan, her yeni toprak elde edişinde bu genişlemesini Batılı ülkelere kabul ettirebilmek için Büyük Devletlerle anlaşmalar yapmak ve bu anlaşmalar sonucu yeni kazandığı bölgeler üzerinde kalan azınlıklara birtakım azınlık hakları tanımak zorunda kalmıştır.

3.3.1. Yunanistan'ın Bağımsızlığı Ve 1830 Londra Protokolü

1828'de meydana gelen Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan Edirne Anlaşması (1829) ile Osmanlı Devleti Yunanistan'ın muhtariyetini tanımak zorunda kalmıştır. Bu olay neticesinde İngiltere hükümetinin aracılığıyla Londra'da Fransa ve Rusya'nın da katılımıyla bir konferans toplanması sağlanmış ve 3 Şubat 1830'da Yunanistan'ı bağımsız bir devlet olarak ilân eden Londra protokolü imzalanmıştır (Hatipoğlu, 1988: 25). Yeni Yunanistan devletinin toprakları içinde kalan Müslüman azınlıklar bu 1830 Londra Protokolü ile birtakım güvencelere sahip olmaktadır. Protokolün 5. maddesine göre Yunan hükümeti, aynen Osmanlı hükümeti gibi, derhal genel bir af ilan edecek ve kendisine karşı çarpışmış olanların mal-mülklerinden yoksun bırakılmamasını ve bu kişilere hiçbir nedenle ilişilmemesini sağlayacaktır (Oran, 1994: 263). Yunanistan'a bırakılmış olan toprak ve adalarla yaşayan Müslümanlardan yerlerinde kalmak isteyenler mülkiyetlerini koruyacaklar ve aileleriyle birlikte tam bir güvenlikten yararlanarak yaşayacaklardır (Eren, 1997: 46). Bu protokol imzalandığı tarihteki Yunan topraklarındaki Müslümanların haklarıyla sınırlı olduğundan ve bugün adı geçen şehirlerde mübadele nedeniyle azınlık kalmadığından konusu ortadan kalkmış ölü bir metindir (Oran, 1991: 101).

3.3.2. 1881 İstanbul Milletlerarası Sözleşmesi

Yunanistan'ın Tesalya' yı topraklarına katacak biçimde genişlemesi üzerine, kendisine bir takım yükümlülükler getirecek olan 24 Mayıs 1881 İstanbul Milletlerarası sözleşmesi imzalanmıştır (Oran, 1991: 59). Bir tarafta Fransa, Almanya, Avusturya, Macaristan, İngiltere, İtalya, Rusya, diğer tarafta Osmanlı Devleti arasında imzalanan bu sözleşme, 1878 Berlin Antlaşması'nın 24. maddesince öngörülen arabuluculuğu

yerine getirmekte ve Yunanistan Krallığı ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki yeni sınırları tespitten sonra, Yunanistan'a terk edilen topraklar üzerindeki Müslümanların haklarını güvence altına almaktadır (Oran, 1991: 59-61). Bu sözleşme de, yukarıdaki protokol gibi, anılan nedenle konusu ortadan kalkmış ölü bir metindir (Oran, 1991: 101).

3.3.3. 1913 Atina Antlaşması Ve 3 Numaralı Protokol

Birinci Balkan savaşından sonra Londra Antlaşması ile Balkanlı müttefiklere bırakılan topraklar üzerinde anlaşmazlıklar 29 Haziran 1913'te ikinci Balkan Savaşı'na yol açmıştı. Bu savaş sonrasında Osmanlı Devleti Balkan Ülkeleri arasındaki bu anlaşmazlıktan istifade ederek Edirne'yi geri almıştır. İkinci Balkan Savaşı'nın sonunda Kavala, Dedeağaç ve bütün Trakya'yı alan Bulgaristan'la 29 Eylül, Selanik, Güney Makedonya ve Girit'i alan Yunanistan'la 14 Kasım 1913'de antlaşmalar imzalanmıştır.

Müslümanlara vermek zorunda kaldığı azınlık hakları açısından Yunanistan'a en fazla yükümlülük getiren uluslar arası metin olan 1-14 Kasım 1913 tarihli Atina Antlaşması'dır. 1913 Antlaşması ile, 1830 ve 1881 metinleri bir kez daha onaylanmaktadır. Aynı madde hükmüne göre, Antlaşmaya ekli 3 numaralı protokol Yunanistan'ın bütün topraklarında geçerli olacaktır. Yunanistan ile Türkiye arasında halen tartışma konusu olan bu metinle ilgili: Yunanistan, 1981'de Türkiye'ye verdiği notalarda antlaşmanın geçersiz olduğunu savunmaktadır. Yunanistan her ne kadar 1913 Atina Antlaşması'nın geçerliliğini reddediyorsa da, Yunan belgelerinin çeşitli arazi anlaşmazlıkları konusunda bu metne atıf yaparak geçerli olduğunu kabul ettikleri görülmektedir (Oran, 1994: 266).

3.3.4. 10 Ağustos 1920 Yunan Sevr'i

Birinci Dünya Savaşını bitiren antlaşmalar serisinde olan "Sevr Antlaşması" üç bölümdür. Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayan antlaşma, Batı Trakya'yı Yunanistan'a resmen veren Trakya konusundaki antlaşma, üçüncüsü de Yunanistan'daki azınlıkların korunmasıyla ilgili olarak yapılan antlaşma ki, "Yunan Sevr'i" olarak bilinmektedir (Eren, 1997: 50).

Sevr Antlaşması, şimdiye dek Yunanistan konusunda gördüğümüz azınlık antlaşmalarından önemli bir farklılık göstermektedir. Diğer üçünün tersine bu Antlaşma geneldir ve bütün azınlıklara, "Bütün Yunanistan toprakları"nda uygulanacaktır. Ayrıca başlangıç bölümünde, Antlaşmanın "Yunanistan'ın bundan sonra edinebileceği topraklar için de" geçerli olduğu açıkça belirtilmiştir.

Bununla birlikte, Yunanistan, gene 1981 yılında Türkiye'ye verdiği notalarda, Sevr Antlaşması ile bağlı olduğunu da reddetmektedir. Ancak, Lozan Antlaşması, 1920 Yunan Sevr'ini kaldırmak şöyle dursun, onu teyit etmiş ve hatta onaylanmasını istemiştir (Oran, 1994: 267). Yunanistan'ın Sevr'de ortaya konan Sevr Antlaşması:

— Karşılık aranmadan tek taraflı verilmiş,

— Yunanistan'daki bütün azınlıklara uygulanabilir,

— İleride Yunanistan'a katılabilecekler dâhil, bütün Yunan topraklarına dönük azınlık koruma hükümleri taşıyan, bir antlaşmadır (Balkaç, 1994: 136). Yunan Sevr'i Lozan'dan farklı olarak genel bir azınlık rejimi olup, sürekli genişleyen yayılcı Yunanistan'ın vatandaşı konumuna giren azınlıklara karşı sorumluluklarını düzenlemektedir (Oran, 1991: 105-107).

Ayrıca bu antlaşmaya göre, o tarihte başlıca Müttefik ve Ortak Devletlere dâhil bulunan ve Milletler Cemiyeti Konseyi üyesi olan ülkeler, bu antlaşmanın hükümlerinin uygulanması konusunda Yunanistan'ı, Uluslararası Daimi Adalet Divanı'nın bugünkü devamı olan Uluslararası Adalet Divanı'na zorunlu olarak götürme yetkisine sahiptir (Eren, 1997: 51). Türkiye bu ülkeler arasında bulunmadığı için bu yetkiye sahip bulunmamaktadır ama bu ülkelerden birini Batı Trakya'daki hakların ihlal edildiği konusunda ikna edilebilirse, Yunanistan'ın Divan önüne çıkması hukukî bir zorunluluk olacaktır.

3.3.5. Türkiye–Yunanistan Anlaşmalarında BTT' nin Hukuki Statüsü

Günümüzde Batı Trakya Türklerinin hakları söz konusu olduğunda Yunanistan Lozan rejimi ve devamında gelen sözleşmeleri dikkate alıp, öncesini reddetme yoluna gitmektedir. Bu nedenle Bağımsız Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonraki ilişkileri ve imzaları ayrıca incelemek gerekmektedir.

3.3.5.1. Lozan Antlaşmasında Batı Trakya Türklerinin Hakları

Lozan Rejimi¹, Türkiye'deki Müslüman olmayan azınlıkların statüsünü belirleyen birtakım hükümler ile Yunanistan'da bulunan Müslüman azınlığa da aynı statü ve hakları belirten hükümler getirmektedir (Oran, 1994: 269). Ayrıca, Yunanistan'ın yükümlendiği hükümler uluslararası nitelikte sayılarak Milletler Cemiyeti'nin güvencesi altına konmakta, Cemiyet Konseyi'nin çoğunluk kararı olmadan değiştirilememekte, Konsey üyelerinden herhangi biri bu hükümlere aykırı davranış gördüğü zaman bunu Konsey'in dikkatine sunabilmekte, Konsey de bu konuda gerekli göreceği yönergeleri verebilmektedir. Bir anlaşmazlık durumunda Uluslararası Daimi Adalet Divanı'na gidilecek ve Divan'ın hükmü kesin olacaktır.

Batı Trakya Türklerinin hak ve hukuku Lozan'da iki belge ile tespit edilmiştir. Bu belgelerden biri Müttefik devletlerle birlikte Türkiye'nin de taraf olduğu "Azınlıkların Himayesi" başlıklı 37 nci – 45 nci maddeler, diğeri de Müttefiklerle Yunanistan arasında imzalanan Yunan Sevr'ini geçerli kılan 16 numaralı protokoldür (Eren, 1997: 54). Batı Trakya Türkleri birincisinde Yunanistan'ın baskıları karşısında statülerini korumada, hak ve hukukunu aramada Türkiye'ye müracaatta bulunabileceklerdir. İkincisinde ise hak ve hukuk arama mücadelesini Milletler Topluluğunun devamı olan Birleşmiş Milletler bünyesinde sürdürülebilecektir.

3.3.5.2. 1926 Atina Anlaşması

Patrik meselesi ve azınlıkların mülkleri ile ilgili bir düzenleme olan 1 Aralık 1926 Atina antlaşmasına göre; Yunanistan'da kalan fakat Türklere ait olan emlak için Yunanistan para ödeyecek, Türkiye ise 1912 yılı temel alınarak daha önce Türkiye'yi terk eden Rumlara mallarını iade edecektir (Balkaç, 1996: 152). Ancak Lozan'da öngörülen nüfus mübadelesinin uygulamasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar yine devam etmektedir (Eren, 1997: 64).

3.3.5.3. 1930 Ve 1933 Anlaşmaları

¹ Lozan Rejimi: 30 Ocak 1923 mübadele sözleşmesi, 24 Temmuz 1923 barış antlaşmasınının 37-45. maddeleri ve 1926, 1930, 1933 yıllarında mübadele sorunları ile ilgili imzalanan metinlerin bütünü oluşturduğu sistemdir.

1923 yılında imzalanan anlaşmalar mübadele konusunda bazı istisnalar getirmişti. Yunanistan'dan Türkiye'ye göç edecekler için Batı Trakya'dakiler hariç, Türkiye'den göç edecekler içinse 1913 öncesinde Türkiye'de yerleşik olanlar bu istisnaları teşkil ediyordu. Ancak anlaşmanın yürürlüğe girmesi ile birlikte Yunanistan mümkün olduğu kadar az göç almak ve çok göç vermek telaşı içinde hukuk dışı ve mübadele anlaşmasına aykırı uygulamalar içine girmiştir. Bunun üzerine ilişkiler gerilmiş, her iki taraftaki azınlıklar da rahatsız olmuş ve artan gerginliğin bitirilmeye zorunluluğu¹ ortaya çıkması ile birlikte 1930 yılında mübadele krizini çözecek anlaşma imzalanmıştır (Balkaç, 1996: 154). Oluşan konjonktürel durum gereği yakınlaşma ihtiyacı duyan iki ülke aynı dönemde üç anlaşmayı birlikte imzalamamıştır: Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Anlaşması; Deniz Kuvvetlerinin Sınırlandırılması Hakkında Protokol; İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Sözleşmesi (Soysal, 1989: 391; Özkan, 2003: 174). Ayrıca mübadelenin “*etabli sorunu*”na çözüm getiren 1933 anlaşması da bu süreçte yapılmıştır. Bu imzalar gelecekteki Balkan Antantı'nın da temelini oluşturmuştur (Sönmezoğlu, 2000: 125).

3.3.5.4. 1951 Kültür Anlaşması

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından oluşan iki kutuplu yeni dünya düzeninde (Kıbrıs sorunu henüz gündemde yokken) iki ülke bir kere daha aynı safta yer almış ve SSCB'ye karşı NATO'nun uç karakolluğu görevini beraber üstlenmişlerdir. Bu dönemdeki yakınlaşmanın bir ürünü olan 1951 Türk-Yunan kültür anlaşması daha çok akademik alanda, bilimsel araştırmalara kolaylık sağlamak gibi, azınlıklara kolaylıklar öngörmesine karşın çok köklü eğitim sorunları bulunan Batı Trakya Türklerine yeni bir şey getirmemiştir (BTTD, 2006: 10).

3.3.5.5. 1968 Ankara Ve Atina Kültür Protokolleri

Azınlık dili, eğitimi, ders kitaplarının karşılıklı temini, dini ve milli şuura saygı gösterilmesi gibi daha önceki anlaşmalarda bulunan ancak kâğıt üzerinde kalan birçok kültürel haklar 1968 sonbaharında bir kez daha kâğıda dökülmüş ve orada kalmıştır (Balkaç, 1996: 158).

¹ İkinci Dünya savaşına giden süreç (İtalyan yayılcılığı ve Bulgar tehdidi) her iki ülkeyi de dost ve müttefik olmaya itmıştır.

3.3.6. Azınlıklar Konusunda Atina'nın İmzaladığı Diğer Uluslararası Belgeler

Birleşmiş Milletler çatısı altında imzalanan, 1948 Soykırımın önlenmesi ve cezalandırılmasına ilişkin sözleşmede Yunanistan'ın da imzası vardır. Yine 1948 yılında BM nezdinde imzalanan *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*'nde de Yunanistan'ın imzası vardır. Bu belgenin 15. maddesi adeta Yunanistan'ın vatandaşlık yasasının 19. maddesi aracılığı ile yaptığı uygulamaları hedef almaktadır (Balkaç, 1996: 161). 1965 yılında yayınlanan *Her Türlü Irk Ayrımcılığının Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme* ve 1966 da imzalanan *Ekonomik Kültürel Ve Sosyal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme* da Yunanistan'ı Batı Trakya Türklerine karşı sorumlu kılan belgelerdendir (Özkan, 2003: 174). Ayrıca Yunanistan 1975 yılında *Helsinki nihai senedini* imzalayan Avrupa devletleri arasındadır. Bünyesindeki azınlıkların haklarına saygı göstermesini salık veren diğer iki belge ise; *1984 İşkenceye Ve Öbür Zalimce İnsanlıkdışı Ya Da Küçültücü İşlem Ya Da Cezaya Karşı BM Sözleşmesi* ile *1989 AGİK Viyana Toplantısı Kapanış Belgesidir* (Balkaç, 1996: 162-164).

3.4. Yunanistan'ın Siyasi Sistemi

1830 yılında ayrı bir devlet olarak uluslararası sahnede mutlaki monarşiyle yönetilen bir kiralık olarak yerini alan Yunanistan, 1844 anayasası ile meşruti monarşiye geçmiştir. 1924 yılına kadarki 80 yıl sürekli tartışmalı seçimlerin olduğu meşrutiyet dönemi olarak tarihe geçmiştir (Hatipoğlu, 2001: 41). 1924 yılındaki cumhuriyet denemesi 1925 ve 1933 yıllarında iki defa askeri darbe ile kesintiye uğramış, 1935 yılında ise tamamen monarşiye geçilmiştir (Akman, 2006: 148). İkinci dünya savaşında İtalya, Almanya ve Bulgaristan'ın işgaline uğrayan ülkede 1943 yılında başlayan iç savaş kısa kesintilerle 1949 yılına kadar sürmüştür. Batının desteği sonucu Komünist cephenin mağlup edilmesi ile son bulan iç savaştan sonra, tekrar meşruti monarşi sistemi tesis edilmiş ve 1967 askeri darbesi ile şekli değişse de bu yönetim sistemi 1974 yılına kadar uygulanmıştır (Balkaç, 1996: 86). Kıbrıs krizini yönetememekle itham olunan askeri cuntanın çekilmek zorunda kalmasının ardından iktidara gelen sivil idare 11 Haziran 1975 'te kabul edilen anayasa ile Demokratik parlamenter cumhuriyete geçiş yapmıştır.

Görüldüğü gibi Yunanistan'ın Demokrasi hayatı bilinenin aksine çok yenidir. Yaklaşık 30 yıldır bugünkü demokratik yapıda yönetilen ülke asıl çağdaşlık sıçramasını 1981 yılında üye olduğu AET serüveni ile yapmıştır (Akman, 2006: 150). Çok partili demokratik sistemin yürürlükte olduğu ülkede 4 yılda bir yenilenen milletvekili seçimleri ile oluşturulan 300 sandalyeli meclise girmek için partilerin ülke genelinde oyların %3 'ünü almaları gerekmektedir. İlerde açıklanacağı üzere; partiler için konulan ülke barajının aynen bağımsız milletvekili adaylarına da uygulanması azınlıkların temsili açısından Yunanistan demokrasisinin önemli bir arızası olarak durmaktadır.

3.5. Yunanistan'daki Türk Siyasi Oluşumlar

Yunanistan'da nüfusun %1,4'ünü teşkil eden Türklerin herhangi bir siyasi parti ile %3'lük barajı aşip da mecliste temsil edilmesi asla mümkün olmayacağından, ülkede Türk azınlık için siyasi parti kurma cazip bir yöntem olarak görülmemiştir.

Batı Trakya Türklerinin tarih boyunca kurduğu ilk ve tek parti; Dostluk Eşitlik Barış (DEB) Partisi, 13 Eylül 1991 tarihinde kurulmuştur. Merkezi Gümülcine'de (Komotini) olan partinin kurucusu ve ilk genel başkanı, 24 Temmuz 1995 günü bir trafik kazasında yaşamını yitiren Dr. Sadık Ahmet'tir. Dr. Sadık Ahmet'in ölümünün ardından partinin genel başkanlığını iki dönem eşi Işık Sadık Ahmet yürütmüş, daha sonra Ahmet Hacıosman genel başkan seçilmiştir. Partinin genel başkanlığını halen Ahmet Hacıosman yürütmektedir (Hüseyin, 2004: 222). Dostluk Eşitlik Barış Partisi; toplumun demokratik, yasalar karşısında eşitlik, eşit vatandaşlık ve insan haklarına saygı ilkeleri doğrultusunda oluşmasını kabul eden, taşrada ve şehirlerde yaşayan tüm Yunan vatandaşlarının eşitlik duygularını temsil etmektedir.

3.6. Yunanistan Siyasetinde Türkler

Yunan seçim sisteminin şartları nedeni ile bağımsız aday olarak seçime giren ve mecliste 2-3 milletvekili ile temsil edilen Türkler 1993 yılında çıkan bir yasa bile bu olanaklarını kaybetmişlerdir. Adı geçen yasa ile herhangi bir bağımsız adayın milletvekili seçilebilmesi için bütün ülkede kullanılan oyların %3'ünü alması şartı getirilmiştir (BTDD, 2006: 7-8). Bu rakam 200.000 oy anlamına gelmektedir ki; bu sayıda seçmen birkaç büyük şehir dışında hiçbir seçim bölgesinde yoktur. Yaklaşık 50.000 oyu bulunan Türk azınlık Lozan'dan sonra ilk defa 1993 seçimlerinde mecliste

temsil edilememiştir. Bu tarihten sonra Türk azınlık için meclise girmenin tek yolu büyük partilerin listelerine girmek olmuştur (Özkan, 2003: 180).

Tablo 5: Batı Trakya Türkleri Azınlık Süreci Milletvekilleri

Seçim Tarihi	Seçilen Türk Milletvekilleri	Seçim Tarihi	Seçilen Türk Milletvekilleri
01.11.1920	Müderriş Hafız Ali Galip Müderriş Hafız Salih Efendi Arifzade Arif Bey Hasan Abdurrahimoğlu	16.12.1923	Mustafa Ağa Eminbeyzade Hasan Bey Müderriş Hoca Mestan Efendi
07.11.1926	Müderriş Hafız Ali Galip Mustafa Ağa Şükrü Mahmutoğlu Haşimbeyzade Fehmi Bey	19.08.1928	Müderriş Hafız Ali Galip Cezayirli Muhtar Ali Rıza Niyazi Mumcu Halil Karaçanlı
25.09.1932	Müderriş Hafız Ali Galip Mustafa Ağa Hatip Yusuf Hasan Abdurrahimoğlu	05.03.1933	Müderriş Hafız Ali Galip Mustafa Ağa İbrahim Demir Serdarzade Hasan Abdurrahimoğlu
09.06.1935	Hatip Yusuf Niyazi Mumcu Mehmet Mustafaoğlu Hamdi Hüseyin Fehmi	26.01.1936	Müderriş Hafız Ali Galip Hamdi Hüseyin Fehmi
31.03.1946	Osman Üstüner Faik Engin Hüseyin Zeybek Osman Nuri Fettahoğlu	05.03.1950	Fehmi Otmanlı Osman Üstüner Osman Nuri Fettahoğlu
09.09.1951	Fehmi Otmanlı Osman Üstüner Osman Nuri Fettahoğlu	16.11.1952	Osman Nuri Fettahoğlu Yusuf Hasanoğlu Hasan Hatipoğlu
19.02.1956	Osman Nuri Fettahoğlu Yusuf Hasanoğlu Osman Üstüner	11.05.1958	Osman Nuri Fettahoğlu Yusuf Hasanoğlu Osman Üstüner
29.10.1961	Osman Nuri Fettahoğlu Yusuf Hasanoğlu Hasan Hatipoğlu	01.11.1963	Osman Nuri Fettahoğlu Yusuf Hasanoğlu Hasan Hatipoğlu
16.02.1964	Yusuf Hasanoğlu Hasan Hatipoğlu	17.11.1974	Yaşar Mehmetoğlu Sebahattin Galip
20.11.1977	Hasan İmamoğlu Orhan Hacııbram Celal Zeybek	18.10.1981	Yaşar Mehmetoğlu Ahmet Mehmet
02.06.1985	Mehmet Müftüoğlu Ahmet Faikoğlu	02.06.1989	Sadık Ahmet
05.11.1989	İsmail Molla (Rodoplu)	08.04.1990	Sadık Ahmet Ahmet Faikoğlu
10.10.1993	-	22.09.1996	Galip Galip Mustafa Mustafa Bırol Akifoğlu
09.04.2000	Galip Galip Ahmet Mehmet	07.03.2004	İlhan Ahmet

Kaynak: Hüseyin, 2004: 224.

Bugüne kadar Yunanistan parlamentosunda Türkleri temsil eden milletvekilleri Tablo 5.'de sunulmuştur.

Tablodan da anlaşılacağı gibi; tarih boyunca parlamentoda Türkleri temsil eden milletvekili sayısında sürekli bir azalma söz konusudur. Nüfus artış oranının %3'leri bulduğu bir topluluğun giderek daha az milletvekili ile temsil edilmeleri ülkedeki çarpık demokrasi yapısının ve temsil adaleti olmayışının açık bir göstergesidir.

Yüzde üçlük parti ve bağımsız milletvekili barajlarının sonucunda, Türk milletvekilleri için sadece büyük partilerin listesinden aday olmak seçeneği kalmıştır. Tüzüğünde azınlığın etnik kökenini inkâr eden, önceliklerinde herhangi bir azınlık problemi olmayan, seçim zamanlarındaki geçici zamanlar sayılmazsa Batı Trakya Türklerinin varlığını bile görmezden gelen partilerin adayları olarak seçime girmek zorunda olan Türk adaylar; Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerde bile anlaşmışçasına listenin iki ve daha geri sıralarına yerleştirilmektedirler. Adeta azınlığın temsilini engellenmek için, siyasi görüşleri birbirinden tamamen farklı olan (meclise girmesi beklenen) partiler, aday listelerini oluştururken politik bir uygulama ile Türk adayları ilk sıraya yazmaktan imtina etmektedirler. Böylece Türk seçmenler, bir adaylarını meclise sokmak için o partiden başka bir adayı daha seçecek kadar yani iki milletvekili çıkaracak kadar oy vermeleri gerekmektedir. Oyların bir milletvekili çıkarmaya yetip ikinciye yetmemesi durumunda ise (çok muhtemel bir durum) Türkler kendi adayları için verdikleri oylar ile istemedikleri başka bir adayı milletvekili seçmektedir. 7 Mart 2004 seçimlerinde İskeçe'de ve Rodop'ta gerçekleşen sonuçlar Tablo 6 ve 7'dedir.

Tablo 6: Mart 2004 Genel seçimlerde Rodop bölgesi seçim sonuçları:

Parti Adı	Aldığı oy	Yüzde	Kazandığı Sandalye
YDH	38.612	47,29	2
PASOK	35.801	43,80	1
SİNASP	3.275	4,01	0
KKE	1.675	2,05	0
Aday Adı	Aldığı oy	Partisi	Liste sırası
İlhan AHMET ¹	13.792	YDH	2
Galip GALİP	10.063	PASOK	2
Ahmet MEHMET	4.791	PASOK	4
Mustafa MUSTAFA	1.979	SİNASP	1

Kaynak: Hüseyin, 2004: 184.

¹ Meclise girmiştir.

Tablo 7: Mart 2004 Genel seçimlerde İskeçe bölgesi seçim sonuçları

Parti Adı	Aldığı oy	Yüzde	Kazandığı Sandalye
YDH	36.507	47,78	2
PASOK	33.132	43,37	1
KKE	2.944	3,85	0
Aday Adı	Aldığı oy	Partisi	Liste sırası
Burhan BARAN	8.752	PASOK	2
Türkeş HACİMEMİŞ	6.302	YDH	4
İhsan KAHYA	1.669	KKE	1

Kaynak: Hüseyin, 2004: 184.

Sonuç olarak mevcut seçim yasası ve azınlık politikası ile Türk azınlığın temsilinin tam olarak gerçekleşmesi mümkün görülmemektedir.

3.7. Yunanistan – Türkiye İlişkilerinde Türk Azınlıkların Etkisi

Türkiye ve Yunanistan arasında yoğun tartışmaların yaşanmakta olduğu hemen her dönemde gündeme gelen azınlıklar konusu, uluslararası sistemde ve hukuk kurallarında getirilen yeni hükümler çerçevesinde giderek bir insan hakları sorunu olarak algılanmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin 1877-78 Rus savaşını takip eden yıllarda hızlanan hızla toprak kaybetmesi; Balkanlarda bulunan Türk/Müslüman nüfusun büyük bir bölümünün Anadolu'ya kadar uzanan bir göç dalgası yaşamasına yol açarken, kaybedilen topraklar üzerinde kurulan yeni devletlerle Osmanlı Devleti arasında bir azınlıklar sorununu tartışma konusu yapmıştır.

Balkan Savaşları ile artan bu sorun, özellikle Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin niteliği göz önünde tutulduğunda, Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı sonrasında yeni bir boyut kazanmıştır. İngiltere, Fransa ve İtalya'nın yanında Sevr Anlaşması'nın¹ kendisine sunduğu olanağı değerlendirerek Anadolu'ya asker çıkaran Yunanistan'ın savaşta yenilerek geri çekilmesinden sonra, günümüz Türk - Yunan azınlıklar sorunu olarak nitelendirilen olaylar yaşanmaya başlanmıştır. Savaş dönemi ile birlikte, iki ülke arasında kitlesel göçlerin yaşanması, beraberinde yoğun bir ekonomik ve toplumsal

¹ Aynı yerde ve aynı tarihte imzalanan üç anlaşma söz konusudur. 1; Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarının paylaşıldığı, 2; Batı Trakya'nın Yunanistan'a devredildiği, 3 ise; Yunanistan ile müttefikleri arasında imzalanan ve Yunanistan'ın sadece Batı Trakya Türk azınlığına ilişkin olarak değil ülke sınırları içerisinde yer alan tüm azınlıklara ilişkin olarak karşılıklılık ilkesi aranmadan yükümlü olmasını hükme bağlayan anlaşmadır (Oran, 1994: 264).

bunalımı ortaya çıkarmıştır. Özellikle, Yunanistan'da bu bunalım oldukça sarsıntılı olmuştur. Savaşın sonunun belli olması ve Yunanistan'ın ağır bir yenilgi almasından sonra kitlesel göçlerin yaşanması, Lozan Antlaşmaları sırasında gündeme gelmiş ve bu konuda taraflar arasında bir anlaşma¹ yapılmış, fakat uygulamada uzun süre sorunlar çözülememiş nihayet 10 Haziran 1930 anlaşması ile mübadele sorunu çözülmüştür (Soysal, 1983: 177).

Yaklaşık 20 yıl oldukça iyi ilişkiler gelişmesi ve buna eş olarak azınlık konularında da olumlu mesafeler kaydedilmişken, azınlıklar konusunun Türk - Yunan ilişkilerinde hem bir iç politika sorunu hem de dış politika sorunu olarak gündeme gelmesi, iki ülke arasındaki ilişkilerin Kıbrıs sorunu nedeniyle gerginleşmesine paralel olarak vuku bulmuştur. 1960'ların ortalarından başlayarak, Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs konusu üzerinde yoğunlaşan ve ilişkileri sertleştiren gelişmeler, azınlıkların, karşılıklı olarak, yaşadıkları toplumdaki dışlanmasına yol açan kimi uygulamalarla karşılaşmalarına neden olmuştur. Her iki toplumda da azınlıklar diğer ülkenin ajanları olarak algılanmaya başlanmıştır. Kıbrıs sorununun kamuoylarında ulusal bir dava olarak propagandalara konu edilmesi, azınlıkların durumunu güçleştirmiştir. 1963-64 Kıbrıs olayları ise, Türk Hükümeti'nin, 1930 Sözleşmesine son vererek bu sözleşmeden yararlanarak İstanbul'da çalışmakta olan Yunanlıları ülkelerine geri göndermesine neden olmuştur (Oran, 1994: 159-160).

1960 sonrasında, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin Kıbrıs sorunundan dolayı dalgalanma göstermiş olması, azınlıklar konusunda da benzer yansımalar yapmıştır. 1974 yılında, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahale de bulunarak Kıbrıs Türk toplumuna yöneltilen kitlesel yok etme girişimlerini engellemesinden sonra ise, özellikle Batı Trakya Türkleri üzerinde oldukça yoğun baskı yaşanmaya başlanmıştır. İki ülke arasında bir savaş olasılığını arttıran olayların yaşanmakta oluşu, Yunanistan'ın

Kıbrıs Rumlarına destek verme olanağı bulamaması ve ulusçu duyguların incinmiş olması Batı Trakya Türk/Müslüman topluluğuna yönelik politikaların sertleşmesine yol açarken, Yunan kamuoyu da azınlıkları ulusal bütünlükleri açısından tehlike olarak görmeye başlamıştır. 1974 yılı, aslında Türk - Yunan ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkmaktadır (Hatipoğlu, 2001: 45); bu tarihten itibaren, daha önce

¹ 30 Ocak 1923 tarihli Türk ve Rum Nüfus Değişimine İlişkin Sözleşme ve Protokol.

gündemde olmayan sorunlar bir anda uzlaşmazlığı arttıran konular olarak ilişkilere konu edilmiştir. Azınlıklar konusundaki Yunan yaklaşımları açısından ise, daha önce idari makamlar tarafından bürokratik yöntemler kullanılarak azınlık haklarına getirilen kısıtlamalar, bu tarihten sonra artık, açıktan açığa, bir yönetsel politikaya dönüşmüştür. Böylece, Türkiye'deki İstanbul Rum topluluğunun azalmış olmasını ve dolayısıyla, iki ülke arasında azınlıklar konusunda karşılıklı ilkesinin uygulanamaz hale geldiğini ileri süren Yunanistan ile Türkiye arasında azınlıklara yönelik politikalar konusunda kimi zaman sert tartışmaların ve uygulamaların yaşandığı bir sürece girilmiştir (Gürün, 1994: 186-223).

Günümüz Türk - Yunan ilişkilerinde azınlıklar üzerinde yapılan tartışmalar, Türkiye açısından, özellikle, Batı Trakya'daki Türk/Müslüman topluluk üzerinde oluşturulan baskılar ve saldırılara ilişkin olmaktadır. 1988-90 döneminde Batı Trakya Türk/Müslüman azınlığı üzerinde uygulanan baskıların yol açmış olduğu gerginlik bu konuda ilginç bir örnek oluşturmaktadır¹.

Yunan Mahkemelerinin vermiş olduğu bu karar karşısında, Batı Trakya Türk/Müslüman azınlık toplumu üyeleri, kararı protesto etmek amacıyla bir gösteri düzenlemişlerdir. Bu gösteri, Türk/Müslüman azınlığın ilk kez sokaklara inşi olarak yorumlanmıştır.

Batı Trakya Türk/Müslüman azınlığı üzerinde oluşturulmaya başlanan bu türden baskıların yol açmış olduğu bir başka gerginlik ise, 1989 Yunan genel seçimleri sırasında yaşanmıştır. Türk adayların² seçim bildirisinde kendilerini Türk olarak tanımlamaları nedeni ile cezalandırılmış ve seçilme hakları alınmıştır. Yunanistan'ın Türkler üzerindeki seçme ve seçilme hak ihlalleri adı geçen dönemde ikili ilişkileri olumsuz etkilemiştir³. Sadık Ahmet ve İbrahim Şerif'in suçlu bulunarak hapsedilmeleri

¹ 1988 yılında, Yunan Yüksek Mahkemesi'nin Batı Trakya Türk Öğretmenler Birliği hakkında vermiş olduğu bir kararla bu Birlik kapatılmıştır. Mahkeme, vermiş olduğu kararda "Türk" sözcüğünün Türkiye yurttaşlarını çağrıştırdığını, Yunan yurttaşlarını tanımlamakta kullanılmayacağını belirtmiştir.

² Sadık Ahmet ve İbrahim Şerif.

³ Batı Trakya Türk azınlığının bağımsız adaylarla seçimlere katılmaları ve başarı sağlamalarını önlemek için başvuru olan diğer ihlaller: Türkiye'de bulunan azınlık mensuplarının gelmesini önlemek için sınır kapıları seçim öncesi 'grev' gerekçesiyle kapatılmış, uçakla Atina üzerinden gelebilecek olanları önlemek için de bu kent ile Batı Trakya arasında uçak ve otobüs seferleri seçim öncesi iptal edilmiştir. Bu engellemeler de başarılı olamamış, azınlık bağımsız milletvekili çıkarmayı başarmıştır. Bunun üzerine Yunan makamları seçim yasasını değiştirerek bağımsız adayların da yurt çapında % 3 oy almaları koşulunu getirmişlerdir (Oran, 1999: 40).

ve sonrasında Gümölcine Türk azınlığa yönelik saldırılar, Türkiye'nin yoğun tepkisini çekmiştir. Türkiye Yunanistan'ı Batı Trakya Türk azınlığının Lozan Antlaşması'ndan ve diğer uluslararası antlaşmalardan kaynaklanan haklarını ihlal etmekle suçlamış ve olaylar sırasında Yunan resmi makamlarının saldırılar karşısında ilgisiz kalmalarını kınamış; Yunanistan da, Türkiye'yi azınlıklar konusunda kışkırtıcı davranmakla ve iç işlerine karışmakla suçlamıştır.

Son olaylar sırasında Yunan ulusal kamuoyu ve basını, Batı Trakya Türk/Müslüman azınlığına ve genel olarak, tüm Batı Trakya'ya yönelik olarak hükümet ve siyasi partilerin izledikleri politikaları değiştirmeleri gerektiği konularında yoğun tartışmalara girerken, bölgenin ekonomik yönden kalkındırılması konusunda fikir birliğine varılmış ve azınlıklara uygulanan ayrımcı yaklaşımlara son verilmesi istenmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasında azınlıklara ilişkin karşılıklı suçlamalar sürerken Batı Trakya Türk/Müslüman azınlığına yönelik uygulamalar Helsinki Watch (Uluslararası İnsan Hakları Helsinki İzleme Komitesi) tarafından gündeme alınmış ve Yunanistan'daki incelemeler sonucunda bir rapor hazırlamıştır. Bu rapor sonucunda Yunanistan'a Batı Trakya Türk/Müslüman azınlığa karşı izlemekte olduğu politikalar konusunda bazı tavsiyelerde bulunulmuştur (Helsinki Watch Report, 1990: 43-44). Buna göre;

Türk azınlık varlığının kabul edilerek, onlara diğer Yunan yurttaşlarının sahip olduğu bütün medeni ve siyasi hakların tanınması; bu onların kendilerini, topluluklarını ve okullarını "Türk" olarak adlandırma hakkını da içermelidir. Türk azınlığın; radyo, televizyon ve Türkiye'den gelen yayınları kapsar şekilde ifade özgürlüklerine uyulması; Türk azınlığın; okullarını onarmak, genişletmek, inşa etmek, Türkçe konuşan öğretmenler tayin etmek ve günün koşullarına uygun okul kitaplarını sağlamak ve kullanmak haklarına uyulması; yerel Türk azınlık basını üzerindeki baskılara son verilmesi; Türk azınlığın; yurttaşlık hakkını kaybetmeden Yunanistan'dan ayrılma ve geri dönme özgürlüğüne uyulması¹; Yunanistan içerisinde hareket özgürlüğüne

¹ 1955 Tarihli ve 3370 Sayılı Yunan Vatandaşlık Kanunu'nun 19. maddesi uyarınca; "Grek-olmayan etnik kökenden bir kişi, geri dönme niyeti olmaksızın Yunanistan'dan ayrılırsa, bu kişinin Grek yurttaşlığını yitirdiğine hükmedilir. Bu hüküm, yurtdışında doğmuş ve oturmakta olan Grek-olmayan etnik kökenli kişilere de uygulanır. Ana babasından ikisi birden veya hayatta olanı yurttaşlığını yitirmiş olan reşit olmayan çocuklardan yurtdışında yaşayanlar da yurttaşlığını yitirmiş olarak ilan edilebilir. Yurttaşlık Konseyinin aynı yönde alacağı karara dayanarak bu konularda İçişleri Bakanlığı karar verir" (Balkaç, 1996: 193). Batı Trakya Türk azınlığı, uzun süre bu maddenin uygulanmasından dolayı Yunan yurttaşlığını kaybetme tehlikesi ile karşılaşmış ve yaklaşık 60.000 Türk vatandaşlığını kaybederek

uyulması; Türk azınlığın; toprak ve ev alım-satımı, okullar, camiler inşa etmek, onarmak ve genişletmek konularında politikada ve uygulamada eşit haklara sahip olduklarının garanti edilmesi; Türk azınlığın; Yunan otoritelerinin tacizlerini kapsar şekilde aşağılanması uygulamalarını yasaklayan uluslararası anlaşmaların yürürlüğe konulması; Türk azınlığın, müftü seçimi ve dinsel gelirlerinin kontrolünü içeren, dini özgürlüklerinin sağlanması; Yunan Hükümetine tavsiye olunmuştur.

Batı Trakya Türk/Müslüman azınlığa yönelik saldırıların yaratmış olduğu gerginlik, azınlıklar ile Yunanlılar arasındaki ilişkileri güvensizlik temeline oturturken ve Türkiye ile Yunanistan arasında karşılıklı suçlamalara yol açarken, bir başka sorun daha gündeme yerleşmiştir; Müftü seçimi. İskeçe Müftüsü Hilmi Aga'nın ölümüyle yerine oğlu Mehmet Aga'nın atanması, azınlığın yoğun tepkisine neden olmuş ve anlaşmalardan kaynaklanan haklarını kullanarak kendi müftülerini kendilerinin seçeceklerini, atamayı tanımayacaklarını belirtmişlerdir. Halen illerde bir hükümetin atadığı 'atanmış', bir de halkın gayri resmi bir seçimle kendi seçtiği 'seçilmiş' müftü mevcuttur. Bu konuda Batı Trakya Türkleri AİHM' ye de başvurmuş ve Yunanistan Devletini tazminata mahkûm etmiştir (mfa.gov.tr, 2000).

Yakın zamanda iki ülke arasında kısmi bir yakınlaşma olmasına paralel olarak Türk azınlık üzerindeki olumsuz politikalarda da yumuşama olmuştur (state.gov, 2000). Yunanistan'da K. Simitis iktidarı döneminde T. Pangalos'un yerine Dışişleri Bakanlığı'na getirilen G. Papandreu'nun azınlıklara ve özellikle Batı Trakya'daki Türk/Müslüman azınlığa ilişkin olarak yapmış olduğu açıklama, Yunanistan'da siyasi iktidarın geleneksel politikasında bir değişimin yaşanmakta olduğuna ilişkin kimi işaretler vermiştir (turinfonet.org.tr, 1999). Uzun zamandır Batı Trakya Türk azınlığının özellikle eğitim alanında çekmiş olduğu sıkıntıların giderilmeye çalışıldığı gözlenmiştir. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, Ekim 1999'da almış olduğu bir karar ile Batı Trakya'daki Türk azınlık okullarında okutulacak olan ve Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmış bulunan ders kitaplarının dağıtılmasını onaylamıştır.

Bütün bunların yanında iki ülke arasındaki temel anlaşmazlıklar olduğu gibi durmakla birlikte, iki ülkenin azınlıklarının statüsü de aynıdır. Bu yumuşama dönemiyle birlikte

vatansız durumuna düşmüşlerdir. 1998 yılında Yunanistan bu maddeyi kaldırmış fakat geriye dönük hakların iadesini gündeme almamıştır (Oran, 1999: 31-32).

sadece yeni zorluklar çıkartılması durdurulmuş fakat geçmişteki hak ihlalleri devam etmektedir. Örneğin 2000 yılında bile seçilmiş müftünün bu sıfatla yayınladığı mesajdan dolayı değişik mahkemelerde defalarca yargılanması söz konusu olmuştur (mfa.gov.tr, 2000).

Türkiye ve Yunanistan arasında zaman zaman gündemde yer alan bir başka sorun ise, İstanbul'daki Fener Ortodoks Rum Patrikhanesi'nin statüsüne ilişkindir. Patrikhane, pek çok açıdan önemini korumakla birlikte asıl önemli yanı, Türkiye'nin iç işlerine müdahalede kullanılabilmesi ve özellikle, azınlıklara ilişkin konularda gerginlikler yaşanırken bu kurumun kolaylıkla pazarlık unsuru olarak masaya yatırılabilmesidir. Bir başka tartışmalı nokta ise, Heybeliada'daki Ruhban Okulu'nun, 1971 yılında Anayasa Mahkemesi'nin özel yüksek okulları devletleştirmeye karar vermesi ve Türk kanunlarında karşılığının olmaması nedeniyle kapanmış olmasının sonucunda yeni Ortodoks din adamlarının yetiştirilmesinde karşılaşılan güçlüklerdir.

Yunanistan dış işlerinin Patrikhane'ye ilişkin politikasına karşılık olarak Türkiye'nin de Batı Trakya Türk azınlığının müftülük kurumu ile dengeyi sağlamaya çalıştığı görülmektedir. Yunanistan Dışişleri Bakanı G. Papandreu'nun İstanbul'u ziyareti sırasında Patrikhaneyi ziyaretine karşılık olarak, Türkiye Dışişleri bakanı İ. Cem de Yunanistan ziyareti sırasında, Batı Trakya Türk azınlığının seçilmiş müftülerini ziyaret ederek bu karşılıklılığı sağlamıştır.

SONUÇ

Balkanlar, dünyada istikrarsızlığı ile sürekli gündeme gelen ve etnik yapısı ve coğrafi konumu itibari ile de Avrasya'nın kritik bir açılma notası ve kavşağı olan ön plandaki bölgelerden biridir. Barındırdığı etnik unsurlar ve bunlar arasındaki tarihi husumetler bu istikrarsızlığın başlıca nedenleridir. Çalışmaya konu olan bölge Balkanların geriye kalan kısımlarına nazaran daha istikrarlıdır. Bu istikrarın temel kaynağının AB, dolayısı ile de ekonomik rahatlık olduğu gerçeğinin yanında, diğer bölgelere göre daha az ihtilafli bölgeler olması ve üzerindeki kurulu otoritenin daha güçlü olması sayılabilir.

Azınlık kavramını ele aldığımızda ise halen bütün dünyanın kabul ettiği ortak bir *azınlık* tanımı mevcut olmadığını görmekteyiz. Üzerinde mutabık kalınan bir tanımlama olmayınca, devletler veya birlikler barındırdıkları bireylere çeşitli yönlerden gösterdikleri farklılıklardan dolayı azınlık statüsü verip vermemekte serbesttirler. Bu durum uygulamada da kendini göstermiş, ülkeden ülkeye çok farklı anlayış ve uygulama söz konusu olabilmektedir. Kimi ülkeler, azınlıkları sadece dini azınlık olarak algılayıp etnik ayrılığı reddederken, kimileri de dili ön plana çıkarıp din veya etnisiteye karşı çıkmakta, bu arada azınlıkların bütün haklarını vermesine rağmen, resmi olarak azınlık kabul etmeme yolunu seçen ülkeler de mevcuttur. Kesin olan, azınlık konusu hemen her ülke için çok hassas bir konu olduğu ve bu hassasiyeti giderecek şeklin dışında bir azınlık tanımlaması veya algılaması o ülkenin kırmızı çizgisi olduğudur.

Ekonomik birliğini büyük ölçüde tamamlamış, siyasi birlik hedefine doğru ilerleyen AB içinde de beklendiği ölçüde ortak bir azınlık anlayışı mevcut değildir. AB konuya geçici bir problem olarak baktığından bu yönde ciddi bir enerji sarf edip herkes tarafından kabul edilen bir azınlık rejimi oluşturma yoluna gitmemektedir. AB kararlarına göre azınlıklar konusu siyasi bütünlük sağlanana kadar mevcut olacak bir konudur ve siyasi birlik sağlandıktan sonra sınırlar kalkıp 'Avrupalı' üst kimliği ortaya çıktığında azınlık kavramı da anlamını yitirecektir. Birliğin konuya gevşek yaklaşımına paralel olarak hem Yunanistan hem de Bulgaristan azınlık konusunda ciddi ihlaller içerisindedirler. Bulgaristan anayasasında azınlıklarla ilgili bir kelime dahi geçmezken, azınlıklar ana dili Bulgarca olmayan unsurlar olarak algılanmakta, Yunanistan ise etnik

kökenleri inkâr yoluna gitmekte ve azınlıkları diğer dinlere mensup Helenler olarak nitelemektedir.

Bulgaristan'da Türk azınlıklar, geçmişteki, özellikle de 1985-89 sürecindeki ihlallere nazaran oldukça iyi koşullarda haklarını kullanabilmektedir. 1999 Helsinki raporunda Bulgaristan'ın ulusal azınlık kavramının üç ayrı grup tarafından üç ayrı şekilde anlaşıldığı, tam yerine oturmadığı eleştirisi yer almasına ve hala azınlıkları anayasal olarak güvenceye almamış olmasına rağmen, eskiye nazaran uygulamada büyük iyileşmeler olduğu açıktır. Özellikle çalışmamıza konu olan siyasal haklar ve siyasi temsil açısından bütün dünyaya örnek olabilecek bir model ortaya koymaktadır. Etnik nefreti kesinlikle reddederek, birleştirici ve etnik hoşgörü üzerine kurulu tam temsili esas alan *Bulgaristan Modeli*, ırkçı hareketin seçim barajının iki katı oy alacak kadar yükselişe geçmesi ile tehlikeye girmiştir. Hali hazırda siyasi temsil açısından tüm dünyaya örnek konumdaki Bulgaristan Türklerinin gelecekte bu durumlarını sürdürüp sürdüremeyeceğini ırkçı akımın gelecekteki seyri belirleyecektir.

27 yıllık AB üyesi Yunanistan'da ise azınlıkların durumu daha kötüdür. Özellikle Batı Trakya Türkleri, Türkiye'nin İstanbul'daki Rumlara davranışlarının ve Kıbrıs'la ilgili tutumunun yansımalarını bizzat üzerlerinde hissetmiş, bir azınlığın maruz kalabileceği her türlü hak ihlaline maruz kalmıştır. Son yıllarda kısmi bir yumuşama olmasına karşın, ülkede azınlıkların hukuku açısından; ne 'demokrasinin beşiği', ne 'batı medeniyetinin atası', ne de '27 yıllık AB üyesi' tanımlamalarına uyacak bir yapı mevcuttur. Çalışmanın esas konusunu teşkil etmesi açısından, siyasal hakları ve temsil olanakları büyük ölçüde ellerinden alınmıştır. Mevcut seçim sistemi ve siyasi partilerin tutumları göz önüne alındığında, ancak üçüncü dünya ülkelerinde rastlanır cinsten bir seçme ve seçilme hakkı ihlali vardır.

Tarih boyunca Batı Trakya Türklerinin, Türk- Yunan ilişkilerinin seviyesi ile ters orantılı olarak hak ihlallerine maruz kaldığı ve Yunanistan tarafından Türkiye'ye karşı bir şantaj malzemesi olarak kullanıldığı ve intikam alınacak taraf muamelesi gördüğü bilinmektedir. İki ülke arasındaki ilişkiler özellikle de soğuk savaş döneminin yumuşama sürecine girmesiyle (Kıbrıs konusunun da bu döneme rastlaması ile) son derece gergin seyretmiştir. Doğrusu bu gergin ilişkiden çok farklı kesimlerin rant sağlaması sürekliliğini de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, Türk-Yunan

uyuşmazlığının her iki ülkede de iktidarlar için olduğu kadar muhalefet, basın, ordu, baskı grupları, kamuoyu için çözümlenmesi gereken bir sorun olmakla birlikte, adeta herkesin çıkarları için yararlanabileceği bir konu olmak eğilimindedir. İster zayıf, ister güçlü sivil hükümetler açısından isterse cunta dönemlerinde olsun, Türk-Yunan ilişkileri konusunda ulusal kamuoylarının gösterdikleri duyarlılık, karar alıcılar için birbirinden farklı gerekçelere dayansa da amaçlarını gerçekleştirmede yararlandıkları önemli bir araç olmuştur. Hükümet iktidarının devamını sağlayabilmek ve seçmen desteğini koruyabilmek için Türk-Yunan uyuşmazlığında izlediği politikanın kendi ulusal çıkarlarını ne denli iyi koruduğunu göstermeye çalışırken karşı tarafı suçlamış; uzlaşmaz, tehdit kaynağı olarak göstermeye çalışmış; muhalefet partileri, iktidara gelebilmek için hükümetin Türk-Yunan ilişkilerinde ne denli başarısız olduğunu, bu arada da, karşı ülkenin ulusal çıkarlar, egemenlik hakları, toprak bütünlüğü açısından büyük bir tehdit kaynağı olduğunu göstermeye çalışmış; silahlı kuvvetler; iki ülke arasındaki bir savaş olasılığını gündemde tutarak ekonomide giderek daha fazla yük olmaya başlayan savunma harcamalarında kısıntıya gidilmesini önlemeye çalışmış; basın, sansasyon ve tiraj kaygısıyla iki ülke arasındaki ilişkiler konusunda duyarlı olan kamuoyunun ilgisini çekmekte kullanmıştır. Dolayısıyla, iki ülke arasındaki uyuşmazlık, her iki ülkede de sorunlar karşısında kamuoyunu yatıştırıcı, birleştirici bir unsur olarak görülmektedir. Bu arada; gerginlikte en zararlı çıkan kesim ise daima Batı Trakya Türkleri olmaktadır.

AB geçmişleri itibariyle Bulgaristan ile Yunanistan azınlıkların siyasi temsili açısından karşılaştırıldığında, Bulgaristan'ın dünyaya örnek teşkil eden bir azınlık temsil modeli ile çok daha çağdaş ve özgürlükçü olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, azınlıklara tanınan hakların AB üyeliği ile ilişkili olmadığı, ülkelerin azınlık algılamaları, demokratikleşme ölçüleri, tarihsel geçmişleri ve azınlığın miktarı ile ilgi olduğu söylenebilir. Buradan çıkarılabilecek ikinci bir sonuç da AB'nin üyelerinin azınlık hakları konusundaki uygulamalarını belli bir kritere uydurmadığı ve birlik içerisinde de uzun yıllardan süregelen azınlık hak ihlallerinin mevcut olduğudur.

Uzun vadede, stratejik açıdan büyük önem taşıyan Balkanlar'da söz sahibi olmanın en kestirme yolu bölgeyle olan tarihi ve kültürel bağları korumak ve ilişkileri geliştirmektir. Bu bağlantı, Türkiye için hem AB' ye girme yolunda olumlu katkı

sağlayacak, hem de bu üyelik gerçekleşmezse de Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde etkin bir aktör olması ya da bölgesel güç olabilmesi için son derece faydalı olacaktır. Bu bağlamda Türkiye, hem Yunanistan ve Bulgaristan'daki Türk azınlıklar, hem de diğer Balkan ülkelerindeki Müslüman/Türk veya Türk sempaticileri unsurları ile olan bağlarını arttırarak korumalı, onların haklarını savunmalıdır. Ancak bunu yaparken komşularını endişelendirecek eylem ve söylemlerden uzak durarak bu ilişkileri sürdürmelidir.

KAYNAKÇA

- AKMAN, Halil (2006), *Paylaşılamayan Balkanlar*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- AKŞİN, Sina (2004a), *Yakın Çağ Türkiye Tarihi –I 1908-1980*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- AKŞİN, Sina (2004b), *Yakın Çağ Türkiye Tarihi –II 1980-2003*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- ALP, İlker (1987), *Bulgaristan Türk devleti, tarihte Türk devletleri I*, [y.y.], Ankara.
- ARISOY, İ.Alper (2002), *Avrupa Birliği ve Azınlıklar*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ATATÜRK, M. Kemal (1981), *Söylev (Nutuk)*, Gnkur. Basımevi, Ankara.
- BALKAÇ, Zerrin (1996), *II. Dünya Savaşından Günümüze Batı Trakya Türkleri'nin (Yunanistan Türkleri) Sosyal ve Siyasi Durumları*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BARUTÇU, Ecmel (1999), *Hariciye Koridoru*, 21 Yüzyıl Yayınları, Ankara.
- BATUR, Nur (1999), “Miçotakis, Simitis’i PKK’ya Karşı Türkiye’yle İşbirliğine Çağırıldı”, *Hürriyet Gazetesi*, 23 Haziran, s.9.
- BERBERAKİS, Taki (1998), “Kabahat Klerides’te”, *Milliyet Gazetesi*, 27 Temmuz, s.11.
- BERBERAKİS, Taki (2000), “Türkiyesiz Seçim”, *Milliyet Gazetesi*, 17 Mart, s.10.
- BİLENER, Tolga (2003), “AB’nin Azınlık Hakları Anlayışı ve AB’ye Bütünleşme Sürecinde Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri”, Editör: Beril DEDEOĞLU, *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, Boyut Yayınları, İstanbul, s.165-199.
- BİRAND, M. Ali (1980), *30 Sıcak Gün*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Birleşmiş Milletler Anlaşması, *Türk Dünyası*, Cilt: 8, Sayı: 9, Nisan-Mayıs-Haziran 1973.

- BORAK, Sadi (2004), *Atatürk'ün Gizli Oturumlarda Konuşmaları*, Kırmızı Beyaz Yayınları, İstanbul.
- BTTDD (2006), *Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği 60. yıl broşürü*, İstanbul.
- CANBOLAT, İbrahim (1999), *Gelişmekte Olan Ülkeler ve Dış Politika*, 2. Basım, Alfa Yayınları, İstanbul.
- ÇAVUŞOĞLU, Naz (1999), *Azınlık Hakları*, Su yayınları, İstanbul.
- DEMİRTAŞ-COŞKUN, Birgül (2001a), *Bulgaristan'la yeni dönem, Soğuk savaş sonrası Ankara-Sofya ilişkileri*, ASAM yayınları, Ankara.
- DEMİRTAŞ-COŞKUN, Birgül (2001b), "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Bulgaristan'ın Dış Politikası (1989-2000)", Editörler: Ömer E. Lütem, ve Birgül - Demirtaş Coşkun, *Balkan Diplomasisi*, ASAM Yayınları, Ankara, s. 227-250.
- DOBRE, Ana-Maria (2003), "EU Conditionality Building and Romanian Minority Rights Policy: Towards the Europeanization of the Candidate Countries", *Perspectives on European Politics & Society*, Vol. 4, Issue 1, s.55-83.
- DÖNER, Ayhan (2003), *İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- DUGIN, Aleksandr (2004), *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, Çev. Vügar İmanov, Küre Yayınları, İstanbul.
- DURAN, Faik Sabri (1997), *Büyük Atlas*, Kanaat/Petek Yayıncılık, Ankara.
- EKİCİ, Nuray (2005), "Bulgaristan'da 'Hak Ve Özgürlükler Hareketi' ve 25 Haziran 2005 Genel Seçimlerinin Derinlemesine Analizi", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 7, Sf: 131-139.
- ELEKDAĞ, Şükrü (1996), "Ege'de Kriz Belgeleri", *Milliyet Gazetesi*, 11 Şubat, s.12.
- EMİNOV, Ali (2002), "Bulgaristan'daki Türkler: 1945-1983", *Türkler*, Editörler: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca, Cilt 20, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- ERDİNÇ, Didar (2002), "Bulgaristan'daki değişim sürecinde Türk Azınlığın Ekonomik Durumu", *Türkler*, Editör. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca, Cilt 20, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- EREN, Halit (1997), *Batı Trakya Türkleri*, Rebel Basım, İstanbul.

- EROĞLU, Hamza (1988), *Bellesten*, Cilt:LI Sayı:199-201, TTK Basımevi, Ankara.
- FELDMAN, Gregory (2003); “The European-ness of Estonia's Ethnic Integration Policy: Nation, culture, and security in an applicant state”, *Cambridge Review of International Affairs*, Vol.16, Issue 2, s.223-237.
- GALBREATH, David (2003), “The Politics of European Integration and Minority Rights in Estonia and Latvia”, *Perspectives on European Politics & Society*, Vol. 4, Issue 1, s.35-53.
- GRIVE, W. Percy (1988), “Türlere Yönelik Bulgar Zulmünün Milletler arası insan hakları Hukuku açısından Değerlendirilmesi”, *Bulgaristan’da Türk-İslam azınlığına uygulanan Baskılar hakkında uluslararası hukuk sempozyumu, 21-23 Eylül1987, İstanbul Barosu, İstanbul.*
- GOLDSTON, James A.(2002), “Roma Rights, Roma Wrongs”, *Foreign Affairs*, Vol. 81, Issue 2, s.146-162.
- GÖKDAĞ, Bilgehan A. (2003), “Balkan Türklüğünün Dil Ve Eğitim Sorunları”, Editör: Erhan TÜRBEDAR, *Balkan Türkleri Balkanlarda Türk varlığı*, ASAM yayınları, Ankara, s. 287-315.
- GÜNDAĞ, Nevzat (1987), *1913 Garbi Trakya Hükümet-i Müstakilesi*, II.Baskı, [?] Ankara.
- GÜNDÜZ, Aslan (2000), *Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler-Örnek Kararlar*, 4. Baskı, İstanbul.
- GÜREL, Ş. Sina (1993), *Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri*, Ümit Yayınları, Ankara.
- GÜRÜN, Kamuran (1994), *Bükreş-Paris-Atina Büyükelçilik Anıları*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- HAKOV, Cengiz (2002), “1913 Yılında İstanbul’da İmzalanan Bulgar-Türk Antlaşması ve Bulgaristan Türk-Müslüman Nüfusun Hakları”, *XIII. TÜRK TARİH KONGRESİ Ankara:4-8 Ekim 1999 Kongreye Sunulan Bildiriler III.Cilt-I.Kısım*, TTK Basımevi, Ankara.
- HATİPOĞLU, M. Murat (2001),”Yunanistan’ın Dış Politikası ve Balkanlar (1990 – 2000)”, Editörler: Ömer E. Lütem, ve Birgül - Demirtaş Coşkun, *Balkan Diplomasisi*, ASAM Yayınları, Ankara, s. 33-66.

- HATIPOĞLU, M. Murat (1988), *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 85, Ankara.
- Helsinki Watch, *Destroying Ethnic Identity: The Turks of Greece*, August 1990, A Helsinki Watch Report.
- HORATA, Osman (2003), "Kuzey ve Batı Türklüğünün Kesişme Noktasında Küçük Bir Türk Topluluğu: Romanya Türkleri", Editör: Erhan TÜRBEDAR, *Balkan Türkleri Balkanlarda Türk varlığı*, ASAM yayınları, Ankara, s.151-168.
- HÜSEYİN, Necmettin (2004), *Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği'nden Tarihe Bir Not*, Emir Ofset, İstanbul.
- IGBAL, David (1988), "Türk- Bulgar İkili Anlaşmalar Işığında Bulgaristan'daki Müslüman-Türk Azınlığı Sorunu", *Bulgaristan'da Türk-İslam azınlığına uygulanan Baskılar hakkında uluslararası hukuk sempozyumu, 21-23 Eylül 1987*, İstanbul Barosu, İstanbul.
- İBRAHİMGİL, Mehmet Z. (2003), "Balkanlar'daki Kültür Mirasımızla İlgili Genel Bir Değerlendirme", Editör: Erhan TÜRBEDAR, *Balkan Türkleri Balkanlarda Türk varlığı*, ASAM yayınları, Ankara, s.191-223.
- İNBAŞI, Mehmet (2003), "Tarihsel Perspektif: Türklerin Balkanlara Yerleşmesi", Editör: Erhan TÜRBEDAR, *Balkan Türkleri Balkanlarda Türk varlığı*, ASAM yayınları, Ankara, s.1-17.
- KAMİL, İbrahim (1989), *Bulgaristan'daki Türklerin Statüsü*, TDAV yayınları, İstanbul.
- KARLUK, Rıdvan (2005), *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Sekizinci Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- KELAHMET, Fehim (2006), *Batı Trakya Türk Azınlığı Yüksek Kurulu Yürütme Komitesi Danışma Kurulu Belgeleri (1984-2005)*, BTTADK Yayınları, Gümülcine.
- KOHEN Sami (2000), "Değişim mi Devamlılık mı?", *Milliyet Gazetesi*, 17 Mart, s.14.
- KURUBAŞ, Erol (2004), *Asimilasyondan Tanımaya Uluslararası Alanda Azınlık Sorunları ve Avrupa Yaklaşımı*, Asil yayın dağıtım, Ankara.
- LARRABEE, F. Stephan (1999), "Yunanistan ve Balkanlar: Politika Önerileri", Editörler: Graham T. Allison - Kalipso Nikolaydis, *Yunan Paradoksu*, Doğan Kitap, İstanbul.

- LÜTEM, Ömer (2005), *Türk-Bulgar ilişkileri 1983-1989, cilt II*, ASAM yayınları, Ankara.
- LÜTEM, Ömer (2003), “Tarihsel Süreç İçerisinde Bulgaristan Türklerinin Hakları”, Editör: Erhan TÜRBEDAR, *Balkan Türkleri Balkanlarda Türk varlığı*, ASAM yayınları, Ankara, s. 44-60.
- LÜTEM, Ömer (2000), *Türk-Bulgar ilişkileri 1983-1989, cilt I*, ASAM yayınları, Ankara.
- MUHTAR, Reha (1988), *Türk Yunan İlişkilerinde Yeni Dönem: Alışkanlıklarımızı Değiştirme Zamanı*, Risale Dış Politika Yayınları, İstanbul.
- ORAN, Baskın (2005), *Türkiye’de Azınlıklar*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ORAN, Baskın (1999), *Yunanistan’ın Lozan İhlalleri*, SAEMK Yayınları, Ankara.
- ORAN, Baskın (1994), “Türk Dış Politikası ve Batı Trakya”, Editör: Faruk SÖNMEZOĞLU, *Türk Dış Politikası Analizi*, Der Yayınları, İstanbul, s. 259-271.
- ORAN, Baskın (1991), *Türk – Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, Bilgi Yayınları, İstanbul.
- OSMANÇAVUŞOĞLU OKTAY, Emel (2003), “Çözümeyen Düğüm Makedonya Sorunu ve Makedonya Türkleri”, Editör: Erhan TÜRBEDAR, *Balkan Türkleri Balkanlarda Türk varlığı*, ASAM yayınları, Ankara, s.124-150.
- ÖZBİR, Kamuran (1986), *Bulgar Yönetimi Gerçeği Gizleyemez*, Başkent Gazetecilik, İstanbul.
- ÖZGÜR, Nurcan (1999), *Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi*, Der Yayınları, İstanbul.
- ÖZKAN-DUVAN, Ayşe (2004), “Avrupa Birliği ve Azınlık Hakları”, *Avrasya Dosyası Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri*, Cilt 10, Sayı 2, Yaz , s. 190-230.
- ÖZKAN, Ayşe (2003), “Yunanistan Türkleri: Batı Trakya’da Uygulanan Azınlık Hukuku”, *Balkan Türkleri Balkanlarda Türk varlığı*, Editör: Erhan TÜRBEDAR, ASAM yayınları, Ankara, s. 168-190.
- PAPANDREU, Andreas (1988), *Namlunun Ucundaki Demokrasi*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- “Papazı Susturacaklar” (1998), *Milliyet Gazetesi*, 31 Ağustos, s. 16.

- PAZARCI, Hüseyin (1998), *Uluslararası Hukuk Dersleri-II. Kitap*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- PRODROMOU, Elizabet (1999), "Yunanistan'da Soğuk Savaş Sonrası Güvenliğinde Algılama Paradoksu", Editör: Graham T. Allison - Kalipso Nikolaydis, *Yunan Paradoksu*, Doğan Kitap, İstanbul.
- RAM, Melanie H. (2003); "Democratization through European Integration: The Case of Minority Rights in the Czech Republic and Romania", *Studies in Comparative International Development*, Vol. 38, Issue 2, s.28-35.
- REÇBER, Kamuran (2005), *Avrupa Birliği Mevzuatı*, Aktüel Yayınları, İstanbul.
- SANDER, Oral (2001a), *Siyasi tarih ilk çağlardan 1918'e*, 9. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- SANDER, Oral (2001b), *Siyasi tarih 1918-1994*, 9. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- SCHREIBER, Georg (1999), *Edirne'den Viyana Kapılarına Kadar Türklerden Kalan*, Çev: Esat Nermi Erendor, Aksoy Yayıncılık, İstanbul.
- SOYSAL, İsmail (2004), *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları CİLT II (1945-1990)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- SOYSAL, İsmail (1989), *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945) I.Cilt*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- SOYSAL, İsmail (1983), *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1945) I.Cilt*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk (2000), *Uluslararası ilişkiler sözlüğü*, DER yayınları, İstanbul.
- ŞERİF, Şerafettin (1999), "Batı Trakya Türk Azınlığının Eğitim Sorunları", *Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni*, 20-24 Nisan 1998, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- ŞİMŞEK, Halil (1999), *Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul.
- ŞİMŞİR, Bilal (1986), *Bulgaristan Türkleri (1878-1985)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- ŞİMŞİR, Bilal (1985), "Bulgaristan Türk Azınlığının Ahdi Durumu", *Türk Kültürü Dergisi*, Yıl:24, Sayı: 264, Ankara.

ŞİMŞİR, Bilal (1976), “Bulgaristan Türkleri”, *Türk Dünyası El Kitabı*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s.1070-1081.

TANÖR, Bülent (2004), *Yakın Çağ Türkiye Tarihi –II 1980-2003*, Hazırlayan: Sina Akşin, Milliyet Yayınları, İstanbul.

TAYFUR, Kemal (2005), “Balkanlarımız: Yüzyıllık Sürgün”, *Atlas Dergisi*, Sayı 153, Aralık, s.132-176.

TBMM Kanunlar Dergisi (1969), Cilt: 52.

TURAN, Ömer (2003), “Geçmişten günümüze Bulgaristan Türkleri”, Editör: Erhan TÜRBEDAR, *Balkan Türkleri Balkanlarda Türk varlığı*, ASAM yayınları, Ankara.

TURAN, Ömer (1998), *The Turkish Minority In Bulgaria 1878-1908*, TTK yayınları, Ankara.

TÜRBEDAR, Erhan (2005), “Bulgaristan Seçimleri ve Hak ve Özgürlükler Hareketi”, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=642&kat1=23&kat2=>, 16.02.2007.

TÜRBEDAR, Erhan (2003), *Balkan Türkleri Balkanlarda Türk varlığı*, ASAM yayınları, Ankara.

TÜRKMEN, Füsun (2003), “Avrupa Birliği ve İnsan Hakları”, Editör: Beril DEDEOĞLU, *Diünden Bugüne Avrupa Birliği*, Boyut Yayınları, İstanbul, s.133-163.

Ülkeler ansiklopedisi, (1991), Milliyet yayınları, İstanbul.

1999 YILI BULGARİSTAN İLERLEME RAPORU: “REPORT ON THE IMPLEMENTATION OF THE FRAMEWORK CONVENTION FOR THE PROTECTION OF NATIONAL MINORITIES”, Eylül 1999, Sofya

<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/hukuk/temelhak.pdf>, 22.12.2005.

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Diyalekt.html>, 03.04.2006.

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Bulgaristan>, 09.09.2006a

<http://tr.wikipedia.org/wiki/2005>, 09.09.2006b

<http://tr.wikipedia.org/wiki/HÖH>, 16.02.2007

<http://tsk.mil.tr>, Karanet (intranet sistemi), Bilgilendirme sayfası, 19.11. 2006.

<http://www.bg-turk.com/index.php?act=news&id=1177>, 01.03.2007

<http://www.dps.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?s=001&p=0319&n=&vis=>, 16.02.2007

<http://www.government.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?s=001&p=0159&n=000003&g=>,
14.09.2006

<http://www.haberler.com/bulgaristan-turklerinin-temsilcisi-konumundaki-hoh-haberi/>,
16.02.2007

<http://www.ireminternet.com/bulgaria/position.php>, 15.10.2006

<http://www.kirildouhalov.net/>, 24.09.2006

<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/grupc/ca/1999/12/Default.htm>, 12.06.2000.

<http://www.mfa.gov.tr/Turkce/grupc/ca/2000/06/default.htm#bm03>, 05.06.2000.

<http://www.milliyet.com.tr/1996/12/13/dunya/bulgar.html>, 16.02.2007

http://www.nsi.bg/Population_e/Population_e.htm, 04.09.2006

http://www.online.bg/Docs/human_rights2005.htm, 04.09.2006

http://www.state.gov/human_rights/1999_hrp_repot/greece.html, 07.06.2000.

<http://www.turinfonet.org.tr/frame/opinion/anasayfa.html>, 06.10.1999.

<http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=234>, 16.02.2007

<http://www.ulkeler.net/yunanistan.htm>, 16.02.2007

http://www.wdyd.com/topic.asp?TOPIC_ID=2226.html, (03.04.2006).

<http://www.worldbank.bg/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/BULGARIAEXTN/0,,menuPK:305464~pagePK:141132~piPK:141109~theSitePK:305439,00.html#wdb>, 16.06.2006

<http://www.2005izbori.org/activity/1-9.html>, 11.07.2005.

ÖZGEÇMİŞ

1979 yılında Sivas ilinin Gürün ilçesinde doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Sivas ilinde bulunan Çamlıca İlkokulu ve Behrampaşa ortaokulunda tamamlamış, daha sonra 1998 yılında Maltepe Askeri Lisesi'nden (İzmir), 2002 yılında ise Kara Harp Okulu'ndan (Ankara) mezun olmuştur. Eğirdir Dağ ve Komando Okulu'nda (Eğirdir - Isparta) ve Zırhlı Birlikler Okulu ve Eğitim Merkez Komutanlığı'nda (Etimesgut - Ankara) yaklaşık bir yıl süren mesleki kursları tamamladıktan sonra 2003 yılının Temmuz ayında Kocaeli ili İzmit ilçesinde bulunan Gen. Nahit ŞENOĞUL kışlasına atanmış ve halen belirtilen birlikte çalışmaktadır.

2004 güz yarısında Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans öğrenimine kabul edilmiş, 2005 güz yarısından itibaren Prof. Dr. Alaeddin YALÇINKAYA rehberliğinde 'Bulgaristan ve Yunanistan'daki Türk Azınlıklar ve Siyasal Hakları' konusunda çalışmaya başlamıştır.